

JALMARI FINNE
VERINEN LYHTY

O T A V A

JALMARI FINNE

VERINEN LYHTY

ROMAANI

VERINEN LYHTY

HELSINKI
KUSTANNUSKARHUJEN OY

JALMARI FINNE

VERINEN LYHTY

ROMAANI

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

JALMARI TIKKILÄ

VERINEN LYHTY

KOULU

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1928

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

ENSIMMÄINEN LUKU.

Syysillan pimeässä kuului laukaus. Sitten oli kaikki jälleen hiljaista.

Heikkilän isäntä luki parhaillaan sanomalehteä. Hän antoi lehden vaipua polvelleen ja kuunteli.

— Kuulitko? kysyi hän vaimoltaan, joka istui ompelemassa ja laukauksen kuultuaan laski työnsä syrjään.

— Kuulin, vastasi emäntä. — Se oli laukaus.

— Kukahan siellä nyt ampuu? sanoi isäntä.

Emäntä nousi nopeasti paikaltaan, meni eteiseen ja sieltä kuistin ovelle. Siellä hän pysähtyi kuuntelemaan.

Pihan poikki juoksi hätääntyneenä emännän luokse talon palvelijatar Kirsti.

— Kuuliko emäntä laukausta? kysyi hän.

— Kuulin kyllä. Se tuli aivan kuin maantieltä.

Molemmat naiset seisoivat hetkisen paikallaan ja kuuntelivat.

— Ei sieltäpäin kuulu mitään liikettä, sanoi emäntä. — Mitä lienevät humalaisia.

Emäntä palasi miehensä luo.

— Ei sieltä kuulunut enää mitään, sanoi hän.

Isäntä ryhtyi uudelleen lukemaan sanomalehteään.

— Missä Anna on? kysyi hän vähän ajan päästä.

— Sanoi menevänsä mummonsa luo, vastasi emäntä. — Voisi sieltä jo palatakin. Ei ole viisasta näin syyspimeällä kuljeskella maantiellä.

— Veisailevat tietysti taas siellä tapansa mukaan virsiään, sanoi isäntä pilkallisesti. — Onhan sinun äitisi viisas nainen, mutta ei pitäisi virrenveisuuta aina harjoittaa.

Äkkiä ponnahtivat molemmat seisaalleen, sillä pihalta kuului parkaisu. He riensivät kuistille. Samassa saapui siihen Kirsti ja kalpeana nojaten kuistin oven pieleen sanoi:

— Maantiellä makaa mies liikkumattomana! Sitä kai on ammuttu.

Isäntä ja emäntä läksivät kiireesti juoksemaan maantielle päin. Talon aitta- ja vajarakenukset olivat maantien varrella, jota pihalta ei nähnyt. Kun he portista, joka oli aitan nurkan kohdalla, kääntyivät maantielle, näkivät he siellä kolme henkilöä. Kaksi oli tullut polkupyörillään. He olivat naapuritalon Mattilan pojat Väinö ja Kalle. Kolmas oli maantien toisella puolella pienessä torpassaan asuva vanha suutari. He

kumartuivat maassa makaavan miehen puoleen valaisten häntä toisen polkupyörästä irroitettulla lyhdyllä.

— Tulkaa, isäntä, jumalan nimessä tänne katsomaan! sanoi suutari. — Peltolan Matti makaa tässä ammuttuna!

Heikkilän isäntä kumartui kiireesti maassa makaavan miehen puoleen ja avasi hänen takkinsa. Sydämen kohdalla olevasta reiästä oli valunut verta, ja miehen liivit olivat aivan tahmeina. Isäntä oikaisi vartalonsa ja sanoi:

— Kuula on mennyt sisään aivan sydämen kohdalta. Hänessä ei ole enää elon merkkiäkään. Näkikö kukaan teistä murhaajaa?

Väinö seisoj kalpeana ja vapisten paikallaan. Hän ei ensin ollut mitenkään löytää sanoja, mutta viimein hän sai selvitetyksi:

— Me tulimme Seuran talolta tanssiaisista. Kun me ajoimme, niin lyhty valaisi maantiellä makaavan miehen. Me luulimme ensin, että se oli humalainen.

Kalle jatkoi veljensä selitystä:

— Kun tulimme kohdalle, niin tunsin hänet heti Peltolan Matiksi. Me koetimme nostaa hänet maasta, mutta hän oli aivan hervoton.

— Silloin minä tulin tänne, selitti vanha suutari Berg. — Olin juuri menossa levolle, kun kuulin laukauksen. Ensin en pannut sille mitään painoa, kun luulin humalaisten ampuvan. Sitten läksin kumminkin katsomaan ja näin nämä molemmat pojat ruumiin luona.

Isäntä kääntyi emännän puoleen ja sanoi:

— Mene heti soittamaan nimismiehelle ja pyydä häntä tulemaan tänne.

Emäntä läksi kiireesti taloa kohden.

Isäntä kääntyi nuorten miesten puoleen kysyen:

— Huomasitteko jonkun juoksevan täältä pois?

— Ei ainakaan meitä vastaan tullut ketään, vastasi Kalle.

— Murhaaja ei vielä voi olla kaukana, sanoi isäntä. — Minä kuulin sisälle laukauksen, ja siitä on kulunut vasta lyhyt aika.

— Minä en aivan varmasti voi sanoa, lausui suutari, — mutta kun tulin torppani ovesta ulos, niin olin kuulevinani aivan kuin auton äänen.

— Ei ainakaan meitä vastaan tullut autoa, sanoi Kalle. — Hänen on täytynyt ajaa silloin tietä eteenpäin tuolta tallin taitse ja meidän talon ohi.

— Näkyikö valoja? kysyi isäntä.

— Sehän juuri on merkillistä, sanoi suutari, — että mitään valoja ei näkynyt. Pitäisihän ne näkyä ja on aina ennen näkynyt, kun on maantiellä ajettu. Sitä minä sitten arvelin, että olinkin erehtynyt. Ja enhän minä joutanut enää sitä tuumimaan, kun näin ruumiin. Siinä nyt meni isännältä vävypoika!

Kaikki olivat vähän aikaa vaiti. He eivät olleet

siihen asti muistaneet, että Matti Peltolan piti mennä naimisiin Heikkilän Annan kanssa. Tämä seikka muutti nyt heidän menettelynsä. He olivat valmiita tavalla tai toisella auttamaan henkilöä, jota suru oli kohdannut. Senvuoksi suutari hyvin ystävällisesti sanoi Heikkilän isännälle:

— Kai me kannamme vainajan täältä pois. Emmehän me voi jättää häntä tänne maantielle makaamaan.

— Meidän täytyy odottaa ensin, mitä nimismies määrää, sanoi isäntä. — Vaimoni meni soittamaan hänelle. Odottaessamme voimme koettaa ottaa selkoa rikoksesta parhaamme mukaan.

Isäntä kääntyi nuoren, vaaleatukkaisen miehen puoleen, joka nyt lähestyi ruumiin ympärille kerääntynyttä joukkoa.

— Etkö sinä, Antti, kuullut laukausta? kysyi hän.

— Kuulin kyllä, vastasi Antti.

— Missä sinä olit silloin?

— Tallissa minä olin.

— Etkö lähtenyt katsomaan, kuka ampui?

— Hevosten ruokinta oli kesken.

— Olenhan minä sanonut, että hevosille ei pidä näin myöhään enää antaa apetta.

— En minä niille antanutkaan muuta kuin vettä. Sitäpaitsi on valakka ollut sairaana, ja minä menin katsomaan, missä tilassa se oli.

— Tuletko sinä siis nyt vasta tallista? kysyi isäntä.

— Niin, vasta nyt minä tulin, kun ensin olin muuttanut siteen valakan jalassa.

Kirsti, joka siihen asti oli seisonut sanaakaan sanomatta toisten joukossa ruumiin vieressä, katsoi terävästi Anttiin ja sanoi:

— Sinä valehtelet!

Kaikki sävähtivät, sillä tämä lause sanottiin aivan tiukasti.

— Mitä sinä sillä tarkoitat? kysyi isäntä Kirstiltä.

— Sitä, että minä näin hänen heti laukauksen jälkeen tulevan tallin ovesta palava lyhty kädessään, vastasi Kirsti menen aivan Antin eteen seisomaan. — Uskallatko väittää tämän valheeksi?

Hetkisen olivat kaikki aivan liikkumattomina ja tuijottivat Anttiin. Jokaisessa oli herännyt ajatus siitä, että Antti oli tehnyt murhan ja oli koettanut sitä peittää.

Antti vastasi verkalleen:

— Minä olin kyllä ovella, mutta sitten palasin talliin.

Asioita ei sen enempää selvitetty, sillä emäntä kiirehti paikalle sanoen:

— Nimismies ei ollut kotona. Oli mennyt jonnekin, sanoi hänen tätinsä. Kun hän lähtiessään tavallisesti sanoo, minne hän menee, jos viipyy kauemmin, mutta ei nyt ole puhunut mitään, niin kai hän pian palaa. Tätinsä lupasi lähettää hänet heti tänne. Ja pianhan hän pääsee, kun hänellä

on hyvä auto. Ja sitten minä soitin poliisi Salolle. Hän sanoi tulevansa aivan heti tänne. Hän kielsi siirtämästä ruumista pois, ennenkuin hän ensin on tutkinut asiaa.

— Olisit ilmoittanut Matin vanhemmillekin, sanoi isäntä.

— Minä tein senkin, vastasi emäntä. — He tulevat kohta tänne.

— Missä Anna on?

— Hän on tullut jo kotia, vastasi emäntä. — Hän tietää jo tapauksesta ja on aivan kauhuissaan. Lapsi parka! Häät piti olla ja tulikin hautajaiset.

Kirsti tarttui isännän käsivarteen ja sanoi:

— Viekää nyt toki ruumis täältä maantieltä kaikkien jaloista pois!

— Me emme saa sitä tehdä, ennenkuin viranomaiset ovat tarkastaneet rikospaikan, sanoi isäntä. — Kyllähän minä lautamiehenä sen asian tiedän.

— Mutta maata tässä maantiellä kaikkien jaloissa! sanoi Kirsti.

— Kun hän jo on kuollut, niin eihän hän siitä mitään kärsi, lausui isäntä. — Tärkeää on nyt, että rikollinen saadaan kiinni.

Kukaan ei sen jälkeen sanonut mitään, vaan kaikki odottivat.

Suutari Berg katkaisi vaitiolon sanomalla:

— Tuolla vilkkuu polkupyörän lyhty! Komisarius Salo tulee siellä aivan varmasti.

Vähän ajan päästä ajoi komisarius Salo paikalle. Hän oli yli neljäkymmenen vuotias, toimeensa täysin perehtynyt mies. Ahavoituneilla kasvoilla ei ollut mitään ilmettä, vaan ne olivat aivan kuin puuhun veistetyt. Jätettyään pyöränsä aitan seinän viereen hän nyökkäsi isännälle tervehdykseksi ja ryhtyi asiaa tutkimaan. Taskusta hän otti voimakkaasti valaisevan poliisilyhdyn. Hän valaisi sillä ruumiin lähistöllä olevaa maata. Hän kirjoitti muistikirjaansa erinäisiä asioita ja tätä tehdessään viittasi Kalle Mattilan pitämään lyhtyä niin, että valo osui muistikirjaan. Kaikki seisoivat paikallaan mitään sanomatta seuraten vain hänen toimiaan. Salo ei kysellyt mitään, hän vain teki huomioitaan. Hän viittasi kaikkia siirtymään syrjään ja tarkasti hyvin huolellisesti lyhtynsä valossa koko ympäristön. Hän valaisi lyhdyllä maata, kulkien kumarrassa. Viimein hän pisti muistikirjan taskuunsa ja kysyi:

— Onko ase löytynyt?

— Ei ole, vastasi isäntä.

Salo ei vastannut siihen mitään. Hän viittasi ruumiiseen päin ja sanoi:

— Ruumiin saa nyt nostaa pois.

— Viedään se tuonne vajaan siksi, kunnes vanhempansa tulevat sitä noutamaan, sanoi isäntä.

— Nimismies kai määrää ensin lääkärin tarkastamaan ruumiin, sanoi Salo. — Mutta maantieltä saa sen kyllä jo viedä pois.

Isäntä viittasi Väinöä ja Kallea tulemaan kantamaan. Väinö tarttui ruumiin jalkoihin ja Kalle nosti hartioista. Kun taakka tuli hänelle liian ras-kaaksi, meni Antti auttamaan. Yhdessä he veivät vainajan vajaan, joka oli rakennettu aitan vie-reen. Salo valaisi poliisilyhdyllään. Emäntä sanoi:

— Odottakaa hiukan, niin minä vedän hiu-kan olkia ruumiin alle.

Kantajat pitelivät ruumista koholla siksi, kun-nes emäntä Kirstin auttamana oli levitellyt olkia vajan lattialle. Siihen ruumis sitten laskettiin.

— Kukaan ei saa poistua täältä, sanoi Salo. — Nimismiehelle on kai annettu sana tästä?

— On, vastasi isäntä. — Hän ei ollut nyt kotona, mutta tulee kai kohta.

— Kaikki odottavat siksi, kunnes nimismies on kuulustellut jokaista, sanoi Salo.

— Mennään sisälle odottamaan, sanoi isäntä.

Vajan ovi suljettiin ja isäntä läksi Salon keralla taloon toisten seuratussa heitä. Väinö ja Kalle menivät ensin maantielle ottamaan polku-pyöränsä. Niihin nojaten he hiljaa keskustelivat.

— Ei kai meitä täällä tarvita, sanoi Väinö. — Mehän voimme mennä kotia.

— Ei mennä, sanoi Kalle. — Me olimme ensimmäiset, jotka näimme Matin ruumiin, ja siis meidän todistuksemme painaa paljon. Jos me nyt poistumme, niin meitä aletaan epäillä syy-lisiksi.

— Mutta syyttömiähän me olemme murhaan,

sanoi Väinö. — Minkä vuoksi me sen olisimme tehneet?

— Syyttömiähän me olemme, sanoi Kalle, — mutta muistathan, että Matti ja minä riitelimme kaksi viikkoa sitten ja minä sanoin, että ellei hän pysy alallaan, niin hän voi saada kuulun ruumii-seensa. Moni kuuli sen silloin. Jos minä nyt livis-tän, niin luullaan, että minulla on paha oma-tunto. Aina joku tuon uhkaukseni muistaa.

— Mutta eihän kukaan voi ajatellakaan, että sinä olisit Matin ampunut, sanoi Väinö. — Eihän sinulla ole ollut mitään varsinaista syytä sellai-seen. Tuollaisia uhkauksia sanoo kuka tahansa.

— Niin kyllä, mutta kun ihmiset alkavat tehdä päätelmiään, niin ei siinä enää järki mitään merkitse, sanoi Kalle. — Ajattelehan nyt. Me tulimme tänne ensimmäisinä. Me olemme veljek-siä. Sinun todistuksesi ei merkitse yhtään mitään, sillä sinä olet jäävi todistamaan. Hyvä veli, me olemme nyt pahassa liisterissä. Kun siis sinua kuulustellaan, niin älä hiisku mitään tuosta minun uhkauksestani.

Juuri kun veljekset olivat menossa pihaan, ajoi portista sisään auto. Siinä istui ohjaajan pai-kalla pitäjän nimismies Yrjö Valve. Hän oli kolmikymmenvuotias komeavartaloinen mies. Hänen käytöksensä oli varmaa ja hieman suurel-lista. Nimismiehenä hän oli ollut pitäjässä vasta vuoden ajan asuen kirkonkylässä pitäjän nimis-miestä varten ostamassa talossa, missä hänen

talouttaan hoiti vanha tätinsä. Tultuaan pitäjään oli nimismies saanut toimeen hyvän järjestyksen, joka hänen edeltäjänsä vanhuuden vuoksi oli alkanut löyhtyä. Seurassa hän oli hauska ja sukelakin. Pitäjäläiset eivät hänestä kuitenkaan oikein pitäneet. Kukaan ei voinut selittää, mistä se johtui. Kaikki tunnustivat kyllä hänen tarmonsa, mutta jäyhät talonpojat eivät sulattaneet hänen heille osoittamaansa suurta kohteliaisuutta.

Nimismies jätti autonsa pihalle ja kiirehti isännän puolelle vievästä kuistista sisään. Portailla tuli Heikkilän isäntä komisarius Salon kanssa häntä vastaan.

— Täällähän on tapahtunut ikäviä asioita, sanoi nimismies kätellen isäntää.

— Niin on, vastasi isäntä. — Häät piti tulla ja tulikin hautajaiset.

— Missä ruumis on? kysyi nimismies.

— Se on vajassa, vastasi Salo. — Minä käskin siirtää sen pois rikospaikalta, tehtyäni ensin kaikki tarpeelliset tutkimukset.

— Olisitte voinut odottaa minun tuloani, sanoi nimismies tylästi.

Salo punastui hiukan, mutta vastasi rauhallisesti:

— Kun talosta soitettiin nimismiehelle, niin ei tiedetty, milloin nimismies tulee kotia. Enhän minä voinut jättää ruumista maantielle.

— Hätiköimällä on monta kertaa hävitetty tärkeät rikoksen jäljet, lausui nimismies.

— Mennään sisään, sanoi isäntä, — niin saamme siellä asiaa pohtia.

— Minä olen kieltänyt ketään niistä, jotka olivat maantiellä, poistumasta talosta, sanoi Salo. — He odottavat nimismiehen kuulustelua. Minä en ole tehnyt heille mitään kysymyksiä.

Nimismies riisui eteisessä päällystakkinsa ja meni isännän seurassa saliin, missä tervehti emäntää.

— Taloa on kohdannut suuri onnettomuus, sanoi nimismies puristaen emännän kättä. — Otan osaa suruun. Vaikka me emme voikaan henkiin herättää vainajaa, niin lupaan tehdä parhaani saadakseni syyllisen rangaistukseen. Ikävä asia, ikävä asia! Tapaus on tietysti koskenut kovasti Anna-neitiin.

— Hän makaa tuolla sisällä vuoteellaan, sanoi emäntä. — Kun hän sai minulta kuulla asian, niin luulin hänen pyörtyvän siihen paikkaan. Niin kovasti se häneen koski. Hän meni vuoteeseensa ja tahtoo olla yksin.

— Minä pyydän emäntää viemään hänelle sydämellisimmät terveiseni, sanoi nimismies. — Minä tunnen todella suurta osanottoa hänen kohdaloonsa.

— Kiitos, kiitos, sanoi emäntä.

Nimismies meni salin pöydän ääreen istumaan ja sanoi:

— Ryhtykäämme nyt heti asiaan. Salo tekee raportin.

Komisarius seisoi nimismiehen edessä ja ryhtyi verkalleen selittämään.

— Emäntä ilmoitti minulle puhelimella tapauksesta. Lähdin heti polkupyörälläni tänne. Minähän asun vain kilometrin päässä täältä.

— Hyvä on, hyvä on, sanoi nimismies. — Kun tulitte perille, niin mitä näitte?

— Ruumis makasi maantiellä talon aittarakennuksen takana, ja läsnä olivat seuraavat henkilöt: tämän talon isäntä ja emäntä, talon palvelijatar Kirsti, talon renki Antti, tien toisella puolella asuva suutari Berg ja naapuritalon pojat Väinö ja Kalle Mattila. Ketään muita ei ollut.

— Sanoitte, ettette kuulustellut heitä?

— En, koska tiesin nimismiehelle annetun sanan tapauksesta.

— Mitä siis teitte?

— Minä tutkin tarkalleen rikospaikan.

— Ja mitä huomasitte?

— Vainajaa on ammuttu takaapäin.

— Mistä sen päätätte?

— Vainaja makasi kyljellään, oikealla kyljellään nimittäin. Selässä oleva kuulanreikä oli tasainen. Ampuja on ollut aivan murhatun takana.

— Mistä sen tiedätte?

— Selässä olevan kuulanreiän ympäristö on kärventynyt ruudista.

— Mitä muuta olette huomannut?

— Vainaja oli tullut maantietä pitkin kirkolta päin.

— Siis kotoaan päin?

— Niin.

— Mistä sen päätätte?

— Hänellä oli kumipohjaiset kengät ja niiden jäljet näkyivät jonkin matkan päässä maantien syrjässä, kun hän oli koettanut väistää rapakkoa, ja askelet olivat taloon päin.

— Oletteko varma siitä, että joku muu ei ole kulkenut samanlaisissa kengissä.

— Vainajan oikean kengän korosta oli lohjennut pala pois, ja tämä jälki erottui selvästi kosteassa maassa.

— Jatkakaa!

— Tultuaan ammutuksi oli hän hoiperrellut vielä muutaman askelen eteenpäin. Vaikka ruumiin ympärillä olikin moni liikkunut, niin saattoin erottaa, miten hänen jalkansa olivat laahanneet maata. Hän oli ensin pudonnut polvilleen ja siitä sitten kaatunut kyljelleen. Polvet olivat vielä loassa, ja kaatuessa oli oikea jalka jäänyt koukuun hänen alleen. Kaaduttuaan hän oli verenvuodosta heti kuollut, sillä kaaduttuaan ei hän ole tehnyt enää mitään liikettä.

— Tietysti ette muistanut katsoa, oliko murhaaja jättänyt aseensa murhapaikalle? kysyi nimismies hiukan ivallisesti.

— Minulla on hyvä taskulyhty ja tarkastin sen valossa ympäristön. Mitään asetta ei ollut siellä.

— Omituista, sanoi nimismies. — Olen huo-

mannut, että murhaaja tavallisesti joko pudottaa tai tahallaan heittää murha-aseensa murhapaikalle. Olisin voinut lyödä vaikka vetoa siitä, että ase oli maantiellä.

— Minä tarkastin hyvin huolellisesti, mutta mitään asetta ei näkynyt. Mutta voinhan nimismiehen kanssa mennä sinne uudelleen.

— Jos katson sen tarpeelliseksi, niin teemme sen myöhemmin, sanoi nimismies. — Tarkastuksenne päätyttyä mitä teitte?

— Käsinkin kaikkia maantiellä olleita jäämään taloon nimismiehen kuulusteltaviksi ja annoin luvan ruumiin siirtämiseen pois.

Emäntä yhtyi nyt puheeseen:

— Olen ilmoittanut Matin vanhemmille tästä. He tulevat kohta.

— Onko kunnanlääkärille ilmoitettu asiasta? kysyi nimismies.

— Ei vielä, vastasi isäntä. — Kun minä näin, että hän oli aivan hengetön, niin mitä siinä enää lääkäriä tarvittiin. Ja minä arvelin, että nimismies kai antaa piirilääkärille tiedon, jos on tehtävä leikkaus.

— Aivan oikein, vastasi nimismies. — Minä annan hänelle tiedon. Asia on tätä myöten selvä, ja vanhemmat voivat viedä ruumiin kirkonkylään, missä lääkäri voi toimittaa tarkastuksen. Pitää olla hienotunteinen omaisia kohtaan, sillä he tietysti tahtovat saada poikansa ruumiin mahdollisimman pian kotiaan. On se heillekin kova

isku! Ainoa poika! Talo ja kaikki rikkaudet joutuvat nyt kai isännän veljenpojalle. Onhan hän ylioppilas ja ehdottomasti lahjakkaampi kuin mitä vainaja oli, mutta ei hän tietysti korvaa koskaan omaa poikaa.

— Luuleeko nimismies, että voidaan päästä selville siitä, kuka on tämän murhan tehnyt? kysyi isäntä.

— Jokainen rikollinen jättää aina jälkiä teoistaan, vastasi nimismies sytyttäen sikaarin. — Ei ole niin ovelaa rikollista, joka muistaisi peittää kaikki jälkensä. Viimeaikainen rikostutkimus on mennyt kovasti eteenpäin, kun tiede on tullut avuksi. Jos me käyttäisimme vanhanaikaisia menetelmiä, niin tämä epäilemättä olisi sellainen rikos, joka ainiaaksi jää selvittämättä, mutta kun käytetään uusimpia menetelmiä, niin olen aivan varma siitä, että me pääsemme oikeille jäljille. Jokaisen rikoksen takana on aina syy, ja siitä on meidän hyvä keskustella, ennenkuin ryhdymme kuulustelemaan todistajia. Oliko vainajalla vihamiehiä?

— Onhan jokaisella nykyaikaan vihamiehiä, lausui isäntä. — Minä luulen, että Matilla oli niitä tavallista enemmän.

— Hänhän oli rikas, sanoi nimismies, — ja sellainen asia herättää aina kateutta.

— En minä luule hänen rikkautensa siinä olleen syynä, sanoi isäntä. — Matti tahtoi kaikessa olla aina ensimmäinen, ja sellainen herätti

kiukkua. Eihän hän tullut oikein hyvin toimeen kenenkään muun kuin tuon serkkunsa kanssa.

— Hyvin usein tämänlaatuiset murhat johtuvat siitä, että kaksi miestä on ihastunut samaan naiseen ja syrjäänjäänyt tahtoo poistaa onnellisemman tieltään, sanoi nimismies. — Tiedättekö, onko joku ollut tyttäreenne ihastunut, vaikka Anna-neiti ei ole hänestä välittänyt?

— Annahan on vasta yhdeksäntoistavuotias, sanoi siihen isäntä. — Mistä sellainen hiljainen tyttö olisi saanut monia ihailijoita. Minä en ainkaan ole kuullut, että kukaan olisi tahtonut häntä lähennellä. Oletko sinä kuullut sellaista? kysyi hän vaimoltaan.

— Ei meidän talon nurkissa ole nuoria miehiä juossut, sanoi siihen emäntä vihaisesti. — Jos olisi ollut, niin kyllä minä pian olisin siitä lopun tehnyt.

— Jos pysymme näissä tunnekysymyksissä, sanoi nimismies, — niin jää se ajatus, että olisi ollut toinen nainen, jota vainaja olisi mielistellyt ja sitten hylännyt.

— Ei kai sitä sentään meidän maassamme nainen mene miestä ampumaan, sanoi isäntä.

— Onhan sitä sellaistaakin nähty, lausui nimismies. — Tiedättekö sellaista naista, jonka vainaja olisi hylännyt?

— Ainahan nuorella miehellä on pieniä mielistelyjä, sanoi isäntä. — Mutta en minä ole kuullut mistään vakavammasta jutusta. Jos olisi ollut,

niin kyllä akkaväki sellaisen olisi tiedoittanut pitkän pitäjää.

— Jos me saamme tietää, että vainajalla oli suhde johonkin naiseen, sanoi nimismies, — niin silloin pääsemme pian selville siitä, kuka mies nykyään on mieltynyt tuohon samaiseen naiseen ja siis nyt tahtoo kostaa vääryyden, joka on tehty hänen morsiamelleen. Sellaista näkee usein.

— Jos minä tähän saan sanoa jotakin, lausui Salo, — niin tämä vainaja oli humalassa hyvin riidanhaluinen. Ellei hän olisi ollut pitäjän rikkaimpia, olisi hän monta kertaa joutunut vastaamaan oikeudessa. Hän saattoi kimmastua aivan pienistä syistä. Pari kertaa minä sain mennä vaatimaan hänen vanhemmiltaan kipurahoja, kun hän oli toista pidellyt pahoin. Mutta en minä usko, että kukaan niistä, joiden kanssa hän on tapellut, olisi mennyt häntä sentään murhaamaan, ei ainakaan takaapäin ampumaan. Minun ajatukseni on sellainen, että tämän kaiken takana on sellainen syy, jota emme vielä tunne, ja että tämä on sellainen vyyhti, jonka selvittäminen tuottaa meille paljon päänvaivaa.

— Jota vaikeampi rikosjuttu on, sitä suuremman tyydytyksen tuottaa sen selvittäminen, sanoi nimismies Salolle. — Te tietysti tahtoisitte kaiken tulevan samantien kuntoon. Ei, hyvä komisarius, uudenaikainen rikostutkimus on tavallisesti tulos järjen käytöstä. Me voimme saada langan päästä kiinni aivan odottamatta, ja sitten kysytään har-

kintaa ja malttia. Ehkä kuulustelemalla todistajia saamme tietää jotakin tärkeää. Saan kai minä pitää kuulustelun täällä?

— Tietysti, vastasi isäntä.

— Kutsukaa siis, komisarius, tänne todistajat siinä järjestyksessä kuin he tulivat murhapaikalle, sanoi nimismies.

Salo meni ovesta ja palasi vähän ajan päästä Väinö Mattilan seurassa. Nuori mies oli aivan kalpea.

— Mitä te tiedätte tästä asiasta? kysyi nimismies.

Väinö seisoivat levottomana paikallaan saamatta ensin sanaakaan suustaan.

— Kas niin, kas niin, sanoi nimismies, — rauhoittukaa! Me tahdomme tietää vain, mitä olette nähnyt.

— Minä, sopersi Väinö, — minä tulini veljeni Kallen kanssa Seuran talolla polkupyörällä. Kun tulimme tämän talon kohdalle, niin pyörän lyhty valaisi maassa makaavan miehen. Me luulimme ensin, että se oli humalainen, ja pysähdyimme. Mutta kun minä katsoin lähemmin, niin näin, että se oli Peltolan Matti. Sitten tuli siihen suutari Berg ja sen jälkeen tämän talon väki. Enkä minä muuta tiedä, kuin että sen jälkeen kuin siihen saimme luvan, olin kantamassa vainajaa vajaan.

— Kuulitteko laukausta? kysyi nimismies.

— Kyllä minä muistelen kuulleen vähän ennen laukauksen, mutta en minä sille pannut

mitään painoa, kun siellä Seuran talolla oli ollut maaliinammuntaa ja joku saattoi ampua pyssynsä tyhjäksi. Enkä minä voinut tarkalleen sanoa, mistäpäin laukaus kuului. Ei sitä voi aina tietää, ei varsinkaan näin kostealla ilmalla.

— Tuliko teitä vastaan tiellä ketään?

— Ei tullut.

— Huomasitteko, lähtikö Seuran talolta ketään ennen teitä?

— Minä viivyttelin maantiellä puhelemassa poikien kanssa vähän aikaa ennen lähtöämme, enkä minä muista silloin kenenkään lähteneen tännepäin. Ja eihän sieltä Seuran talolta kukaan vielä olisikaan mennyt, kun silloin vasta näytelmäkappale oli loppunut ja tanssi alkoi.

— Te ette siis tiellä nähnyt mitään liikettä?

— En nähnyt.

— Tiedättekö, oliko vainajalla vihamiehiä?

— Ainahan nuorella miehellä vihamiehiä on milloin mistäkin syystä.

— Tiedättekö ketään, joka varsinaisesti olisi häntä vihannut, sanokaamme esimerkiksi naisen tähden?

— En minä sellaista tiedä.

— Ei teillä ole ollut mitään vihaa häntä kohtaan?

— Ei ollut, sillä enhän minä ole koskaan joutunut hänen kanssaan mihinkään erikoisiin teke-misiin. Ja minä olen hiljainen ihminen, en minä tahdo riitaa rakentaa.

— Ette siis ole kuullut hänellä olleen mitään varsinaista riitaa kenenkään kanssa?

— Onhan niistä puhuttu, mutta en minä ole sellaisiin mitään painoa pannut.

— Saatte siis mennä, sanoi nimismies.

Väinö kumarsi ja poistui.

— Hän teki hyvin hiljaisen miehen vaikutuksen, sanoi nimismies isännälle.

— Hiljainen hän onkin, lausui isäntä. — Hän istuu tavallisesti kotonaan ja työn jälkeen lueskelee. Hän on jumalinenkin, mutta ei niin pahoin, jotta ei toisinaan kävisi juhlissakin.

— Kai hän ampua osaa?

— Onhan hän ollut sotaväessäkin jo, vastasi isäntä. — Mutta kun tahtoivat hänet saada suojeluskuntaan, niin hän vastusti sitä.

— Minun tietääkseni ei hän ole pyytänyt aseenkantolupaakaan, sanoi Salo.

— Ehkä lääkäri voi sanoa meille jotakin siitä, millaisella kuulalla on ammuttu. Voimme sitten tiedustella, onko kaikilla vielä aseensa tallella, sanoi nimismies. — Minä en pääse siitä ajatuksesta, että murhaaja on jättänyt aseensa jonnekin ja että sen vielä löydämme. Kutsukaahan seuraava todistaja sisään.

Vähän ajan päästä Salo toi Kalle Mattilan sisään.

— Kertokaa, mitä tiedätte tästä asiasta, sanoi nimismies.

Kalle kertoi samalla tapaa kuin veljensä.

— Tiedättekö te, oliko vainajalla vihamiehiä? kysyi nimismies.

— Oli kyllä.

— Vihasitteko te häntä?

Kalle epäröi hetkisen ja vastasi sitten:

— Peltolan Matti oli humalassa kovin paha-suinen. Olen kai minäkin sanonut hänelle yhtä ja toista. Mutta kyllä kysyttiinkin kärsivällisyyttä, jos jaksoi olla vaiti silloin, kun hän ryhtyi riitaa rakentamaan.

— Mistä teille kahdelle on syntynyt riita?

— Hän on humalapäissään aina puhunut pahaa naisista eikä ole säästännyt ketään.

— Onko hän puhunut pahaa tämän talon tyttärestä ja siis tulevasta vaimostaan?

— Eihän hän nyt toki sellaista ole tehnyt, sillä Annassa ei ole mitään moitittavaa, sellainen hiljainen ja kaino tyttö kun on. Mutta muista hän kyllä on puhunut vaikka mitä.

— Sanokaahan esimerkiksi yksi sellainen.

— Puhuihan hän tämän talon palvelijattaresta Kirstistäkin vaikka mitä.

— Millaista?

— En minä sitä nyt enää tarkalleen muista, mutta ei hän tytön maineesta jättänyt mitään jäljelle. Kun minä en omasta kohdastani tiennyt Kirstistä mitään paha, niin tiuskaisin kerran hänelle ja käskin olemaan vaiti.

— Onko teillä siis ollut suhteita tähän Kirstiin?

— Ei ole ollut. Minä olen jo katsonut itsel-
leni toisen tytön.

— Eikä siinä välillä edes ole sattunut mitään?

— Minä en ole ajatellut muuta kuin sitä yhtä,
ja se ei ole Kirsti.

— Onko vainaja lähennellyt tuota teidän tyt-
töänne?

— Ei ole päässyt lähelle, kun ei ole päästetty.
Nimismies mielti hetkisen ja sanoi sitten:

— Minulla ei nyt ole teiltä muuta kysyttävää.
Saatte siis mennä.

— Saanko mennä jo kotiinkin?

— Jääkää tänne vielä, jos sattuisi olemaan
muuta kysyttävää.

Kalle kumarsi ja meni.

— Mitä isäntä tietää tästä nuoresta miehestä?

— Hän on aivan toisenlainen kuin veljensä,
on iloinen ja huoleton, käy tanssiaisissa ja urhei-
lee paljon, vastasi isäntä. — Kiivas hän kuuluu
olevan, mutta en tiedä hänen koskaan käyneen
toiseen käsiksi. Pohjaltaan hän on hyvin autta-
vainen, sillä hän pelasti viime talvena oman hen-
kensä uhalla jäistä erään isännän.

— Niin, niin, nyt minä muistan sen tapauk-
sen, sanoi nimismies.

— En minä usko, että hän olisi koskaan
ampunut Mattia, ei edes vihapäissäänkään, sanoi
isäntä. — Ja jos olisi suuttunut niin, että olisi
ampunut, niin edestäpäin hän sen olisi tehnyt
aivan varmasti. Minä olen tuota poikaa katsellut

aivan pienestä pitäen, ja on hän aina tehnyt hyvin reilun vaikutuksen.

Nimismies nyökkäsi ja kääntyen Salon puoleen lausui:

— Kutsukaa seuraava todistaja sisään! Kuka se on?

— Suutari Berg, vastasi Salo.

— Kutsukaa siis hänet.

Vähän ajan päästä tuli suutari Berg Salon seurassa sisään ja kumarsi syvään nimismiehelle.

— Kertokaa, mitä tiedätte tästä asiasta, sanoi nimismies.

— Minä asun tuolla maantien toisella puolella, sanoi suutari, — ja olin juuri menossa levolle, kun kuulin laukauksen. Ensin minä en siihen pannut mitään painoa, mutta menin sitten vähän ajan päästä kuitenkin katsomaan ja näin Mattilan veljekset maantiellä.

— Mistä te näin pimeässä sen voitte nähdä? kysyi nimismies.

— Heillä oli polkupyörälyhtynsä ja ne valaisivat heidät. Kun minä menin katsomaan, mitä he maantiellä tarkastivat, niin näin Peltolan Matin maassa kuolleenä.

— Mistä te heti tiesitte, että hän oli kuollut? kysyi nimismies.

— Näkihän sen toki aivan heti. Hän oli aivan kalpea, makasi toisella kyljellään toinen jalka taivutettuna alleen eikä liikkunut ollenkaan. Samassa

tuli tämä isäntä siihen, avasi Matin takin ja sanoi sitten vähän ajan päästä, että Matti oli kuollut.

— Onko teillä mitään ajatusta siitä, kuka rikoksen on tehnyt?

— Mistä minulle sellainen ajatus olisi tullut? sanoi suutari. — Mutta minä muistan sellaista, että tullessani tupani ovelle olin kuulevinani auton ääntä tämän talon tallin takaa sieltä, missä tie tekee mutkan. Minä muistan katsoneeni maantielle, joka näkyy vähän kauempana, kun on avonaisia peltoja, mutta en nähnyt mitään.

— Äänihän voi tulla kauempaakin, sanoi nimismies.

— Ei se kaukaa tullut, mutta ajoivat kai ilman lyhtyjä, sanoi suutari. — Ajaahan näin syksyllä niitä viinankuljettajia monta kertaa ilman sytytettyjä lyhtyjä, niinkuin nimismies varsin hyvin tietää. En minä siihen silloin ensin pannut mitään painoa, mutta kun kerran on kaikki kerrottava, niin totta kai tämäkin. Ja minä olen tässä odotellessani tuuminut sellaista, että se murhaaja mahdollisesti läksi sillä autolla pakoon. Ja minä olen ajatellut sitäkin, että se Matti ja murhamies ovat varsin hyvin voineet tulla yhdessä autolla ja jättäneet sen sinne Mattilan riihen luo ja kävelleet sitten taloon.

— Minkä tähden he olisivat jättäneet sen Mattilan riihen luo? kysyi nimismies hymyillen hiukan ivallisesti. — On hauskaa kuulla, millä tavalla te tämän pulmallisen kysymyksen ratkaisette.

Suutari jatkoi innostuneena:

— Maantie on siinä aitan luona ja sitten vähän matkan päässä talon tallin luona niin kapeaa, ettei siihen voi autoa pysäyttää, ellei tahdo maantietä tukkia aivan kokonaan. Mutta siellä Mattilan riihen luona on sopiva pysähdyspaikka. Ja sitten he molemmat tulivat taloa kohden ja se toinen ampui Matin.

— Ja luuletteko, että murhaaja olisi ennättänyt tekonsa tehtyään paeta murhapaikalta, juosta esimerkiksi autolleen ja sitten ajaa pois?

— Kyllä tavallinen mies varsin hyvin olisi ennättänyt mennä, jos auto oli tallin takana, sanoi suutari, — onhan se matka niin lyhyt, mutta ei Mattilan riihelle asti, sillä se matka on liian pitkä.

Nimismies naurahti ja sanoi:

— Kuulkaahan, tämä selitys ei laisinkaan pidä paikkaansa. Ei ole olemassa mitään syytä ajatella, että he olisivat pysähtyneet Mattilan riihen luo, jos nyt ensiksikin murhaaja ja nuori Peltola olisivat tulleet samalla autolla. Enhän voi mitenkään ajatella, että tuo murhaaja olisi tehnyt tekonsa aivan ihmisasuntojen lähellä, jolloin ilmitulemisen vaara oli mahdollisimman suuri, kun hän olisi voinut tekonsa suorittaa esimerkiksi metsätaipaleella, jos he nimittäin ovat ajaneet samalla autolla. Me emme voi ruveta kuvittelemaan mitään, sillä silloin joudumme aivan ehdottomasti väärille teille, vaan meidän on pidettävä

kiinni yksityiskohdista ja vasta kun ne ovat meillä selvillä, luotava niistä kokonaisuus.

— Mutta kyllä minä sentään pyytäisin, että pöytäkirjaan merkittäisiin tämä, että minä kuulun auton äänen, sanoi suutari. — Minä en pääse minnekään siitä, että tässä voisi olla johtolanka.

— Koska sitä nimenomaan tahdotte, niin merkitsen kyllä, sanoi nimismies. — Tiedättekö, oliko tällä Matti Peltolalla vihamiehiä?

— En minä tiedä ketään varsinaista vihamiestä, mutta kai hänellä sellaisia oli, kun oli rikas ja pahantapainen toisinaan.

— Oletteko te riidellyt hänen kanssaan?

— Minä en koskaan riitele kenenkään kanssa.

— Mutta jos olisitte ollut hänen vihamiehensä, niin olisitteko te ampunut hänet?

— Enhän minä osaa ollenkaan ampua, sanoi suutari. — Lestillä minä olisin häntä lyönyt ja sitten kai saanut häneltä selkääni. Kyllä kai minä sentään aina olisin mennyt mieluummin pakoon kuin olisin tapellut. Minä en ole vielä koskaan tapellut.

Nimismies viittasi kärsimättömänä.

— Jo riittää, sanoi hän. — Teillä ei siis ole aavistustakaan murhaajasta?

— Jos se minulla olisi, sanoi suutari, — niin totta kai minä olisin toimittanut heti paikalla sen miehen kiinni.

— Te tiedätte siis, että se on mies?

— Vaikka nainen ampuisi miestä aivan

läheltä, niin menisi kuula aina jonnekin muualle kuin sinne, minne on tarkoitettu. Ja tämä kuula on lävistänyt sydämen aivan keskeltä. Totta kai sen silloin on laukaissut mies.

— Jo riittää, jo riittää, sanoi nimismies. — Saatte mennä, mutta älkää poistuko talosta, jos tahdon vielä jotakin kysellä.

Suutari kumarsi ja meni.

Nimismies kääntyi isännän puoleen sanoen:

— Hän on juuri sellainen todistaja, joka oikeudessa saattaa tuomarin hermot pingoitukseen. Hän on valmis puhumaan mitä tahansa, kaikkia kuvitelmiaankin. Jos esimerkiksi ottaisi täytenä totena tuon hänen juttunsa autosta, niin muodostuisi tutkimus hyvin sekavaksi. Me olimme heti kuvittelujen alalla, ja silloin ei rikosasia koskaan selviä. Kuka tämän jälkeen tuli rikospaikalle?

— Minä tulin sitten, sanoi isäntä.

— Jaha, minun täytyy siis ottaa isännänkin lausunto tähän pöytäkirjaani, sanoi nimismies. — Onko siinä mitään tähän asti uutta?

— Ei juuri paljoa. Meidän palvelijattaremme Kirsti tuli meille ilmoittamaan, että joku oli ammuttu. Sitä ennen olin vaimoni kanssa kyllä kuullut laukauksen, ja vaimoni kävi kuistilla katsomassakin, mutta tiedon siitä, mitä oli tapahtunut, sen me saimme vasta Kirstin kautta. Kun tulin vaimoni kanssa maantielle, olivat siellä Mattilan veljekset ja tuo suutari. Minä avasin vain-

jan takin ja tarkastin, oliko hänessä vielä elonmerkkejä. Kun näin, että reikä oli aivan sydämen kohdalla ja verta oli valunut niin paljon, että liivit olivat aivan tahmeina siitä, niin ymmärsin kyllä, että me emme voineet enää millään tavalla auttaa. Lähetin vaimoni silloin puhelimella ilmoittamaan asiasta teille. Hän teki sen ja kutsui samalla komisariuksen ja ilmoitti Matin vanhemmille. Olenhan minä lautamiehenä hiukan tullut huomaamaan, että rikosasioissa helposti jäljet sekoitetaan, ja kielsin senvuoksi siirtämästä ruumista minnekään, ennenkuin komisarius tai te, herra nimismies, olitte tullut paikalle ja antanut siihen luvan. Sillä välin koetin kysellä, mitä kukin oli nähnyt, jotta eivät myöhemmin pääsisi kuvittelemaan kaikenlaista.

— Niin, niin, sanoi nimismies, — mehän olemme saaneet juuri äsken nähdä, mihin tutkimus voi mennä kuvittelujen kautta. Ellen olisi ehkäissyt tuota suutaria, niin hän varmastikin olisi viimein uskonut nähneensä murhamiehenkin. Kun sitten komisarius Salo tuli, niin selittitte hänelle kaiken, eikö niin?

— Hän ei kysellyt mitään, vastasi isäntä. — Minä en hänelle selittänyt mitään.

Samassa aukeni eteiseen johtava ovi ja Kalle Mattila tuli hyvin kiihoittuneena sisään. Hän piti kättään ojolla ja riensi nimismiehen luo. Hän avasi kätensä ja laski pöydälle kuulan.

— Mitä tämä on? kysyi nimismies.

— Minä menin maantielle uudelleen, sanoi Kalle, — ja jalkani luiskahti hiukan jonkun pyöreän esineen päällä. Kumarruin alas ja otin sen ylös. Se oli tämä kuula.

Nimismies katsoi häneen terävästi ja kysyi:

— Mistä tiesitte ottaa sen ylös? Eihän kengän läpi jalka voi tuntea, oliko se kuula. Sehän olisi voinut olla vaikka kivi.

— Minä olen siksi paljon ampunut suojeluskunnan ampumaradalla, sanoi Kalle, — että minä aina tunnen, milloin kuula on jalan alla, ja siellä radalla niitä on vaikka miten paljon. Ja kyllä jokainen ampuja heti erottaa, onko jalkansa alla kuula vai kivi.

— Te näytte olevan hyvin terävä nuori mies, sanoi nimismies hiukan ivallisesti. — Jatkakaa!

— Kun tässä kerran on murha tehty ampumalla, sanoi Kalle, — niin minä koko ajan olen tuuminut, miten pitkälle kuula on voinut lentää lävistettyään ruumiin. Jos kuula olisi ammuttu pitemmän matkan päästä, niin sen nopeus olisi ollut suurempi. Mutta kun se ammuttiin aivan läheltä, niin ei sen nopeus ollut yhtä suuri eikä se siis ole voinut lentää pitkällekään lävistettyään ruumiin. Tätä minä ajattelin. Ja kun sitten tuo kuula osui jalkani alle, niin tarkastin ympäristön ja huomasin, että se oli osunut portin kiviseen pylvääseen ja kimmonnut siitä takaisin. Mutta kun vauhti ei ollut kova, niin se putosi keskelle portin aukkoa, ja siitä minä sen sitten löysin.

— Ja mistä te tämän kaiken päätätte? kysyi nimismies hymyillen.

— Jos katsoo kuulaa, niin huomaa, että sen pää on hiukan litistynyt, selitti Kalle. — Se on siis kohdannut sellaisen esteen, jonka läpi se ei enää ole voinut mennä, vaan on ponnahtanut takaisin. Ja kun se oli portin aukossa, niin ei se ole voinut osua mihinkään muuhun kuin portin kiviseen pylväeseen. Minä tarkastin polkupyöräni lyhdyn valossa pylvään, ja siinä on selvä kuulan jälki.

— Tämä on kyllä hyvin huolellisesti päätelty, sanoi nimismies. — Mutta mistä te tiedätte, että kuula oli ammuttu aivan läheltä? Tehän ette ole tarkastanut ruumista, vaan sen teki komisarius Salo, ja hän kertoi huomionsa tulokset vasta nyt minulle.

— Kun minä kannoin Matin ruumista vajaan, selitti Kalle, — niin kannoin talon rengin Antin kanssa pääpuolesta. Kun meidän piti odottaa sitä, että emäntä panisi olkia lattialle ruumiin alle, niin jouduin näkemään Salon poliisilyhdyn valossa, että takki oli kuulanreiän ympärillä palanut ja siis ruuti oli sen polttanut. Ja tietäähän siitä heti, että Mattia oli ammuttu aivan läheltä.

— Mutta verihän valui kuulanreiästä, miten tällaista siis siitä saattoi huomata? sanoi nimismies.

— Kun vainaja kaatui kyljelleen, niin ei veri päässyt valumaan reiästä, vaan valui takin alle, sanoi Kalle.

— Mutta sitä minä en voi ymmärtää, miten te ruumista nostaessanne voitte nähdä vainajan selässä olevan kuulanreiän, koska kaiken tähän asti annetun selityksen mukaan kuula on ammuttu takaapäin?

— Kun takki oli kovin tahmeana verestä, selitti Kalle, — niin täytyi minun, joka kannoin juuri vasemmalla puolella, vetää takkia hiukan, ja silloin tuo kuulanreikä tuli kainalokuopan kohdalle. Ja meidänhän piti odottaa hiukan siinä, ennenkuin pääsimme laskemaan ruumiin alas, ja siinä minä sitten huomasin sen kaiken.

— Kyllä se on niin kuin tämä nuori mies sanoo, lausui Salo verkalleen.

— Hyvä on, sanoi nimismies, — saatte mennä ja odottakaa, jos teitä vielä tarvitsen.

Kalle poistui huoneesta luoden suuttuneen katseen nimismieheen.

— Minun täytyy ottaa selko siitä, missä hänen puheensa ovat totuudenmukaisia, sanoi nimismies. — Tuollainen pienten seikkojen huomaaminen ei ole tavallista talonpojissa.

— Jos minä saan sanoa ajatukseni, lausui Salo, — niin tämä Kalle Mattila on erittäin terävä nuori mies. Täällä oli pitäjässä varkaus tapahtunut. Se oli jo ennen kuin nimismies tuli pitäjään. Tämä Kalle oli silloin poika, mutta hän tutki sen asian niin tarkoin, että syyllinen saatiin oikeastaan hänen ansiostaan kiinni.

Nimismies keskeytti Salon sanoen:

— Hyvä on, hyvä on! Meillä on siis tässä kuula, joka kaiken todennäköisyyden mukaan on juuri se, joka on lävistänyt vainajan sydämen. Kuulasta päättäen on se ammuttu parabellumpistolista. Muistattehan, että olen jo pari kertaa kaivannut murha-asetta. Olin aivan varma siitä, että se oli jäänyt murhapaikalle. Nyt on meillä ainakin kuula. Tämän avulla olemme päässeet siihen, että murhaaja on käyttänyt parabellumpistolia. Kotonani on luettelo kaikista niistä henkilöistä, joilla on aseenkanto-oikeus tässä pitäjässä. Sen mukaan voimme siis nähdä, kellä tässä pitäjässä on tuollainen ase. Kun lähetän tämän kuulan rikostutkimuskeskukseen Helsinkiin, niin siellä voidaan tutkia, mitkä erikoisuudet ovat olleet sen aseiden rihlauksessa, jota murhatilaisuudessa on käytetty. Jokaisen aseiden rihlaus on aina hiukan erilainen. Ammuttaessa jää kuulaan pieniä naarmuja, jotka suurennuksen avulla voidaan sitten määritellä. Moni hämäräperäinen rikos on tämän avulla ratkaistu. Me voimme koota kaikki pitäjässä olevat parabellumit, ampua niillä, numeroita kuulat ja me voimme sillä tavalla ehdottoman tarkasti sanoa, millä aseella tämä kuula on ammuttu. Ja sitten saa sen aseiden omistaja selittää, missä hän on ollut tänä iltana ja missä on ollut hänen aseensa.

— Minun pojallani on myös parabellumpistoli, sanoi isäntä. — Kun hän meni sotaväkeen, niin hän jätti sen tänne.

— Sehän oli eilen tuolla kirjoituspöydällä, sanoi nimismies. — Minä muistan sen varsin.

— Muistan minäkin, sanoi isäntä. — Nimismieshän käski panna sen laatikkoon ja täällä se tietysti on.

Isäntä meni ikkunan luona olevan kirjoituspöydän luo ja avasi laatikon. Hän penkoi siellä, oikaisi vartalonsa ja sanoi hyvin vakavana:

— Pistoli on kadonnut laatikosta!

Huoneessa vallitsi hetkisen aikaa kuolemanhiljaisuus.

— Sen on sieltä joku varastanut, sanoi emäntä.

— Niin, joku sen sieltä on vienyt, sanoi isäntä. — Eihän mikään vielä todista sitä, että pistoli olisi sama, jolla murha on tehty, mutta onhan sitä voitu käyttää siihen, sen ymmärrän. Ellei olisi aivan selviä todistajia siihen, että laukauksen aikana olin täällä sanomalehteä lukemassa, niin epäilykset voisivat kääntyä vaikka minuun.

— Aivan oikein, sanoi nimismies. — Ja tästä me näemme, miten varovaisia meidän täytyy olla päätelmiä tehdessämme. Meillä ei ole mitään syytä olettaa, että isäntä olisi ampunut miehen, jonka aikoi ottaa tyttärensä mieheksi. Ja minä olen aivan varma siitä, että isäntä siinäkin tapauksessa olisi tehnyt murhan jotenkin muuten kuin oman poikansa aseella. Kyllähän isäntä lautamiehenä on tullut oikeudessa huomaamaan, että niin tyhmä ei saa olla rikosta tehdessään. Minä

olen aivan varma siitä, että vainuni oli oikeassa, kun kaipasin asetta. Tuo laatikosta kadonnut ase voi olla juuri murha-ase, ja se voi vielä olla talon lähetyvillä. Nyt meillä on täysi syy tutkia asiaa oikein perinpohjin. Meidän tulee ajatella, ketkä ovat tienneet tuosta aseesta ja siis voineet sen myös siepata. Odottakaahan vähän.

Nimismies nojasi päätään käsiinsä ja mietti.

— Poikanne on tietysti ampunut tällä pistollilla maaliin, vai mitä? kysyi hän.

— On, vastasi isäntä. — Hänellä oli tuolla navettarakennuksen takana maalitaulu.

— Siellä voi maassa olla kuulia. Meidän täytyy etsiä niitä.

— Lapsethan niitä sieltä kokoilivat ja myivät sitten pojallemme niitä takaisin, sanoi isäntä. — Täällä pitäisi olla niitä kuulia jossakin laatikossa.

Hän etsi kirjoituspöydän laatikosta ja otti sieltä rasian, jossa oli joukko kuulia.

— Tässähän näitä on! sanoi hän.

Nimismies otti rasiasta muutamia kuulia käteensä. Sitten hän taskustaan otti suurennuslasin ja alkoi tarkastaa kuulia. Vähän ajan päästä hän kutsui isännän luokseen:

— Jos nyt, isäntä, katsotte tätä kohtaa kuulassa, niin huomaatte, että siinä on rinnatusten kaksi naarmua, sitten heikko naarmu ja sitten taas vahvempi. Ne johtuvat rihloista ja ovat muodostuneet kuulun lentäessä eteenpäin. Kun nyt tarkastamme tätä kuulaa, joka otaksuttavasti on

se, jolla murha on tehty, niin huomaatte, että siinä on aivan samanlaiset naarmut. Lopullisen ratkaisun tähän antaa tietysti vasta rikostutkimuskeskus. Mutta meillä on jo täysi syy etsiä tuota pistolia, ennenkuin se voidaan piilottaa tai kokonaan hävittää.

— Jumalan rauhaa! kuului ovelta.

Tämä tervehdys kuului niin oudolta juuri sinä hetkenä, että kaikki hiukan hätkähtivät ja kääntyivät katsomaan. Ovesta oli tullut sisään noin seitsemänkymmenvuotias nainen, joka verkalleen astui eteenpäin.

— Nimismies ei kai vielä koskaan ole tavannut minun anoppiani? sanoi isäntä.

— Ulkomuodolta minä tietysti olen jo kauan tuntenut niin huomattavan henkilön, sanoi nimismies nousten ja kohteliaasti kumartaen, — vaikka minulla tähän asti ei ole ollut tilaisuutta keskustella vanhan emännän kanssa. Laamanni on puhunut emännästä mitä suurimmalla arvonnolla. Ja pitäjällä aina tavantakaa kuulee mainittavan emännän nimen.

— Ei ole hyvä, että ihmisestä puhutaan paljon, sanoi vanha emäntä hymyillen. — Kun puhutaan paljon, niin on ihmisen elämässä huonoja kohtia, sillä hyvistä ei koskaan puhuta paljoa. Ja jos ei puhuta mitään, niin ei ihminen ole elämässään saanut mitään aikaan.

— Minä olen kuullut paljon puhuttavan emännän suuresta viisaudesta, sanoi nimismies kohteliaasti.

Vanha emäntä katsoi häneen aivan suoraan ja vastasi:

— Minä olen koettanut oikealla tavalla käyttää sitä lahjaa, jonka Jumala on minulle antanut.

— Sanotaan, että leskeksi jäätyänne ryhdyitte tarmolla hoitamaan taloa ja että osasitte tehdä aivan ensiluokkaisen hyviä kauppoja.

— Minun oli säilytettävä talo lapselleni, vastasi vanha emäntä. — Ja mitä kauppoihin tulee, niin olen niissä aina ollut rehellinen. Jos olen koonnut aikoinani rahaa, niin on raha ollut vain se puntari, joka on näyttänyt, miten suuri on ollut taitoni ja miten siis olen leiviskääni osannut käyttää. Mutta kysymys ei ole nyt minusta. Mikä vaara täällä on olemassa? Tulin äkkiä kotona levottomaksi, ja Jumalani käski minua tulemaan tänne.

— Anoppini on hyvin uskonnollinen, sanoi isäntä nimismiehelle aivan kuin anteeksipyyntelien.

— Tämän talon edessä, tuolla maantiellä, sanoi nimismies, — on tänä iltana ammuttu talon tuleva vävy Matti Peltola. Kuka tämän rikoksen on tehnyt, emme tänä hetkenä vielä tiedä, mutta alustava kuulustelu on jo antanut meille eräitä lankoja, jotka voivat johdattaa syyllisen kiinni-
saamiseen.

Vanha emäntä seiso i hetkisen aivan liikkumattomana ja sanoi sitten verkkaan:

— Minä tiesin jo kauan, että Herra oli hänet

kuoleman leimalla leimannut, sillä hänessä oli se levottomuus, mikä niihin tulee, jotka pelkäävät sekä elämää että kuolemaa. Mutta minä en tiennyt, että Hänen kätensä jo näin pian tarttuisi tähän nuoreen mieheen.

— Tämä on todella kiintoisaa, sanoi nimismies. — Minä olen tiennyt, että moni nainen on saanut lahjan tietää salaisia asioita. Niin, tunnen tapauksia, joissa he ovat tuon salaisen voimansa avulla ratkaisseet rikoksiakin. Mehän saamme ehkä nyt emännästä tuollaisen avun tähän erittäin pulmalliseen juttuun.

Vanha emäntä katsoi nimismiestä suoraan silmiin ja lausui:

— Ei se ole ihminen, joka ratkaisee, vaan Jumala, joka meidän kauttamme tahtoo rikoksen rangaista.

Nimismies ei ollut huomaavinaan emännän soimaavaa ääntä, vaan jatkoi:

— Kaikki viittaa siihen, että murha on tehty pistolilla, joka kuuluu talon pojalle, joka nyt on asevelvollisuuttaan suorittamassa. Asetta ei ole tähän asti löydetty.

— Minä en tahdo estää tutkimuksia, sanoi vanha emäntä. — Missä Anna on?

— Hän makaa huoneessaan. Te voitte mennä sinne, äiti, se tekee hänelle hyvää.

— Niin, hän kaipaa nyt kai enemmän kuin koskaan ennen ystävää luokseen, sanoi vanha

emäntä menen huoneen toisella puolella olevasta ovesta.

Hänen mentyään sanoi nimismies:

— Hyvin arvokas nainen! Hänessä on jotakin aivan ruhtinaallisen ylevää.

— Mutta kova kuin rauta, sanoi isäntä. — Se nainen hallitsee yhä vielä tätä taloa, vaikka asuukin vähän matkan päässä toisessa talossa, jonka aikoinaan liitti tähän.

— Onko se totta, että hän ei ole vielä luovuttanut edes taloa teille, omalle vävypojalleen? kysyi nimismies.

Harmin ilme tuli isännän kasvoille, mutta hän hillitsi mielensä ja sanoi:

— Minä en ole häneltä sitä vaatinut, kun hän vielä tahtoo määrätä kaikesta.

— No, kerran hänenkin täytyy kaikesta luopua, sanoi nimismies taputtaen isäntää ystävällisesti olalle. — Ehkä me taas jatkamme kuulumista. Kuka on seuraava?

— Talon palvelijatar Kirsti Majanen, vastasi Salo.

Hän poistui ja palasi hetken päästä Kirstin seurassa.

— Mitä te tiedätte tästä asiasta? kysyi nimismies.

— Minä olin pihamaalla, kun kuulin laukauksen maantieltä.

— Ja mitä sitten teitte?

— Minä näin emännän tulevan kuistille ja

kysyin häneltä, kuuliko hän laukausta. Kun emäntä oli mennyt sisään, niin minä menin maantielle, josta laukaus oli kuulunut.

— Odottakaahan, sanoi nimismies. — Kun pihalta mennään maantielle, niin päästään kahta tietä. Toinen tie on portista, joka on lähempänä tätä päärakennusta. Toinen tie on kuja aittarakennuksen ja tallin välillä. Kumpaa te käytitte?

— Tietysti minä menin portista, koska kerran olin juuri puhunut emännän kanssa kuistin luona.

— Ja kun tulitte maantielle, niin mitä näitte?

— Minä näin miehen makaavan maassa liikukumattomana.

— Siellä ei siis sitä ennen vielä ollut ketään?

— Ei. Ne toiset tulivat sinne myöhemmin.

— Te siis mahdollisesti näitte myös murhaajan tai ainakin tiedätte jotakin hänestä.

— Minä olin näkevinäni miehen varjon liikuvan aittarakennuksen toisessa päässä. Mutta kun oli pimeä, niin minä en voinut tuntea häntä.

— Juoksiko hän? kysyi nimismies.

— Ei juossut. Hän hiipi eteenpäin.

— Tämä on hyvin tärkeä asia, sanoi nimismies. — Siis oletettu murhaaja hiipi eteenpäin.

— Niin.

— Ja mitä sitten teitte? Otitteko selkoa siitä, kuka vainaja oli?

— Eihän niin pimeässä sitä voinut nähdä.

— Mitä siis teitte?

— Minä parkaisin ja lähdin hakemaan apua.

— Mistä?

— Täältä talosta. Kun tulin kuistille, niin isäntä ja emäntä tulivat juuri ulos, ja minä sanoin heille, että maantiellä oli mies kuolleena.

Isäntä kääntyi Kirstin puoleen ja kysyi:

— Ja mihin aikaan sinä näit Antin tulevan tallista?

— Kuka on Antti? kysyi nimismies.

— Hän on meidän renkimme, vastasi isäntä.

— Ja mistä tässä nyt on kysymys?

— Tämä Kirsti kertoi nähneensä Antin tulleen tallista lyhty kädessään, selitti isäntä.

— Milloin minä sellaista olen kertonut? kysyi Kirsti.

— Sinä kerroit sen minulle siellä maantiellä, sanoi isäntä.

— Nyt minä muistan, sanoi Kirsti. — Kun minä juoksin hakemaan talosta apua, niin minä näin Antin tulevan tallista lyhty kädessään.

— Miksi te tämän niin tarkoin muistatte? kysyi nimismies.

— Kun minä aioin ensin huutaa häntä apuun, mutta sitten meninkin taloa kohden.

— Ja hänellä oli lyhty, niinkö sanoitte?

— Niin ja se valaisi hänen kasvonsa ja siitä minä hänet tunsin.

— Ja te olette varma siitä, että hän tuli tallista, eikä mennyt sinne?

— Kyllä se näytti sellaiselta, että hän tuli tallista.

— Koettakaa ajatella nyt tätä tarkoin.

— Kyllä minä sen niin muistan, että hän tuli silloin tallista.

— Ja näittekö, minne hän meni?

— En minä sitä huomannut, sillä maailma musteni silmissäni ja minun täytyi pitää kiinni kuistin vieressä olevista tikapuista. Kun minä siitä vähitellen toinnuin ja muistin, mitä olin nähnyt, niin minä kirkaisin ja juoksin kuistia kohden. Ja silloin tulivat isäntä ja emäntä minua vastaan. Ja he läksivät juoksemaan maantielle, ja minä menin heidän jäljestään. Ja siellä oli silloin jo toisia, ja minä näin lyhdyn valossa, että se oli Peltolan Matti, joka makasi kuolleena. Ja sitten minä olin siellä siihen asti, kunnes poliisi tuli ja ruumis vietiin vajaan.

Nimismies kääntyi isännän puoleen ja kysyi:

— Muistaako isäntä rengillä olleen lyhdyn silloin, kun hän oli maantiellä. Tarkoitan samaan aikaan kuin isäntä oli siellä.

— En minä nähnyt hänellä mitään lyhtyä, vastasi isäntä. — Muistan aivan varmasti, että me valaisimme Mattia ensiksi Mattilan veljeksien polkupyöränlyhdyllä ja myöhemmin Salon taskulampulla.

Isäntä ja nimismies katsoivat toisiinsa, ja nimismies nyökkäsi. Nimismies kääntyi jälleen Kirstin puoleen ja kysyi:

— Sanokaahan, minne olitte menossa silloin, kun kuulitte laukauksen?

— En minä ollut minnekään menossa, vastasi Kirsti. — Minä odotin.

— Ketä?

— Peltolan Mattia, vastasi Kirsti.

Kaikki huoneessa olevat säpsähtivät.

— Mitä odottamista sinulla oli? kysyi isäntä tiukasti.

Kirsti kohautti olkapäitään ja vastasi:

— Kun hän nyt on kuollut, niin mitä salaa-
mista siinä enää on. Hän lupasi aikoinaan mennä
minun kanssani naimisiin.

— Milloin? kysyi nimismies.

— Se oli siihen aikaan, kun minä palvelin
hänen kodissaan, vastasi Kirsti. — Mutta kun
minä sain lapsen, niin hän ei enää välittänyt
minusta.

— Elääkö lapsi vielä? kysyi nimismies.

— Ei, se kuoli muutaman kuukauden van-
hana, sanoi Kirsti. — Minä en kertonut kellekään,
että lapsi oli ollut hänen. Minä luulin, että hän
sittenkin menisi minun kanssani naimisiin. Mutta
kun päätettiin, että hän menisi tämän talon Annan
kanssa naimisiin, niin minä uhkasin ilmaista
kaiken.

— Tämä on ilmeinen valhe! huudahti isäntä
suuttuneena.

— Kuulustelua ei saa keskeyttää! sanoi nimis-
mies ankarasti.

Hän kääntyi Kirstin puoleen sanoen:

— Jatkakaa!

— Minä sanoin, että jos hän maksaa minulle kolmekymmentätuhatta markkaa kerta kaikkiaan, niin minä pidän suuni kiinni.

— Ja suostuiko hän siihen?

— Ensin hän suuttui aivan tavattomasti eikä millään tahtonut maksaa. Mutta sitten hän alkoi jo sovitella ja koetti tinkiä summaa. Hän lähetti serkkunsa, sen ylioppilaankin, siitä puhumaan kanssani. Minä en tinkinyt, ja silloin Matti lupasi hankkia rahat ja lupasi tulla niinkuin tänä iltana tuomaan ne minulle.

— Jos te valehtelette, sanoi nimismies.

— Niin totta kuin elän, niin minä en valehtele, sanoi Kirsti kiivaasti. — Juuri tänä iltana hänen piti tuoda rahat minulle, ja häntä odottamassa minä olin pihalla.

— Jos tyttö puhuu totta, niin kai rahat ovat vielä vainajan taskussa, kuului ääni sisähuoneen oven luota.

Vanha emäntä oli jälleen tullut huoneeseen ja istui oven pielessä olevalle tuolille.

— Samaa minäkin ajattelin, sanoi nimismies. — Menkää te, komisarius Salo, vajaan ja tarkastakaa vainajan taskut.

Salo läksi huoneesta.

— Tiedettiinkö tässä talossa, että nuorella Peltolalla oli tällaisia suhteita? kysyi nimismies isännältä.

— Emme me ole mitään tietäneet, vastasi isäntä.

— Minä en ole suorastaan sitä tietänyt, sanoi vanha emäntä, — mutta olen aavistanut, että tuo mies, jonka piti tulla tänne vävyksi, ei ollut aivan kunnollinen. Sellaisen huomaa aina miehestä helposti.

Nimismies ryhtyi kirjoittamaan pöytäkirjaan, ja huoneessa oli pitkän aikaa aivan hiljaista.

Salo palasi, ja nimismies kysyi häneltä:

— Löysittekö rahat vainajan taskusta?

— Hänen taskussaan ei ollut mitään rahoja, ei edes lompakkoa, vastasi Salo.

— Sitten joku on varastanut rahat, sanoi Kirsti kiivaasti. — Se, joka ampui hänet, on ottanut rahatkin!

— Tutkimus selvittää tämän seikan myöhemmin, sanoi nimismies. — Tiedättekö vielä mitään sellaista, joka voisi valaista tätä asiaa?

— En minä mitään muuta tiedä.

— Oliko teidän tietämänne mukaan vainajalla vihamiehiä?

— Kyllä hänellä vihamiehiä oli.

— Tiedättekö ketään, joka olisi esimerkiksi tapellut hänen kanssaan?

— Antoi tämän talon renki Anttikin kerran hänelle selkään.

— Mistä syystä?

— Kun Matti oli puhunut minusta pahaa.

— Onko teillä ja tuolla rengillä ollut aikeita mennä yhteen?

— Ei ole, sillä ei Antti minusta huolisi, sen minä tiedän, enkä minä niin kunnan miestä uskalla toivoakaan omakseni. Antti oli tällaisissa asioissa aina hyvin ankara.

— Mistä sen tiedätte?

— Hän vaati ihmisiltä aina kunnollisuutta eikä pitänyt Mattia sopivana Annallekaan. Kun isäntä lupasi Annan Matille, niin Antti oli sen johdosta hyvin synkkänä.

— Vai niin, sanoi nimismies. — Tämä on hyvin valaiseva tieto. Puhuitteko Antille noista omista asioistanne?

— Täytyyhän sellaisen yksinäisen ihmisen kuin minä olen jollekulle surujaan kertoa. Kyllä minä asiat hänelle selitin, ja siitä kai se johtuikin, että Antti ei pitänyt Mattia soveliaana tämän talon vävyksi.

— Tiesikö Antti siitä, että teidän piti saada rahoja?

— Tiesi kyllä. Minä kerroin senkin hänelle.

— Ja mille kannalle hän siinä suhteessa asetui?

— Hän sanoi, ettei minun pitäisi pyytää markkaakaan, vaan ponnistaa omin voimin maailmassa eteenpäin. Hän sanoi, että sillä tavoin saaduilla rahoilla ei ole mitään siunausta, koska ihminen ei saa millään tavalla myydä itseään. Mutta minä sanoin, että eihän köyhällä ole mitään muuta keinoa.

— Saatte nyt poistua, mutta pysytelkää vielä

täällä, jos haluan saada lisää tietoja, sanoi nimismies Kirstille.

Kirsti poistui. Nimismies kääntyi isännän puoleen sanoen:

— Minä ymmärrän, miten tuskallista tämä on teille, ja minä koetan parhaani mukaan järjestää niin, että näitä asioita ei käsitellä laisinkaan käräjillä. Eihän rikos siitä tule ilmi, että kunnan ihmisiä vedetään lokaan. Vaikka teillä ei olekaan suoranaista osuutta tähän asiaan, niin nimenne sekoittaminen siihen tuottaa ikävyyksiä teille ja tyttärenne, jota kohtaan minä tunnen mitä suurinta kunnioitusta.

— Jos vain jollakin tavalla voidaan niin järjestää, että tyttäreni nimeä ei sekoiteta tähän asiaan, niin olen siitä hyvin kiitollinen, sanoi isäntä. — Kun tällainen murhajuttu tulee sanomalehtiin, niin se pilaa tyttäreni nimen aivan tyyten, ja hän saa olla kiitollinen, jos sen jälkeen saa enää miestä ollenkaan.

— Mitä vanha emäntä tähän sanoo? lausui nimismies kääntyen häneen päin.

— Minä sanon, että oikeus on oikeus, eikä meidän pidä väistää mitään, mikä voi auttaa oikeuden ilmitulemista, sanoi vanha emäntä. — Maailmassa on aina vielä kunnan miehiäkin, ja kun sellainen Annan tielle osuu, niin ei hän siitä välitä, mitä maailma sanoo, kun hän vain itse tietää, että Annalla ei ole mitään osuutta tähän rikokseen. Ihmisellä ei ole oikeutta ottaa toisen

henkeä, ja me emme saa väistää, kun murhaajaa etsitään, eikä oman pienen kunniamme tähden panna esteitä asian valaisemiselle.

Nimismies kumarsi kohteliaasti vanhalle emännälle ja sanoi:

— Tämä on kyllä oikein. Mutta minä olen elänyt maailmassa juuri sillä puolella, missä ihmisten pahuus tulee eniten esiin, ja minä tiedän kaiken ilkeyden vallan. Meidän ei pidä syyttä suotta antaa ihmisille tilaisuutta maineemme likaamiseen. Mutta palatkaamme tähän rikosjuttuun. Se alkaa pääpiirteissään minulle selvitä. Kysymyksessä on kaikesta päättäen ryöstömurha. On olemassa henkilö, joka on tietänyt Peltolalla olevan rahoja ja joka on käyttänyt tilaisuutta hyväkseen. Tuon palvelijattaren puheet tekivät hyvin todenperäisen vaikutuksen. Asia sellaiseenaan on hyvin tavallinen. Toiseksi olen tottunut kuulustelemaan ihmisiä ja näen heti, milloin he puhuvat totta, milloin koettavat jotakin peittää. En epäile vähääkään sitä, että Matti Peltolalla ja tytöllä on ollut suhde. Ymmärrän myös, että Peltola oli valmis maksamaan suuretkin summat, jotta tyttö pitäisi suunsa kiinni.

— Mutta mistä Matti on voinut saada sellaisen rahamäärän? sanoi isäntä. — Hän oli kyllä rikas, mutta ei näin maalla sellaista summaa kuin kolmekymmentä tuhatta saa aivan helpolla irti. Hän oli rikas sillä tavalla, että isänsä oli rikas, mutta ukko piti vielä kaikki asiat huostassaan

eikä suinkaan olisi antanut pojalleen tuota summaa tytön suun tukkimiseksi. Kyllä minä sen ukon siksi hyvin tunnen.

— Tiedustelemalla voimme tämän asian kyllä selvittää, sanoi nimismies.

— Ei siihen mitään tiedusteluja tarvita, sanoi vanha emäntä. — Matti sai rahat minulta.

Kaikki katsoivat kummastuneena vanhaan emäntään.

— Niin juuri, hän sai rahat minulta, jatkoi vanha emäntä. — Ei lainaksi, vaan minä tein rehellisen kaupan hänen kanssaan. Asian kulku on tällainen. Viikko sitten hän tuli luokseni puhumaan asiasta. Mihin hän rahat tarvitsi, ei hän sanonut, enkä minä sellaista häneltä kysynyt-kään. Hän tahtoi ensin saada rahat lainaksi, mutta minä en suostunut siihen. Sitten hän tuli toisen kerran ja tarjosi Kansallispankin osakkeita vakuudeksi. En minä siihenkään suostunut. Mutta sitten hän halusi myydä ne minulle. Minä en umpimähkään suostunut, vaan tahdoin ensin nähdä osakkeet. Hän toi ne nähtäväkseni. Kun ne olivat kirjoitetut hänen nimiinsä, niin ne olivat myös siis hänen omaisuuttaan.

— Ja te siis ostitte ne häneltä? kysyi nimismies.

— Ostin.

— Käteiselläkö?

— Käteisellä. Toissa päivänä minä kävin kirkonkylässä säästöpankissa. Otin koko summan

tuhannen markan seteleinä. Kirkonmäellä minä sopimuksen mukaan tapasin hänet. Minä annoin hänelle rahat, ja hän antoi minulle osakkeet. Minä siis tiedän, että toissa päivänä hänellä oli kolmekymmentä tuhatta markkaa tuhannen markan seteleinä. Olivatko ne hänellä tänä iltana mukanaan, kun hän tuli tänne ja menetti henkensä, sitä minä en tiedä.

— Asia alkaa tulla yhä selvemmäksi, sanoi nimismies itsetietoisesti. — Olen aina sanonut, että tutkimuksissa on oltava maltillisia ja koottava ensin kaikki pikkuseikat. Eihän koskaan voi tietää, mitä ne ilmaisevat. Nyt meillä ei ole enää mitään muuta jäljellä kuin vetää verkkoa ahtaamalle. Pyydän anteeksi, että tässä nyt ryhdyin päätelmiäni selittämään, mutta ääneen ajattelemalla selviää kaikki helpommin. Vainajan täytyi kaikin tavoin salata se, että hän tuli juuri morsiamensa kotitaloon tapaamaan palvelijatarta. Tietääkseni ei Mattilassa ole autoa.

— Ei heillä ole, sanoi isäntä. — Kun Matti kävi täällä, niin hän tuli joko hevosella tai vuokrasi kirkolta auton.

— Hevosta ei ole nähty, sanoi nimismies. — Autoa hän tuskin olisi vuokrannut tähän tarkoitukseen, koska hänen piti salata käyntinsä. Lähinnä on se ajatus, että hän on tullut kävellen. Matka on kyllä pitkä, mutta onhan nyt jotenkin kaunis ilma. Se mahdollisuus on vielä, että hän olisi vuokrannut auton ja itse ajanut sitä.

— Matti ei osannut ajaa autoa, sanoi isäntä.

— Siinäpä se, sanoi nimismies. — Ja jos hän olisi tullut autolla, niin olisihan se jäänyt tänne. Jos toinen olisi ajanut sitä, niin ajaja olisi odottanut häntä. Mutta kun Matin täytyi salata matkansa, niin, niinkuin äsken sanoin, hän on epäilemättä tullut jalkaisin. Me voimme kokonaan asiaankuulumattomana syrjäyttää suutari Bergin ajatuksen autosta, joka olisi ollut tämän asian yhteydessä. Minä en tietysti varmuudella voi mitään sanoa vielä, mutta erääseen henkilöön epäilykset kohdistuvat.

— Nimismies tarkoittaa Anttia tietysti, sanoi isäntä.

— Niin, juuri häntä, lausui nimismies. — Mutta tämä on ainoastaan tähän asti otaksuma. Täysiä todistuksia meillä ei ole vielä, mutta epäilykset ovat hyvin sitovia. Hän tiesi, että rahat tuodaan tänään. Hän vihasi Peltolaa, koska hän ei olisi suonut tämän tulevan taloon vävyksi. Hän oli tapellut vainajan kanssa ja silloin ehkä uhkailutkin. Me emme tiedä mitään varmasti, mutta ehkä hän on ollut ihastunut Anna-neitiin. Selasta on usein nähty, että renki mieltyy talon tyttäreen. Minä en sitä laisinkaan pitäisi mahdollomana, kun tunnen Anna-neidin suloisuuden. Tuosta nuoresta miehestä on täällä annettu ihmisenä hyvin edullinen kuva, mutta kun ihminen on intohimon vallassa, niin parhainkin voi tehdä rikoksen. Intohimon ja rikoksen raja on aina

ollut hyvin heikko. Rikosta tutkittaessa otetaan ensin varteen mahdollisimman suuri määrä yksityiskohtia ja sitten näiden avulla muodostetaan kokonaiskuva. Syyllisen ei anneta kertoa asiaa kokonaisuudessaan, sillä hän tietysti koettaa johdattaa tutkijaa harhaan. Mutta jos me kyselemme näennäisesti aivan vähäpätöisiä seikkoja, niin hän puhuu niissä totta, koska hän ei tiedä, mikä on tutkijan laatima kokonaiskuva. Olen sanonut tämän teille sen vuoksi, ettette hämmästyisi, miksi kohta teen näennäisesti aivan vähäpätöisiä kysymyksiä.

— Syyllinen ei voi olla kukaan muu kuin Antti, sanoi isäntä.

— Minä en niin jyrkästi vielä väitä sitä, sanoi nimismies hymyillen. — Mutta meillä on ainakin syytä otaksua sitä. Palvelijatar näkee jonkun hiipivän aitan seinää myöten. Se on juuri siis tallia kohden. Palvelijatar näki hänet sitten tallin ovella lyhty kädessään. Hän uskoo miehen tulleen silloin tallista. Mutta yhtä hyvin on mies voinut sytyttää lyhdyn juuri siinä. Sillä aikaa, kun renki on täällä kuulusteltavana, teette te, komisarius, tarkastuksen tallissa. Te otatte lyhdyn talteen ja samalla katsotte, onko siellä mitään sellaista, joka voisi tuottaa lisävalaistusta rikokseen.

Salo meni noutamaan Anttia. Huoneessa oli aivan hiljaista, kun kaikkien katseet olivat suunnattuina oveen.

Antti Kallio astui sisään. Hän oli vaalea-

tukkainen, solakka nuori mies. Rauhallisena hän astui nimismiehen eteen ja odotti kysymyksiä.

— Milloin te tulitte murhapaikalle? kysyi nimismies.

— En minä voi aikaa tarkkaan sanoa, lausui Antti. — Kun tulin sinne, oli siellä jo muita.

— Ketkä?

— Mattilan veljekset, suutari ja vähän sen jälkeen tulivat isäntä, emäntä ja Kirsti.

— Ette siis sitä ennen tullut murhapaikalle?

Antti oli vaiti. Nimismies katsoi häneen terävästi ja kysyi:

— Missä olitte murhan tapahtuessa?

— Minä olin tallissa.

— Ja kuulitte sinne laukauksen?

— Kuulin.

— Ettekä siis heti tullut katsomaan, mitä oli tapahtunut?

Antti oli jälleen vaiti.

Huoneessa oli aivan hiljaista. Kaikkien katseet olivat suunnattuina Anttiin, joka seisoi paikallaan kalmankalpeana.

— Talon palvelijatar on nähnyt teidän tulevan lyhty kädessä tallin ovesta, kysyi nimismies. — Onko se totta?

Antti nyökkäsi.

— Minne olitte silloin menossa?

Antti oli vaiti.

— Missä lyhty nyt on?

— Se on tallissa, vastasi Antti hiljaa.

— Tiedättekö, mistä teitä epäillään?

— Arvaan, että minua epäillään Peltolan Matin murhaajaksi.

— Ja mitä teillä on siihen sanottavaa?

Antti oli vaiti.

— Tunnustatteko tehneenne teon?

Antti oli jälleen vaiti.

Salo tuli sisään. Hänen kädessään oli lyhty. Hän asetti sen pöydälle.

— Tässä on tallista löydetty lyhty, sanoi hän. — Se on verinen. Kädensijassa näkyy selvästi hyytynyttä verta.

— Voitteko selvittää, mistä lyhtyyn on tullut verta? kysyi nimismies Antilta.

Antti oli vaiti.

— Minä otin mukaani Mattilan Kallen, selitti Salo. — Hän löysi pistolin. Sitä ei oltu edes kätetty, vaan se oli tallin ikkunalaudalla.

Salo laski aseensa, jota hän piteli piipusta kiinni, pöydälle.

— Onko tämä ollut teillä? kysyi nimismies.

— On, vastasi Antti.

— Tiedättekö, kenen se on?

— Se on Erkki Heikkilän.

— Mistä sen tiedätte?

— Siihen on kaiverrettu E. H. Ja minä olen nähnyt sen jo aikaisemmin hänellä, kun hän on ampunut sillä maaliin.

— Ja miten se on teille joutunut?

Antti oli jälleen vaiti.

Nimismies kääntyi Salon puoleen sanoen:

— Ottakaa sääntöjen mukaan pistoli huostaanne. Pidelläkää sitä varovasti. Meidän on lähetettävä se rikostutkimuskeskukseen tutkittavaksi. Ottakaa samalla huostaanne lyhty ja varokaa, että kukaan sivullinen ei pääse sitä pitelemään. Te saatte hoitaa tämän asian ja viedä ne Helsinkiin tutkittaviksi. Minä kirjoitan asianomaisen kirjeen, missä selitän asian.

Nimismies nousi ja sanoi vakavasti:

— Minun täytyy teitä, nuori mies, virkani puolesta syyttää ryöstömurhasta. Todistukset, joista myöhemmin saatte kuulla, viittaavat siihen, että olisitte murhannut Matti Peltolan ja ryöstänyt hänen huostassaan olleet kolmekymmentätuhatta markkaa. Pistolinkuula, joka surmasi Matti Peltolan, on löytynyt, ja monet merkit viittaavat siihen, että se on ammuttu juuri tällä aseella. Pistoli on löytynyt teidän huostastanne. Teidän on sitäpaitsi nähty liikkuvan tallin ovesta heti laukauksen ampumisen jälkeen. Onko teillä mitään tähän sanottavaa?

Antti seisoj vaiti paikallaan.

Nimismies huokasi ja sanoi Salolle.

— Viekkä mies autoon. Me lähdemme yhdessä. Hän on pidätettynä epäilyksenalaisena Matti Peltolan murhaan.

Antti katsoi ympärilleen. Kukaan ei sanonut mitään. Nuori mies kääntyi ja katsoi pitkään vanhaan emäntään, joka kumarassa istuen oli

tarkkaavana kuunnellut tutkimusta. Antti kumarsi syvään vanhalle emännälle ja poistui vakavin askelin huoneesta Salon seuratessa häntä.

Kaikki olivat hänen poistumisensa jälkeen hetkisen vaiti.

— Surullinen juttu, sanoi isäntä. — Antti on pienestä pojasta alkaen ollut talossa ja tähän asti kaikessa käyttäytynyt kunnollisesti.

— Minä kuulustelen häntä huomenna ja koetan ottaa selkoa kaikesta lähemmin, sanoi nimismies.

Pihalta kuului karryjen ääni.

— Vainajan vanhemmat kai siellä tulevat noutamaan poikaansa, sanoi nimismies. — Vanhus raukat! Ainoa poika ja menettivät hänet näin surullisella tavalla. Kohtalo on monesti hyvin kova meille. Nyt minun täytyy lähteä. Ilmoitan lähipäivinä, milloin asia tulee oikeudessa esille. Neuvottelen huomenna laamannin kanssa ja koetan järjestää mahdollisimman pian ylimääräiset käräjät.

Nimismies kätteli kaikkia ja oli erittäin huomaavainen vanhalle emännälle. Isännälle hän sanoi:

— Pyydän viemään parhaimmat tervehdykseni Anna-neidille.

Sitten hän kumarsi vielä kaikille ja poistui.

Vanha emäntä nousi tuoliltaan ja sanoi:

— Minä vien Annan kotiani, siellä on hänen parempi olla.

— Minä lähetän jonkun mukaaanne, sanoi Annan äiti. — Tiellähän on aivan pimeää. Minä voin vaikka itse tulla teitä saattamaan.

— Ei tarvitse, vastasi vanha emäntä. — Jumala on meidän turvanamme. Ei minulle eikä Annalle voi enää mitään tätä pahempaa tapahtua.

TOINEN LUKU.

Seuraavana aamuna vanha Maria-emäntä meni huoneeseen, jonne hän edellisenä iltana oli vienyt Annan nukkumaan. Hän tapasi nuoren tytön jo puukeutuneena.

— Miten olet, lapsi parka, nukkunut yösi? kysyi vanha emäntä.

— Minä en ensin saanut pitkään aikaan unta, vastasi Anna. — Mutta illalla antamanne lääke alkoi vähitellen vaikuttaa ja minä nukuin syvästi, mutta tunnen nyt itseni kovin raukeaksi.

— Jaksatko keskustella kanssani?

— Täytyyhän minun jaksaa. Pitäähän minun tietää kaikki. Matti on siis kuollut?

— Niin on. Tiedätkö ketä syytetään hänen murhaajakseen?

— En.

— Anttia!

Anna nousi äkkiä seisomaan tuijottaen vanhaan emäntään ja vapisten.

— Anttiako? huudahti hän. — Mutta eihän hän ole mitenkään tuota murhaa voinut tehdä.

— Mistä sinä sen tiedät?

— Minun sydämeni sanoo, että hän on syytön.

— Lapsi parka, meidän sydämemme ja sen ääni eivät ne merkitse yhtään mitään. Olin eilen seuraamassa kuulustelua, ja kaikki näyttää siltä, että hän tulee tuomituksi.

— Mutta eihän syytöntä voida tuomita!

— Voidaan, kun toinen ei edes puolusta itseään.

— Mutta eihän hänellä ollut mitään syytä tekoonsa.

— Nimismiehellä on oma selityksensä. Hän uskoo, että Antti rakasti sinua ja tahtoi syrjäyttää Matin.

— Kuinka hän voi sanoa, että Antti olisi rakastanut minua?

— Ei hän sitä aivan selvästi sanonutkaan, mutta minä huomasin, että hän ajatteli sellaista. Tiedätkö sinä, että Antti rakasti sinua?

— Emme me koskaan ole sellaisesta puhelleet. Mehän olemme tunteneet toisemme lapsuudesta asti. Minä olen pitänyt aina hänestä, mutta en minä ole tietänyt, että se olisi rakkautta.

— Millä tavalla hän otti tiedon sinun kihlauksestasi?

— Kun hän sen kuuli, niin tuli hän murheelliseksi.

— Etkö silloin tullut ajatelleeksi, että hän rakastaisi sinua?

— Minä en koskaan ole ajatellut sitä sillä tavalla, sanoi Anna. — Hän on minulle ollut aina enemmän. Hän on ollut aivan kuin oikein hyvä ja luotettava veli. Hän on ollut minulle enemmän kuin oma veljeni. Hänhän on aina ja kaikessa ollut niin kunnollinen, ettei hän mitenkään olisi voinut tehdä murhaa.

— Minä olen eilen illalla ja uudelleen tänä aamuna rukouksessa kääntynyt Jumalan puoleen ja pyytänyt häntä valaisemaan minua, sanoi vanha emäntä. — Kun minä eilen katselin Anttia kuulustelun aikana, niin näin, että hän oli rauhallinen, vaikka aivan kalpea. Syyllinen ei koskaan voi olla niin rauhallinen. Ja kun nimismies teki tuon syytöksen ryöstömurhasta, niin hän ei tahtonut itseään puolustaakaan. Ja minä vanha, tyhmä vaimo olin silloin yhdestä asiasta aivan varma.

— Mistä?

— Siitä, että hän ottaa tämän syyn niskoilleen suojellakseen jotakuta toista.

— Ketä toista hän suojelisi?

— Sitä minä en tiedä.

— Mutta sen täytyy hänelle olla hyvin rakas ihminen, ennenkuin hän on valmis ottamaan toisen syyn niskoilleen, sanoi Anna.

— Niin, niin, siinä olet oikeassa, sanoi vanha emäntä. — Hän antaa nimismiehen syyttää itseään. Aivan varmasti ei hän pienimmälläkään tavalla aio puolustaa itseään, vaan ottaa tuomion vastaan.

- Mutta miksi, miksi? huudahti Anna.
- Jos me vain tietäisimme, miksi hän näin menettelee, niin me voisimme Jumalan avulla löytää totuuden. Minä kävin tänä aamuna varhain sinun vielä nukkuessasi kodissasi ja puhelin äitisi kanssa. Hän oli kaiken aikaa kuulustelussa läsnä. Hän kertoi minulle kaiken tarkoin.
- Mitä hän kertoi?
- Minun täytyy nyt sinulle, lapsi parka, ilmoittaa eräitä ikäviä asioita. Mutta me emme pääse mihinkään, ellemme kaikesta puhu suoraan. Minä lisään sinun taakkaasi, mutta minä en voi nyt sinua säästää.
- Mitä vielä hirveämpää teillä on sanottavana? lausui Anna.
- Sinun sulhasellasi oli aikaisemmin ollut suhde Kirstin kanssa.
- Vai sitä se oli! sanoi Anna ja huokasi syvään.
- Tiesitkö sinä siis siitä?
- En minä mitään varmaa tietänyt, mutta sen minä huomasin, että Kirsti on ollut minulle ynseä sen jälkeen, kuin kihlaus tuli tietoon.
- Kuulustelussa Kirsti kertoi, että Matin piti sinä iltana tuoda hänelle kolmekymmentätuhatta markkaa, jotta hän pitäisi suunsa kiinni. Minä tiedän näistä rahoista.
- Mitä?
- Matti sai ne minulta. Hän myi minulle osakkeita ja sai niistä tuon summan. Eilen tar-

kastettiin vainajan taskut, mutta rahoja ei ollut. Kuitenkin Kirsti vakuuttaa, että Matin piti juuri sinä iltana tuoda ne hänelle. Rahat ovat kadoksissa.

— Oliko ne Antilla?

— Ei ollut. Sitä ei ainakaan eilen sen tarkemmin tutkittu.

— Miksi ei?

— En tiedä. Nimismies kiirehti kummallisen paljon kuulustelua heti sen jälkeen kuin Antti vaikenemisellaan teki itsensä syylliseksi. Minä en ole ymmärtänyt, miksi nimismies sen teki. Rahat ovat poissa, mutta ne voivat tulla takaisin.

— Millä tavalla ne voisivat takaisin tulla? Ja kenelle ne voisivat tulla?

Vanha emäntä hymähti.

— Tiedäthän sinä, että minä aina olen ollut hyvin tarkka ihminen, niin tarkka, että minulle monta kertaa on naurettukin sen asian vuoksi. Katsohan, minä en koskaan ole päästänyt käsittäni suurta seteliä panematta siihen pientä omaa merkkiäni.

— Miksi te olette ne merkinnyt?

— On ollut niin hauskaa katsella, miten raha kiertää. Monta kertaa olen huomannut tuollaisen setelin palaavan takaisin luokseni, joskus pitkienkin aikojen päästä. Kukaan ei ole tietänyt tästä tavastani, sillä olen sen pitänyt omana huvituksenani.

— Kerroitteko siitä nyt nimismiehelle?

— En minä kertonut. Minä en tiedä, miksi en halunnut kertoa. Minä myös häpesin sitä kertoa. Nimismies olisi voinut mainita sen isällesi. Ja kun hän ei ole kovasti ihastunut minuun, isäsi nimittäin, olisi hän siitä kertonut muille, ja minulle olisi naurettu. Mutta jos joku noista seteleistä tulee takaisin minulle, niin minä aina tunnen sen.

— Mutta teidän sanoitte äsken tehneenne aina tällaisia merkintöjä. Teillä on ollut käsissänne monta kertaa rahoja. Millä tavalla te siis olisitte tuntenut juuri nämä setelit, jos ne tulevat takaisin?

Vanha emäntä nyökkäsi ystävällisesti.

— Sinä olet todella minun sukuani, sanoi hän, — sillä kysymyksesi on taidolla tehty. Tietysti minä en olisi tietänyt tavallisissa oloissa, tuleeko tähän setelitukkuun kuuluva seteli takaisin luokseni, ellei Jumala olisi omalla tavallaan asioita johdattanut. Säästöpankin kamreeri oli käynyt Helsingissä ja Suomen Pankista nostanut suuremman summan rahaa ja silloin saanut aivan uusia seteleitä. Kun minä tulin pankkiin, niin hän sanoi säästäneensä näitä seteleitä sellaista varten, joka ne ansaitsisi. Sillä hän tarkoitti minua. Hän laskee monta kertaa tällä tavalla minun kanssani leikkiä. Me katselimme siinä sitten yhdessä niitä ja minä huomasin, että niiden numerot olivat kaikki perätysten.

— Ja te merkitsitte siinä siis setelit?

— En minä siinä sitä tehnyt, olisi kamreeri

vielä nauranut minulle. Säästöpankin eteisessä otin setelit esiin. Ne olivat sileitä ja aivan samantaisia kuin Laabanin lampaat. Setelin toisella puolella on sellainen leijona ja sen kupeeseen minä lyijykynällä pistin tuon pienen merkkini. Se on kupeessa. Se on aivan pieni viiva, mutta kyllä sen huomaa, kun osaa tarkastaa. Kun minulla ennen oli paljon lampaita, niin pantiin niihinkin merkki.

— Muistatteko nuo numerot myös? Kirjoitit-
teko ne muistiin?

— Kysymys on aivan oikea. Minä en kirjoittanut, sillä minä muistan ne muutenkin. Sattui nimittäin niin mukavasti, että ensin oli luku 85, joka on sama kuin äitini ikä hänen kuollessaan. Sitten tuli aivan kuin sallimuksen ohjauksesta minun oma syntymävuoteni 1856. Ja kun numerot olivat perätysten, niin olivat seuraavat setelit siitä eteenpäin. Ja niitä oli yhteensä kolmekymmentä. Kun minä näin, että Antti ei tahtonut itseään puolustaa, niin aioin jo nimismiehelle ilmoittaa tämän asiani. Mutta sitten, kun minä huomasin, miten varma hän oli omasta viisaudesta, niin ajattelin, että mitä minä hänen viisauteensa sekaannun. Ja voidaanhan tätä tietoa varsin hyvin tarvita vielä myöhemminkin, jos ei Antin kätköistä rahoja löydetäkään, vaan ne ovat jollakulla toisella.

— Mutta sillä välin, ennenkuin olette tämän seikan ilmoittanut, se todellinen syyllinen voi

viedä rahat pankkiin ja kaikki jäljet ovat sillä tavalla kadonneet.

— Minä en usko, että hän aivan heti niitä vie pankkiin. Tietysti syyllinen on siksi varovainen, ettei aivan heti käytä tällaista summaa. Sen verran hän kai sentään ymmärtää, että jos hänellä nähdään juuri tähän aikaan, kun rahojen häviäminen tunnetaan, suuria summia, niin epäillään heti häntä. Ei, kyllä hän muutamia päiviä säilyttää niitä omassa piilopaikassaan. Mutta kun hän on tehnyt murhan rahojen vuoksi ja siis kuitenkin niitä tarvitsee, niin hän päästää vähitellen niitä vapaiksi. Minä ajattelin, että voisin ilmoittaa tämän asian säästöpankin kamreerille. Hän on sellainen viisas mies, eikä hän koskaan toisten asioita muille lavertele. Jos setelit ovat sellaisella, joka on tällä paikkakunnalla, niin hän tuo ne tietysti pankkiin, ja kamreeri voi silloin pitää niitä silmällä.

— Mutta voihan tuo rahojen anastaja olla siksi viisas, että vie rahat toiselle paikkakunnalle pankkiin vaihdettaviksi, sanoi Anna. — Sillä tavalla hän ei joudu kiinni.

— Totta sekin on, sanoi emäntä, — mutta minä en usko, että mies rahanhimosssa osaa olla niin viisas ja varovainen. Ei ainakaan ensikertalainen. Ja minulla on sellainen ajatus, että tässä on ensikertalainen, sillä muuten hän olisi tehnyt ryöstömurhan muualla. Tai ellei tässä ole liikkeellä aivan erikoisen viisas rikollinen.

— Mutta, mummo! huudahti Anna.

— No, mitä nyt?

— Tehän . . . Minä en tiedä, miten sen sanoisin . . . Tehän tuumitte ja laskette, mitä rikollinen on tehnyt ja . . . sanoi Anna hämillään.

— Hyvä lapsi, kaikki asiat, joita ihmiset hommaavat, ovat pohjaltaan samanlaisia, sanoi vanha emäntä. — Minua on kaupoissa koetettu monta kertaa pettää. Mitä se on muuta kuin samaa tässäkin. Joku koettaa peittää jälkensä ja pettää meitä muita. Ja Antti ottaa syyn niskaansa. Ja meidän kaikkien on otettava selkoa siitä, missä totuus on. Nimismies tutki asiaa ja oli kovin varma omasta viisaudestaan. Ehkä tietääkin paremmin kuin muut, mutta eräässä kohdassa hän olisi voinut menetellä toisella tavalla. Se oli se suutarin autojuttu.

— Mikä se oli? kysyi Anna.

— Minä en kuullut sitä alun pitäen, mutta äidiltäsi sain osan äsken tietää ja osan kuulin nimismiehen puheista eilen. Asia on tällainen. Kirsti tuli ensimmäisenä murhapaikalle ja hän oli näkevinään miehen hiipivän pitkin aitan seinävierustaa poispäin. Nimismies uskoo, että tämä hiipijä oli Antti, minä uskon, että se oli joku toinen. Maantien toisella puolella asuva suutari on totinen ihminen, joka kyllä pitää korvansa ja silmänsä oikealla tavalla auki. Suutari selitti, että tullessaan ulos tuvastaan hän kuuli auton äänen, mutta ei nähnyt mitään lyhtyjien

valoa. No, eiväthän ne aina pidä lyhtyjä palamassa, eivät ainakaan luvattomilla matkoilla ollessaan. Mutta nimismies väittää, että mitenkään ei murhapaikalta olisi kukaan ennättänyt juosta auton luo, kun suutari tuli niin heti laukauksen jälkeen maantielle. Minä en tiedä, millä tavalla tässä on ajateltava. Minä vainuan, että tässä mahdollisesti on sittenkin asian ratkaisu. Mutta enhän minä vanha vaimo ymmärrä noita nykyajan vehkeitä, autoja ja niiden koneita.

— Mattilan Kalle ymmärtää niitä, sanoi Anna.

— Kun minä saan sen pojan käsiini, niin kysyn häneltä, sanoi vanha emäntä. — Sen pojan järki on oikealla paikalla, vaikka ei hän tuota järkeään aina oikeihin asioihin käytä. Kun hän tuon rikosjutun selvittelyssä oli enemmän osallisenä kuin muut, niin lähetin häntä tänä aamuna noutamaan, mutta hän ei ole vielä tullut.

— Ehkä hän on mennyt kirkkoon, kun tänään on sunnuntai, sanoi Anna.

— Se poika on vietävä väkisin, ennenkuin menee kirkkoon, sanoi vanha emäntä. — Minä tiedän, että hän on Antin ystävä ja siis on valmis auttamaan miestä.

— Tahdotteko te, mummo, siis kaikin tavoin pelastaa Antin? kysyi Anna.

— Tahdon, vakavasti sanon, minä tahdon, jos hän on syytön, niinkuin minä uskon. Se mies on kotitalossasi ollut oikea isäntä, sen minä

sanon. Isäsi ei koskaan olisi pystynyt pitämään taloa pystyssä, ellei Anttia olisi ollut olemassa. Minähän en ole luovuttanut taloa isällesi, sillä hän olisi piankin pannut sen menemään. Olen antanut hänen vain hoitaa sitä. Mutta ei tuosta hoitamisesta olisi ilman Anttia mitään tullut. Jos vain voin, niin tahdon Antin pelastaa.

— Hänen asiansa on siis hyvin vakava? kysyi Anna.

— Se on todella hyvin vakava, lausui vanha emäntä. — Pistoli, jolla kuula ammuttiin, on hänellä ollut ja löydettiin hänen kätkeistään. Tallin lyhty, jota hän on käyttänyt, oli verinen. Ellen tuntisi miestä niin hyvin kuin tunnen, uskoisin minäkin hänet syylliseksi, siksi selviä ovat todistukset. Ne ovat mielestäni aivan liian selviä.

Vanha emäntä katseli Annaa, ja hänelle selvisi muuan seikka. Koko tämän keskustelun aikana ei Anna ollut osoittanut mitään surua sen johdosta, että Matti oli kuollut, vaan kaikki hänen ajatuksensa olivat kohdistuneet Anttiin. Rakkautta se ei ollut Anttia kohtaan, sen emäntä kyllä ymmärsi, mutta Annalla ei myöskään ollut Mattia kohtaan ollut mitään rakkautta, koska hänen kuolemansa ei sen kipeämmin koskenut. Kun rakas olento menee pois luotamme, niin on tuska aivan polttava, sen hän muisti, kun ajatteli oman miehensä kuolemaa. Vuosikausia suru oli hänen sydämessään. Hän päätti leikata aja-

tuksen Matista kokonaan pois Annan sydäimestä.

— Isäsi puhui kyllä nimismiehelle kauniisti Antista, sanoi emäntä, — mutta minä tiedän varsin hyvin, että hän on mielissään, jos Antti joutuu talosta pois, sillä heidän välillään on ollut aina silloin tällöin hankausta. Kun Antti oli minun palkkaamani, niin ei hän voinut ajaa häntä pois. Kyllä minä isäsi ymmärrän paremmin kuin hän luuleekaan. Jos Peltolan Matti olisi tullut hänen vävykseen, niin olisi taloon samalla tullut rahaa, sillä Mattihan olisi kerran kuitenkin perinyt vanhempansa. He olisivat silloin voineet yhdessä tehdä kaikenlaisia kauppoja, joihin isälläsi aina on ollut halu, mutta niitä varten on tarvinnut rahoja. Minä olin tätä avioliittoa vastaan, kun en pitänyt Mattia minään erikoisen hyvänä miehenä, mutta kun et sinäkään liittoa vastustanut, niin en tahtonut siihen sekaantua. Äitisi otti isäsi, vaikka olin sitä jyrkästi vastaan.

— Minä luulin voivani nostaa Matin . . ., sanoi Anna arasti.

— Naisen sydän on kuin temppeli, lausui vanha emäntä, — ei mies sinne saa astua, ennenkuin on jalkansa ulkopuolella ensin pessyt. Mutta monet naiset unohtavat sen ja päästävät miehen sinne peseytymättä. Ja siinä ei sitten auta enää mikään. Jumala on kyllä määrännyt meidät antamaan kaiken avun toisillemme, mutta Hän ei ole voinut tarkoittaa sitä, että me palvelisimme

toisen huonoja ominaisuuksia. Vaikka mies aina naisen edessä vakuuttaa muuttavansa tapansa, niin ainahan on nähty, että mies sittenkin pitää niistä kiinni. Ellei mies voi itseään hyväksi muuttaa ennen häitä, ei hän sitä tee häiden jälkeenkään. En minä vaadi, että miehen pitäisi olla jonkinmoinen kaunis kukkanen, sillä ei sitä silloin mieheksi tuntisikaan, mutta ei hänen tarvitse olla täynnä kaikenlaisia huonoja ominaisuuksiakaan, ollakseen muka miehekäs. En minä ihmisiä tuomitse, sillä miksi sen tekisin, koska vikani on minullakin, mutta sen minä sanon, että meidän tulee käyttää selvää järkeämme elämän moninaisissa tapauksissa.

Emäntä ilahtui, kun huomasi Annan tämän jälkeen kokonaan unohtavan Matin ja puhuvan vain Antista.

— Antti on aivan syytön, sen minä uskon, sanoi Anna, — ja meidän on tehtävä kaikki voitavamme, jotta häntä ei tuomittaisi, vaikka hän ei itseään puolustaisikaan.

— Meillä on siihen vielä runsaasti aikaa, sanoi vanha emäntä, — sillä välikäräjiä ei ole vielä edes määrättykään. Ne eivät voi olla ennen kuin ehkä kahden viikon päästä. Sitäpaitsi ei juttu pääty ensimmäisillä käräjillä. Kyllähän minä vanhan laamannimme tunnen, ei hän tee mitään hätiköivää päätöstä. Hän lykkää jutun seuraaviin käräjiin. Jos Antti on syytön, niin kuin uskon, tekee tämän asian käsittely hänelle

vain hyvää. Hänen sielunsa voi taipua Jumalan armoa kuulemaan. Ja kun hän on syytön, niin sitä suuremmalla kunnialla hän kerran pääsee vapaaksi.

— Ja hänenhän täytyy olla syytön.

— Sitä minäkin uskon. Mutta hän ei tahdo puolustaa itseään. Ja miksi hän ei sitä tahdo tehdä? Kas, siitä juuri meidän on päästävä selville. Kyllä minä tiedän, että muutamilla on suoranainen uhrautumisen vimma. Se ei monesti ole mitään muuta kuin ylpeyttä ja itserakkautta sekä. Meidän on monta kertaa uhrauduttava, sillä Jeesus Kristus on siitä meille antanut elävän esimerkin, mutta meidän on pidettävä silmällä, minkä asian puolesta sen teemme. Uhrautumisen kruunulla ei sovi meidän jokaista turhamaista tunnettamme kaunistaa. Mutta jo on tästä tarpeeksi puhuttu. Minun täytyy mennä maitokamariin tarkastamaan.

Emäntä vei Annan mukanaan maitokamariin. Juuri heidän siellä ollessaan ilmestyi Mattilan Kalle ovelle.

— Tässä minä nyt olisin komennuksen mukaan, sanoi Kalle.

— No, vihdoin sinä tulitkin, sanoi vanha emäntä. — Missä sinä näin kauan olet viipynyt? Etkö muista, että sinun on kummiäitiäsi toteltava?

Kalle naurahti ja vastasi:

— Kyllähän minä kaiken ikäni olen sen saa-

nut kuulla. Mutta mihin minua täällä nyt sitten tarvitaan?

— Luuletko sinä, että Antti on syyllinen murhaan? kysyi emäntä hyvin vakavasti.

Kalle vastasi totisena:

— Minun on sellaista hyvin vaikea uskoa, sillä tunnen Antin hyvin. Ei se mies murhaa tekisi, kun hän on niin väkevä, että ensin olisi voinut koettaa selkäsäunaa. Olen aina ollut huomaavinani, että väkevä mies ei tee murhaa, vaan heikko siihen eksyy.

Emäntä kuivasi kätensä ja sanoi:

— Sinä, Anna, saat jäädä tänne, minä menen Kallen kanssa hänen kotiaan. Ole työssä mahdollisimman paljon, sillä se on nyt välttämätöntä sinulle. Kun olet väsynyt, niin mene levolle. Mutta mene vasta sitten, kun tunnet itsesi aivan uupuneeksi, muuten makaat nukkumatta ja ajattelet suotta asioita, joita et kuitenkaan voi ratkaista.

Anna jäi maitokamariin. Emäntä nouti päällystakin ylleen ja läksi Kallen seurassa astelemaan maantietä pitkin.

Vähän aikaa käveltyään emäntä seisahtui ja kysyi Kallelta:

— Et siis sinäkään usko Anttia syylliseksi?

— En usko.

— Kun häntä kuulusteltiin, sanoi emäntä, — niin hän ei laisinkaan vastustellut. Jos hän olisi syyllinen, niin hän olisi koettanut puolustaa

itseään, olisi ainakin valehdellut. Mutta hän oli vaiti ja sillä tavalla myöntyi kaikkeen. Kun lyhty ja pistoli tuotiin, ei hän vähääkään säikähtynyt. Uskotko sinä, että hän olisi pannut pistolin ikkunalle, jos hän olisi ollut syyllinen?

— Jos hän olisi ollut syyllinen, niin hän olisi koettanut kätkeä aseensa eikä olisi sitä suinkaan tallin ikkunanlaudalle pannut, sanoi Kalle. — Antti ei ole mikään tyhmä mies. Hän olisi kyllä osannut peittää jälkensä, jos olisi sitä halunnut. Minä olen tänään ajatellut, että hän ehkä tahallaan tahtoi meidän löytävän pistolin.

— Mutta miksi hän sen teki, sitä olen tänään tuuminut.

— Sitä minäkään en osaa selittää.

— Minulla on omat ajatukseni tästä kaikesta, sanoi vanha emäntä.

— Millaiset?

— Minä selitän ne sitten myöhemmin sinulle. He läksivät jälleen astelemaan eteenpäin.

— Tunnetko sinä noita auton koneita? kysyi emäntä.

— Tunnen kyllä ja osaan ajaakin autoa.

— Kuulithan, että suutari väittää kuulleensa auton äänen heti murhan tapahduttua?

— Kun me pirtissä odottelimme, niin hän kiven kovaan väitti sitä ja oli vihainen, kun nimismies ei ottanut sitä uskoakseen, sanoi Kalle.

— Minä ihmettelin, miksi nimismies ei sitä uskonut, sanoi emäntä.

— Hän on niin itserakas ihminen, ettei hän usko mitään muuta kuin omia ajatuksiaan, vastasi Kalle. — Hän on tietysti innoissaan, kun on tullut tällainen suuri asia ja hän saa näyttää mitä on oppinut, kun on käynyt poliisikursseilla.

— Minä sanon suutarista, niinkuin sanassa sanotaan: Kuulevaisen korvan ja näkeväisen silmän, ne molemmat on Herra tehnyt.

— Uskotteko siis, että hän todellakin kuuli auton äänen?

— Ei se mies turhia puhu, sen olen aina nähnyt. Hän miettii ja punnitsee sanansa. Kirsti kertoi nähneensä miehen varjon hiipivän pitkin aitan seinäviertä. Suutari kuuli vähän sen jälkeen auton äänen. Nimismies laski, että sinä lyhyenä aikana, joka oli kulunut laukauksesta, ei murhaaja olisi ennättänyt mennä auton luo. Mutta auto ehkä onkin ollut ihan lähellä, eikä teidän riihen luona, niinkuin he uskoivat. Minä tahdon nyt tietää, eikö se ajopeli mene, vaikka kone ei kävisikään?

— Ei se minnekään ilman konetta mene, vastasi Kalle. — Se kone on juuri samaa kuin rataiden edessä hevonen. Se on pantava liikkeelle ja monta kertaa saa sitä käyttää paikallaan, ennenkuin se jaksaa vetää.

— Mutta jos on alamäki?

— Mikä alamäki?

— Jos minä panen tuon raskaan remelin mäen päälle, niin totta kai se menee omalla painollaan

mäkeä alas, vaikka kone ei olekaan puhisemassa, sanoi emäntä.

— Jos on alamäki, mutta kun ei ole siellä alamäkeä.

— Ei siihen paljoakaan tarvita, kun on vain vähänkin loivaa, jatkoi emäntä. — Kun minä puolukoita perkaan, niin otan laudan ja lasken puolat valumaan sitä pitkin, jotta rikat jäävät laudalle ja marjat kierivät alas. Kun marja on pyöreä, niin se vierii kauniisti, mutta roska on litteä ja jää laudalle. Millä se auto pysyy paikallaan eikä pääse itsestään kulkemaan?

— Siinä on jarru, joka painetaan jalalla kiinni, ja silloin kone ei mene minnekään. Kun jarrun päästää vapaaksi, niin alkaa kone taas kulkea.

Emäntä pudisti päätään ja sanoi:

— Minun ajatukseni haparoivat ja olen kuin metsään eksynyt, joka ei tietä tunne. Auta sinä nyt minua, sillä minä tahdon tästä asiasta päästä selville.

— Kyllä minä autan, kun vain ensin tiedän, mitä minun pitää selittää.

— Selittäminen on helppoa, kun toinen ensin osaa kysyä, sanoi emäntä. — Ja minä tyhmä vaimo en osaa sanojani oikealla tavalla asettaa. Jos sinä pidät autoa teidän riihen luona ja päästät jarrun vapaaksi, niin mitä tapahtuu?

— Ei tapahdu yhtään mitään. Kone on ihan paikallaan, kun siinä on tasainen maa.

— Kun panet koneen käymään, niin sitten se heti menee, eikö niin?

— Ei se mene heti, ei ainakaan näin kylmällä ilmalla. Koneen täytyy ensin käydä vähän aikaa, jotta se lämpenee, sillä se ei muuten vedä.

— Nimismies taisi sittenkin olla oikeassa, sanoi emäntä. — Onhan hänellä itsellään auto ja kai hän sen asian siis ymmärtää.

Kalle pysähtyi maantiellä ja katsoi pitkään vanhaan emäntään.

— No, mitä sinä nyt noin katsot minuun? kysyi vanha emäntä.

— Te olette sittenkin nyt aivan oikeilla jäljillä.

Vanha emäntä tarttui lujasti pojan käsi-varteen ja kysyi:

— Mitä sinä tarkoitat?

Kalle selitti:

— Jos tuo auton Heikkilän lähelle ja pysäyttää sen aivan tallin taakse, missä maantie tekee mutkan, niin autoa ei näe laisinkaan aitan luota. Jos sitten päästää jarrun auki, niin täytyy auton mennä hiljaa eteenpäin, kun maa on sillä kohtaa kalteva, ei paljoa, mutta aina sen verran, että raskas auto menee eteenpäin.

— Ja mitä sitten tapahtuu?

— Kun auto menee sillä tavalla eteenpäin, niin samalla sen kone alkaa myös käydä, rattaat käyvät, vaikka ei kuulu mitään ääntä, sillä vamma ei ole päällä. Samalla kone lämpenee, ja

kun sitten voiman panee päälle, niin ei tarvitse laisinkaan odottaa.

— Olen minä ennen jaksanut nopeasti liikua, sanoi emäntä, — mutta nyt ovat vanhuudesta jalkani jo kangistuneet. En minä ole tätä ennen vanhuutta soimannut, sillä onhan meillä kaikilla aikamme, mutta nyt minä tahtoisin pian päästä katsomaan, oletko sinä oikeassa. Totta kai me näemme tallin takana, onko tämä selityksesi mahdollinen.

He astelivat jälleen eteenpäin vanhan emännän koettaessa mahdollisimman paljon jouduttaa kulkuaan.

— Sokeita me ihmiset olemme, sanoi emäntä. — Olen elänyt koko nuoruuteni ajan Heikkilässä. Olen usein kävellyt oman kotini ja sinun kotisi väliä, mutta nyt vasta huomaan, että maa on sillä kohtaa hiukan viettävä. Ja nyt minä muistan, että kerran iljanteella kaaduin siinä. Minä vanha, hupsu nainen, minä vanhuuden höperö akka, joka en tätä heti muistanut! Minähän olin silloin aivan kuin auto. Jarrut pääsivät irti ja minä menin tiellä kumoon.

— Näkikö sitä kukaan? kysyi Kalle nauraen.

— Pidä suusi kiinni, vekara! sanoi emäntä. — Tiedätkö, minne minä silloin menin? Sinun ristiäisiisi minä menin ja minun oli siellä sitten hiukan vaikea istua.

He tulivat murhapaikan kohdalle. Sinne oli kokoontunut joukko ihmisiä, jotka keskustelivat.

Emännän mennessä ohitse kaikki tervehtivät häntä. Emäntä vastasi tervehdykseen ja asteli tietä eteenpäin. Tultuaan tallin taakse sanoi emäntä:

— Joka paikkaan noiden utelioiden ihmisten pitääkin kokoontua! Nyt ne siellä päättelevät asioista omalla tavallaan, ja kun sitten joutuvat oikeudessa todistamaan, niin eivät enää tiedä, mikä on totta mikä valetta.

Kalle viittasi maantien vieressä olevaan hiekkakasaan, joka oli tuotu siihen maantien korjaamista varten, ja sanoi hiljaa emännälle:

— Katsokaa, hiekkakasan reunassa on aivan selvät auton pyörän jäljet. Auto on pysähtynyt tähän. Tuossa on vielä kiviäkin, jota varmuuden vuoksi on pidetty pyörän edessä, jotta auto ei pääse liukumaan.

— Kyllä minä näen, sanoi emäntä. — Mutta ehkä auto siinä on mennyt ainoastaan ohitse, sillä onhan tällä maantiellä liikettä.

— Katsokaa tarkemmin, sanoi Kalle. — Tuossa ei pyörän jälki menekään eteenpäin. Siis on auto seisonut tässä. Maantiellä näkyy vielä jälkiä siitä, että auto ensin on käännetty tässä.

— Joko ensin tai vasta sitten kun on lähdetty, sanoi emäntä.

— Se on käännetty heti tänne tulon jälkeen, sanoi Kalle. — Tuo kivi on ollut etupyörän edessä eikä takapyörän takana, joka olisi tehty, jos autoa ensin ei olisi käännetty.

— Suutari on siis sittenkin oikeassa, sanoi emäntä. — Tästä on lähdetty autolla. Nyt minä ymmärrän kaiken. Vaikka hiipiikin, niin ennättää varsin hyvin autoon, kun se on ihan nurkan takana. Ja vasta vähän matkan päässä voi sitten panna koneen käyntiin. Murhaaja on varmasti paennut autolla. Mutta kuka hän on, sitä me emme tiedä. Tietääkö Antti siitä? Jos hän tietää, niin hän ei ilmoita sitä, siitä olen varma, koska hän kerran on päättänyt ottaa syyn niskoilleen. Kuka se on, jota tuo nuori mies tahtoo suojata tällä tavalla oman kunniansa menettämisenkin uhalla? Jos me voisimme edes tietää, kenen auto se on ollut.

— Se voidaan mahdollisesti saada selville, sanoi Kalle. — Minä näin kerran, miten Salo otti maantieltä talteen auton jäljet. Eräs pirtua kuljettava auto pääsi hänen käsistään maantiellä karkuun. Oli pimeä, eikä hän ennättänyt nähdä auton numeroa. Hän otti silloin kipsiin auton renkaan jäljen.

— Mitä hän sillä teki? Ovathan kaikki auton renkaat samanlaisia.

— Eivät olekaan. Renkaita on monenlaisia. Sitäpaitsi tulee niihin eroavaisuuksia kulumisen kautta. Samalla tavalla kuin tulee ihmisen jalkineisiin käytön kautta. Jos katsotte lähemmin, niin näette, että takimmaisena oikeanpuolisen pyörän jälki on yhdessä kohdassa viallinen. Auton rengas on sillä kohtaa ollut hiukan rikki. Minä

voin tästä ottaa mallin ja sitten voimme etsiä, missä autossa on tämä sama vika.

Emäntä seiso i nuoren miehen edessä ja katsoi häneen harmailla uskollisilla silmillään. Hänen suupielensä värisivät sanoessaan:

— Poika, poika, älä jätä nyt minua vanhaa, yksinkertaista vaimoa pulaan. Minä en vielä tiedä, mistä tie kulkee totuuteen, mutta minä tahdon Herrani ja Mestarini käskyn mukaan koettaa taistella totuuden puolesta. Minä en kaikkea ymmärrä, mutta minä tiedän, että Herra on meissä heikoissa monta kertaa väkevä, ja minä uskon, että hän tahtoo auttaa minua nyt, niinkuin niin monta kertaa ennenkin. Tue sinä minua, koska tunnen itseni heikoksi ja avuttomaksi.

Kalle tuns i aivan kuin palan nousevan kurkkuunsa. Hän koetti nielaista sen ja sai sanotuksi:

— Minä menen Salolta hakemaan kipsiä ja otan kaikessa hiljaisuudessa tuosta yhdestä kohtaa mallin.

— Älä sano hänelle vielä mitään tästä.

— En sano. Salo on vähäpuheinen eikä hän turhia kyselekään.

— Lähde juoksemaan poliisiin luo. Minä menen hiljalleen sinun kotiasi. Ehkä he siellä ovat kuulleet auton ajavan ohitse ja voivat antaa joitakin tietoja. Parasta on, että me kaksi emme yhdessä tiedustele muilta mitään. Mutta kun olet tullut valmiiksi tutkimuksissasi, niin tule luokseni.

Emännän huulille tuli hymy, kun hän lisäsi:

— Nainenhan minäkin olen ja olen utelias tietämään.

— Meistä taitaa tulla yhdessä oikein hyviä rikostutkijoita, kun panemme päämme yhteen, sanoi Kalle.

— Mene tiehesi, koiranleuka, sanoi vanha emäntä, — äläkä sinä enää leukojasi leksottele!

Kalle läksi juoksemaan maantietä pitkin ja emäntä asteli Kallen kotitaloa Mattilaa kohden.

Emäntä pani kätensä ristiin ja sanoi puoliääneen:

— Herra minun Jumalani, jos sinä olet määrännyt, että minä tässä asiassa palvelen sinun oikeuttasi maan päällä, niin opeta minua, jotta ajatukseni oikealla tavalla kulkisivat, enkä syytöntä syyttäisi vaan rikollisen löytäisin.

Perille tultuaan ei emännän tarvinnut johdattaa keskustelua murhajuttuun, sillä tahtoihan Mattilan väki saada tietää siitä mahdollisimman paljon. Ja kyllä heillä olikin kyseltävää, koska jo ennakolta tiesivät, että vanha emäntä oli ollut läsnä kuulustelua pidettäessä.

Mattilan emäntä Helena oli hyvin puhelias, ja hänen täytyi saada selittää kaikki omalla tavallaan.

— Kun minä kuulin Väinöltä, joka oli ihan sekaisin kotia tullessaan, mitä oli tapahtunut, niin minä ihan heti ymmärsin, miten kaikki oli tapahtunut, sanoi hän. — Me olimme jo levolla,

kun pojat tulivat, mutta minä nousin ylös ja mietin asiaa suurimman osan yötä. Vaikka se Kirsti sanoo mitä tahansa, niin hän se on ampunut Matin.

— Sitä minä en ollut laisinkaan ajatellut, sanoi vanha emäntä.

— Kyllä se niin on, että Kirsti on syyllinen, selitti Helena. — Kirsti oli ottanut pistolin pöytälaatikosta, se on ihan varmaa. Totta kai palkollinen tietää, missä talon tavarat ovat?

— Mutta pistolihan oli Antin huostassa, sanoi vanha emäntä.

— Se on ihan toinen asia, selitti Helena. — Kyllä huomaatte, miten se kuuluu tähän, kun selitän. Kirsti vaati noita rahoja, joita Peltolan Matti ei ollutkaan tuonut tai ei tahtonut antaa. Ja silloin Kirsti, joka on kiivas ihminen, suuttui ja ampui Matin. Luultavinta on, että Matti ei tahtonut antaa rahoja. Jotta juttu tulisi epäselväksi, inttää hän nyt, että rahat on varastettu. Tietysti hän on sopinut asiasta Antin kanssa. Antti on köyhä poika ja saadakseen kolmekymmentä tuhatta markkaa hän on valmis menemään naimisiin Kirstin kanssa, vaikka tämän maineessa onkin pieniä neulanreikiä. Onhan sellaista monta kertaa maailmassa nähty. Raha se on, joka tässä maailmassa määrää. He ottivat yhdessä rahat ja piilottivat ne sitten.

— Mutta pistolihan oli tallissa, sanoi vanha emäntä.

— Kyllä minä senkin selitän, sanoi Helena. — Antti koetti peittää kaikkea, kun oli onnettomuus sattunut tapahtumaan. Minä olen varma siitä, että he eivät alkujaan aikoneet Mattia murhatakaan. Nyt Kirsti ei tahdo Anttia laisinkaan sekoittaa tähän ja väittää, että Antti tuli tallista lyhty kädessään vasta sen jälkeen, kun ampuminen jo oli tapahtunut. Ei niihin Kirstin sanoihin tässä asiassa voi ollenkaan luottaa. Nainen, joka on valmis ottamaan sellaisen summan rahaa vastaan pitääkseen suunsa kiinni, voi myös puhua mitä tahansa, pelastaakseen itselleen nuo rahat.

— Mutta Antti ottaa syyn niskoilleen, sanoi vanha emäntä.

— Tietysti ottaa, sanoi Helena. — Mitä muuta hän voisikaan tehdä? Mitä hyötyä siitä olisi, vaikka hän Kirstiä syyttäisikin, kun he ovat molemmat olleet yhdessä syyllisiä. Tällä tavalla joutuu vain toinen linnaan.

— Mutta eihän nainen osaa niin varmasti ampua, sanoi vanha emäntä.

— Onhan ampumisen voinut toimittaa Antti-kin, sanoi Helena. — Ja se näyttää melkein mahdollisemmalta. Hän on unohtanut pistolin käteensä ja vienyt sen sitten mukanaan talliin. Ihminen unohtaa niin monta kertaa käteensä yhtä ja toista. Kerran minä olin puukolla leikkaamassa oksia omenapuista. Ja kuinka minä sitten hain sitä puukkoa, vaikka se oli kädessäni,

Pistolissa oli verta, Kalle sen sanoi, koska hän aseeseen löysikin. Ja lyhdyssä oli verta. Tietysti on Antti kopeloinut vainajan taskuja ja vienyt rahat ja siinä sitten saanut verta käsiinsä, mutta pimeässä ei ole sitä itsekään huomannut. Rahat he ovat yhdessä piilottaneet jonnekin, siitä minä olen aivan varma.

Vanha emäntä katsoi käsiinsä, jotka olivat ristissä ja sanoi:

— Minä olen niin vähän ajatellut tätä asiaa. Jos olenkin hiukan tuumaillut, niin en ole mitään varmaa ajatusta tohtinut muodostaa.

Helena nyökkäsi ja lausui:

— Ymmärtäähän sen, kun ei ole tottunut tällaisia asioita ajattelemaan. Mutta kun se meidän Kalle aina puhuu rikosasioista ja niiden tutkimisesta, niin ainahan siinä tällainen ihminen kuin minä jotakin oppii. Ja mistä se Kalle sellaisen ymmärryksen olisikaan saanut, ellei juuri minulta. Väinö on aivan toisenlainen. Hän on sellainen hiljainen ja arka ihminen. Hän tulee enemmän isäänsä.

— Oli se merkillistä, sanoi vanha emäntä, — että siihen aikaan ei sattunut edes autoa ajamaan ohitse. Niitähän kulkee maantiellä tavan takaa.

Helena emäntä innostui yhä enemmän ja sanoi:

— Minä kuulin sen suutarin väittäneen, että hän kuuli auton kohinaa. Oli se ikävä asia, että me olimme olleet juuri saunassa ja kun minä

olen aina sen jälkeen väsynyt, niin nukuin ras-
kaasti. Muussa tapauksessa minä olisin kai kuul-
lut, jos auto olisi ajanut tästä meidän talomme
ohitse siihen aikaan. Minä nukuin niin syvästi,
etten kuullut edes laukaustakaan. Vasta kun
Vaino tuli ihan vapisten huoneeseen ja herätti
minut, sain kuulla kaiken.

Helena emäntä huomasi, että hänen velvolli-
suuksiinsa kuului sääliä vanhaa emäntää, joka
oli tällaisen surullisen tapauksen kautta menettä-
nyt tyttärensä vävyn, joka vielä sattui olemaan
niin varakas. Olihan suuri vahinko, että Peltol-
an suuret rikkaudet eivät tulleet hänen
sukuunsa. Lopulta vanha emäntä pääsi vapaaksi
Helenasta ja läksi verkalleen astumaan Heik-
kilää kohden. Sisimmässään hän oli kovin suut-
tunut Helenaan.

— Meillä ei ole oikeutta tehdä tuolla tavalla
johtopäätöksiä, mutisi hän itsekseen. — Kirsti
on kunniaton ihminen, mutta eihän hänen silti
tarvitse olla syypää murhaan. Ja aivan säädy-
töntä on vetää Antti samaan juttuun, mies, joka
tähän asti oli ollut kaikessa aivan kunnollinen.
Paha kieli on ihmisen vitsaus.

Heikkilään tullessaan hän selitti tyttarelleen,
että Anna oli ottanut asian jotenkin rauhallisesti
nukkuttuaan yönsä. Kun tietysti omassa kodissa
kaikki murheelliset ajatukset johtuivat yhä
uudelleen hänen mieleensä, lupasi vanha emäntä
pitää Annan vielä muutaman päivän luonaan.

Heikkilän emäntä saattoi äitiään pihalle, ja siinä he vielä keskustelivat edellisen illan tapah-
tumista.

— Nimismiehenkö auton jälkiä nämä tässä pihalla ovat? kysyi vanha emäntä osoittaen kuis-
tin edessä olevia uurteita.

— Hänen autonsahan siinä oli illalla, vastasi Heikkilän emäntä. — Tämä piha on näin kos-
tealla ilmalla aivan onneton. Varsinkin autoille, jotka ovat raskaita, on tällainen pehmeä maa paha. Nytkin ovat pyörien jäljet painuneet noin syvälle. Minä en tiedä, mitä tälle pihalle pitäisi tehdä, jotta sen saisi kovemmaksi. Kun nimismies täällä käy, niin ei hän tuokaan juuri tämän pihan huonouden vuoksi autoaan tänne. Mutta eilen toi. Täytyyhän sellaista komeaa ja kallista autoa sääliä hiukan. Se kuuluukin maksaneen kahdeksankymmentä tuhatta. Nimismies kertoi, että hän saa muuttaa monta kertaa renkaita, kun pahankuriset pojat panevat nauvoja maantielle ja ne puhkaisevat renkaat.

— Missä nimismies tavallisesti autoaan seisottaa täällä käydessään? kysyi vanha emäntä.

— Tuollahan maantien vieressä hän sitä pitää, vastasi Heikkilän emäntä.

— Milloinkahan käräjät pidetään? kysyi vanha emäntä.

— Nimismies soitti juuri tänään ja sanoi sopineensa laamannin kanssa siitä, että käräjät

ovat jo ensi lauantaina. Sattuu olemaan sellainen sopiva väliaika juuri nyt.

— Mutta tulevatko tutkimukset siihen asti valmiiksi?

— Kun on niin etevä tutkija kuin tämä meidän nimismies on, niin totta kai siitä selvä tulee. Näkihän jo eilen, miten hän selvitti kaikki. Veti asiat solmuun tuota pikaa. Ei se sellainen olisi ollut mahdollista entisen nimismiehen aikana. Ikävä tässä asiassa on, että Antti meni meiltä sillä tavalla, sillä hyvä työmies hän on, vaikka onkin tahtonut toisinaan hiukan omavaltaisesti määräillä. Kai me jostakin saamme yhtä hyvän hänen sijaansa.

Vanha emäntä ei tähän tahtonut sanoa mitään, vaan kysyi aivan toista asiaa:

— Missähän se Matin hattu on?

— Mikä hattu?

— Kai hänellä hattu oli tänne tullessaan. Minä en kuullut, että se olisi löytynyt.

— Hattu sinne tai hattu tänne, mitä se siitä.

Heikkilän emäntä läksi äitiään saattamaan ja jonkin matkaa kuljettuaan kysyi hiukan arkailleen:

— Ette kai suutu, jos minä puhun eräästä asiasta? Minä olen tullut tässä tuumineeksi kaikenlaista. Onhan siitä hiukan sopimatonta puhua, mutta elossa elävän mieli. Se nimismies puhuu aina meidän Annasta niin kauniisti. Jos hän nyt tahtois mennä Annan kanssa naimisiin,

niin ei kai teillä olisi mitään sitä vastaan? Olisi-han Annallekin hyvä asia, jos hän saisi uutta ajateltavaa.

— Antaa tytön ensin rauhoittua ja antaa tämän asian ensin selvitä, niin katsotaan sitten, sanoi vanha emäntä.

— Minä olen ajatellut tätä sen vuoksi, että nimismies on lahjakas ja tarmokas mies ja kruununvoutikin kuuluu häntä kiittäneen. Sellaisella miehellä on aina tulevaisuus. Ja kun tämä meidän kruununvouti ottaa eron muutaman vuoden päästä, niin eihän ole mahdotonta, että nimismies saisi sen paikan. Onhan hän siihen vielä nuori, mutta jos tekin puhuisitte siitä laamannille, jolla on suuri vaikutusvalta maaherraan ja muihin sellaisiin, jotka siitä asiasta päättävät, niin saisihan hän paikan varmasti. Jos Anna olisi nimismiehen rouvana, niin ei kukaan sitten sanoisi mitään siitä, että hän on murhatun miehen morsian.

Vanha emäntä ei sanonut mitään.

Heikkilän emäntä jatkoi:

— Te, äiti, olette ollut minulle vihainen siitä, että me annoimme Annan Peltolan Matille. Miehenihän sitä oikeastaan tahtoi, en minä, kun Anna on vielä niin nuori. Matin kanssa olisi mieheni sitten voinut hommailla kauppoja ja muuta sellaista. Jos te koettaisitte ajatella, miltä meistä tuntuu se, että talon hallitus ei olekaan meillä, vaan olemme ihan kuin muonamiehinä täällä.

Ihan sille kaikki nauravat. Ettekö te nyt jo voisi luovuttaa taloa meille? Onhan teillä omaisuutta ilman tätä taloa vaikka kuinka paljon tahansa. Pankissa on teillä runsaasti rahaa ja omassa talossanne on hyvä metsä, ja puista maksetaan niin runsaasti. Voisitte myydä metsäanne ja lisätä varallisuuttanne.

— Minä olen tästä asiasta jo ennen sanonut mielipiteeni, sanoi vanha emäntä, — enkä minä muuta sitä. Saatte odottaa!

Molemmat naiset, äiti ja tytär, astuivat rinateusten sanaakaan sanomatta.

— Kun te, äiti, kuulitte eilen kuulustelun, niin tietysti tekin uskotte, että Antti on syyllinen?

— Minulle on sana opettanut, että ei ole hyvä pitää joukon puolta tuomiossa.

Ja vanha emäntä nyökkäsi tyttärelleen jäähyväisiksi lähtien maantien viertä astelemaan kotiaan kohden.

Tultuaan kotiaan hän istui raamatun ääreen. Hän ei Annalle enää puhunut mitään edellisen päivän tapahtumista, mutta hyvin sydämellinen hän oli nuorelle tytölle.

Kun he illalla erkanivat mennäkseen kumpikin omaan huoneeseensa nukkumaan, heittäytyi Anna äidinäitinsä syliin ja sanoi:

— Minnehän minä joutuisin, ellei teitä olisi! Te olette ollut minua kohtaan tänään niin kovin hyvä.

Vanha emäntä taputti häntä ja sanoi:

— Kun tulemme vanhoiksi, niin tulemme pehmeiksi. Meidän on muistettava olla ystävällisiä niin kauan kuin meillä vielä on elon aikaa. Nuorina me uskomme olevamme kovin tärkeitä tässä maailmassa. Vanhoina huomaamme, että ystävällisyys on ainoa, mitä voimme toisillemme antaa, ja ainoa todellinen onni, minkä voimme saada. Ja paljoo tärkeämpää on osoittaa hyvyttä kuin saada sitä.

Vanha emäntä erkani Annasta, meni huoneeseensa, rukoili hartaasti ja vaipei kohta sikeään uneen.

KOLMAS LUKU.

Maanantaiaamuna oli vanha palvelijatar Miina ihmeissään, kun vanha emäntä käski tuoda rukin ylisiltä. Miina oli aina tottunut kaikessa arvostelematta noudattamaan emäntänsä määräyksiä. Mutta nyt hän ei malttanut olla sanomatta mielipidettään laskiessaan rukin emännän eteen:

— Näyttää siltä, kuin täällä aloitettaisiin nuoren tytön elämä uudestaan.

Vanha emäntä tarttui uskollisen palvelijattarensa esiliinaan ja pidätti hänet luonaan sanoen:

— Kun sinua ajatukset ahdistavat, niin mitä silloin teet?

— Jumalan sana on minulle aina riittänyt. Siitä saa aina kirvoituksen.

— Mutta riittääkö se aina, kun sinun on jokin asia loppuun asti pohdittava?

— Eihän minulla koskaan ole ollut sellaisia asioita, joita emäntä ei olisi ratkaissut, kun en itse ole osannut. Ja mistä noita vaikeita asioita olisikaan tullut, kun en ole koskaan miehistä

välittänyt. Niistähän se pahin päänvaiva näyttää tulevan. Ja mitä minä sitä miestä olisin ristiksi ottanut, kun minun on täällä ollut hyvä olla.

— Me ajattelemme päivästä päivään samoja asioita ja luulemme olevamme viisaita, sanoi vanha emäntä. — Mutta sitten tulee äkkiä uusia asioita ja me hukumme ajatuksiimme, sillä emme osaa niitä pitää kurissa. Minun vanha äitini sanoi aina minulle: »Kun sinulle vaikea asia tulee eteen, niin älä päätöstä tee, ennenkuin olet kolme tiimaa kehrännyt!» Minä nauroin silloin hänelle, mutta hän oli viisas vaimo, eli vanhaksi ja hoiti kaikki asiansa aivan erinomaisesti. Nuorena leskeksi jäätyäni minä hänelle suruni ja murheeni kerroin ja selittelin monet vaikeat asiat, joita talon hoito minulle tuotti. Ja minä muistan aina, että asiat päätettiin hänen kehrätessään. Siinä selvisi kaikki niin, että asiassa ei ollut enää mitään mutkaa eikä kellään ollut niiden johdosta mitään sanottavaa. Näinä päivinä minä olen saanut tuntea runsaasti nöyryytystä. Olen ollut kauan, hyvin kauan mielestäni kaikkein viisain.

— Ei se ole mikään väärä ajatus, sanoi Miina, — sillä eihän kukaan emännälle riitä viisaudessa.

— Se johtuu siitä, että minä olen ollut rikas eikä kukaan rikkaalle mitään uskalla sanoa, ei väitetä vastaan, vaan aina myönnyttään. Mutta nyt huomaan olevani kuin virran keskellä

veneessä, jossa ei ole airoja eikä perämelaa. Ajatukseni eivät kulje tasaisesti. Ne hyppelevät kuin vene virrassa, ne kiertävät ja kaartavat. Minun täytyy käyttää äitini keinoa ja turvautua rukkiin.

Vanha Miina hymyili ja sanoi:

— Ei se ole mitään muuta kuin vanhuutta. Kerranhan senkin täytyy emäntäänkin osua. Rehitty sitä onkin jo tarpeeksi. Kun tulee vanhaksi, niin ajattelee ainoastaan muutamia asioita, välttää uusia ja kulkee totutuissa. Ei emännän tarvitse sekaantua kaikenlaisiin asioihin, kyllä niistä toiset huolta pitävät.

Vanha emäntä katsoi tiukasti Miinaan ja sanoi:

— Mene noutamaan aitasta orren päältä pelavia. Siellä pitäisi niitä olla. Ja mitä tulee tuohon sinun ajatukseesi, että minun ei tarvitse sekaantua kaikkeen, niin erehdyt. On asioita, joihin minun on sekaannuttava. Komentaa minä tahdon vielä ja määrätä siellä, missä tiedän olevani oikeassa, vaikka minun saadakseni ajatukseni järjestykseen pitäisi istua kuin sadun tytön yötä päivää kehräämässä. Menetkös siitä!

Miina kääntyi eikä mennessään pitänyt mitään kiirettä. Mutta kun hän aittaan mennessään näki parin palvelijattaren pihalla keskustelevan, niin hän tiuskaisi näille ja tytöt livisivät tiehensä.

Vähän ajan päästä hän toi pellavat, antoi ne emännälle ja sanoi:

— Tuossa on!

Ja sitten hän meni omille askareilleen.

Tasaisesti hyrräsi rukki emännän sitä polkiessa, ja tasaisena muodostui lanka hänen vanhoissa mutta varmoissa sormissaan. Näin oli hän jo kauan kehrännyt, kun Anna tuli huoneeseen.

— Missä sinä olet ollut? kysyi vanha emäntä.

— Minä kävin kotona, vastasi Anna. — Mutta en minä siellä viihtynyt. Kaikki ovat siellä niin kovin levottomia. Hehän kaikki koettavat ratkaista tuota rikosta pystymättä siihen laisinkaan. Ja sitten äiti! Hän puhuu tavattomalla ihastuksella nimismiehestä. Totta kai hän hoitaa virkaansa, jonka kerran on valinnut. Ei siinä ole mitään ihastumisen syytä.

Hän katseli vanhaa emäntää ja sanoi:

— Miksi te, mummo, olette ruvennut kehräämään? Onhan tässä talossa niin paljon tavaraa, että mitään uusia kankaita ei tarvita.

— Minä olen tullut huomaamaan, sanoi vanha emäntä, — että me naiset olemme kehräämäämme lankaan sitoneet kaikki ajatuksemme, surumme ja huolestumme. Rukin avulla me olemme mieleemme tasaisina pitäneet. Ja minä tahdon nyt pitää mieleni tasaisena. Rukki on hyvä toveri. Se ei riitele kanssamme ja se järjestää ajatuksemme. Lanka kuin lanka.

Anna istui mummonsensa viereen ja katseli, miten tämän sormet tasaisesti liikkuvat ja miten pyörä tyynessä tahdissa pyöri. Hän katseli, miten

pyörää käyttävän nyörin jatkopaikka tasaisesti vilahti ohi, ja tätä seuratessaan hän tunsi kaiken sielussaan tyyntyvän. Mikään ei merkinnyt enää mitään. Ei ollut mitään surua, ei mitään iloa, kaikki oli tasaista ja tyyntä aivan kuin tuon jatkopaikan tasainen vilahtelevinen.

— Mitähän Antti tänä hetkenä ajattelee? sanoi Anna hiljaa.

Vanha emäntä vilkaisi nuoreen tyttöön, joka pää kumarassa ja kädet ristissä helmassa istui ja sanoi:

— Vähän me ihmiset toisistamme ja heidän ajatuksistaan tiedämme. Emme me toisillemme puhu, mitä sisässämme liikkuu, emmekä osaa sanoa, mitä ajattelemme vaikka tahtoisimmekin. Olenkohan minäkään koskaan osannut sanoa toiselle, mitä olen ajatellut. Ja moni asia olisi paljoa helpompi, jos sen tekisimme.

Pitkän aikaa emäntä jälleen kehräsi, eikä Anna sanonut hänelle mitään. Viimein nuori tyttö lausui arasti:

— Mummo!

— Mitä, lapseni?

— Olitteko te vaarin kanssa hyvin onnellinen?

— Olin, minä olin hänen kanssaan hyvin onnellinen.

— Tehän olitte niin lyhyen ajan naimisissa.

— Viisi vuotta, viisi onnellista vuotta.

— Suritteko häntä kovasti?

— Minä suren häntä vieläkin. En niin kuin silloin, nyt tyynemmin, mutta minä en koskaan saa häntä ajatuksistani.

— Ilmaisiko hän teille kaikki ajatuksensa?

— Mieheni ei koskaan puhunut minulle ajatuksiaan.

— Miksi ei? kysyi Anna arasti.

— Ei sitä tarvittu.

— Miksi ei tarvittu?

— Me arvasimme aina toisemme ajatukset, lausui vanha emäntä. — Minä ainakin uskoin, että me ymmärsimme. Mutta sittenkin olisi ollut hyvä, jos olisimme voineet puhua toisillemme. Olisi ollut mieluista muistaa sanottuja sanoja. Sanottu sana voi jäädä mieleemme koko elinajaksemme. Sana voi kirvoittaa ihmeellisellä tavalla toisen mielen. Mutta me emme osanneet kumpikaan sanoja käyttää parhaimpiin ajatuksiimme. Ja sittenkin minä olin hänen kanssaan hyvin onnellinen. Minä en ole ennen osannut ajatuksiani ilmoittaa toiselle, mutta nyt kun olen vanhaksi tullut, niin huomaa sen taidon saavani. Ja minun suruni on siinä, että taito tulee vasta nyt, kun minulla on niin vähän sanottavaa ja ajatukseni kulkevat ahtaissa rajoissa. Ennen olen ollut tyytyväinen, kun olen ymmärtänyt oman tahtoni, mutta nyt minä tahtoisin ymmärtää toisen ajatukset.

— Kenen ajatukset? kysyi Anna.

— Antin ajatukset minä tahtoisin ymmärtää.

Vaikea meidän on toisiamme käsittää ja vielä vaikeampaa on naisen tietää, missä miehen ajatus liikkuu. Ja hankalinta on vanhan tajuta nuoren mieltä.

Vanha emäntä pysäytti rukkinsa ja jatkoi:

— Kun minä olin nuorempi, niin minä uskoin, että Jumalan sana ja hänen oppinsa olivat sellaista, joka minun oli ulkoa opittava. Mutta nyt minä olen tullut huomaamaan, että ulkoaopittuna se on samaa kuin tuomarin, joka lain tuntee ja sittenkin elää väärin. Minulla oli kerran riita rajoista näillä tiluksillani. Ja silloin tuotiin minulle kartta. Ensin minä en noita viivoja laisinkaan ymmärtänyt. En voinut päästä selville siitä, että tuollainen paperi voisi tiedoittaa, missä kukin pellon ja metsän paikka oli. Mutta kun olin sen ääressä istunut yksinäni, niin ymmärsin sen ja ymmärsin samalla muutaakin. Minä näin, että uskonto ei ole mitään muuta kuin tuollainen kartta elämästä. Jos me käymme kirkossa ja Jumalan sana on huulillamme, niin emme sillä paljoakaan ole saaneet aikaan. Niin on se kuin kartta, jota emme ole ymmärtäneet. Mutta kun asetamme kaiken, mitä sanassa meille opetetaan, elämän tasalle, niin näemme siinä yhdellä kertaa kaikki asiat. Me näemme ne yhtenä kokonaisuutena, eikä mikään meitä enää sekoita ja ajatusiamme vie harhaan. Ja minä olen tullut ajatelleeksi, että me kaikki voimme olla toisillemme sitä, mitä Kristus on ollut meille.

Me voimme vapauttaa toisen ja me voimme sovittaa toisen rikoksen ja synnit. Minä olen tätä ajatellut sen vuoksi, että uskon Antin ottaneen päälleen synnin, minkä toinen on tehnyt. Minä en tiedä, onko se, jonka puolesta hän kärsii, sen ansainnut, mutta hän itse ainakin siinä puhdistuu, sillä tuska meidän sydämemme väkeväksi tekee. Kun hän kuulustelusta vietiin pois vangittuna, niin hän kumarsi minulle ja minä näin hänen katseensa. Ja minä muistan niin hyvin, miten kerran paras hevoseni katsoi minuun, kun se oli sairaana ja minä en osannut sille antaa helpotusta. Mutta sinä hetkenä oli minun sydämeni niin sairas, että ajatukseni siitä vahvistuivat, ja minä muistin lapsena isältäni kuulemani lääkkeen, se nousi niinkuin lähde aukee maasta ja minä pelastin hevosen. Ja Musta on nyt vanha ja odottaa päivää, jona vie minut viimeistä matkaani kirkolle.

Vanha emäntä ryhtyi jälleen kehräämään, mutta verkkkaan pyöri nyt rukki ja tasaisesti, vaikka harvemmin vilahti rukin käyttönyöriin jatkopaikka Annan silmien ohitse. Hän ajatteli, että hänenkin elämänsä oli ollut tuollaista yksitoikkoista pyörän liikkumista ja että samat asiat olivat aina kulkeneet hänen silmiensä ohitse. Mutta eräänä päivänä olikin nuora pudonnut pyörän päältä pois eikä kukaan osannut sitä nostaa jälleen paikoilleen.

Molemmat naiset olivat pitkän aikaa aivan

vaiti. Vanha emäntä harkitsi omia asioitaan. Missäpäin hänen ajatuksensa liikkui, sen Anna kuitenkin arvasi siitä, että hän katsoessaan mummoonsa näki tämän silmissä kyyneliä ja kuuli hänen tietämättään puoliääneen sanovan:

— Herra, Herra, opeta minua ajattelemaan!

Anna läksi askareille jättäen vanhan emännän yksin.

Talon rauhan häiritsi Mattilan emäntä, Kallen kielevä äiti, joka pistäytyi taloon.

— Minun täytyi tulla tänne kertomaan emännälle, mitä on tapahtunut, sanoi hän heti puheen alkuun päästyään. — Kaikki, ihan kaikki uskovat, että Antti on ottanut Kirstin syyn niskoilleen. Enkö minä sitä heti sanonut? Muistaahan emäntä, että minä niin sanoin, ennenkuin kukaan muu oli sitä huomannut?

— Kyllä minä sen muistan, totta kai minä sellaisen asian muistan.

— Ja minua ihmetyttää, että sitä ei kukaan muu ollut huomannut, jatkoi Mattilan emäntä. — Mutta maailmassa on aina sillä tavalla, että ihmiset eivät näe sitä kohtaa, mikä on selvin. Ihan ne juoksevat kuin porsaas ympäri, kääntyvät sinne ja tänne.

— Ja mitä Kirsti siihen sanoo?

— En minä tiedä, mitä hän sanoo. Mutta kyllä hän vielä kaiken tunnustaa, kun me panemme hänet oikein ahtaalle. Kyllähän se on kaunista, että mies sillä tavalla naista puolustaa.

Ei sellaista enää nykymaailman aikaan kuulekaan, ja onko tuota usein ennenkään tehty. Mutta sen minä sanon, että olisi Antti voinut valita vähän paremman. Mutta kuka niistä miehistä tietää aina. Niiden maku naisiin on kovin merkillinen. Kun asiaa katselee tältä kannalta, kuin minä olen selittänyt, on se ihan selvä. Kirsti tappoi miehen, joka ei maksa hänelle lupaamaansa rahaa.

— Mutta miksi hän olisi tappanut, kun hän olisi voinut vaatia rahat siksi, kunnes oli saanut ne, sanoi vanha emäntä. — Eihän Matti olisi sentään mistään hinnasta päästännyt morsiamensa tietoon sitä, että hänellä oli ollut suhde Kirstiin.

— Kyllä sitä niinkin saattaa ajatella, mutta kun muistaa, että Kirsti on kovin kiivas nainen, niin kaikki muuttuu. Tietysti hän on suuttunut mieheen ja silloin ampunut. Monta kertaa sitä sellaista on nähty ja kuultu. Ja kuka sitä tietää, vaikka Kirsti ei olisikaan mielellään katsellut sitä, että Matti ottaa toisen kuin hänet vaimokseen. Kun nainen tulee sellaiseen ajatukseen, niin sitä ei koskaan tiedä, mitä se tekee.

— Mutta silloinhan hänen olisi pitänyt ampua Anna.

— Niinhän sitä luulisi, mutta ei se sillä tavalla ole sittenkään. Jos Kirsti olisi ampunut Annan, niin olisi Kirsti joutunut vankilaan ja Matti olisi sillä välin mennyt naimisiin kummin-

kin jonkun toisen kanssa. Mutta kun hän ampuu Matin, niin tietää hän varmasti, ettei tämä ketään toista enää ota.

— Ja mitä Antti tästä kaikesta hyötyisi, jos hän on ottanut niskoilleen Kirstin syyn?

— Onhan ne rahat olemassa.

— Mutta ellei ollut rahoja?

— Sitä me emme tiedä vielä.

— Kukaan ei ole noita rahoja vielä nähnyt.

— Ei olekaan, mutta ei rahaa voida pitkää aikaa piilossa pitää. Toinen kun on vapaalla jalalla, niin voi hän panna ne pankkiin ja kun siellä ovat olleet kymmenen vuotta, niin ovat kasvaneet korkoa saman verran. Kelpaa silloin asiansa järjestää, kun on kuusikymmentä tuhatta markkaa. Kun on rahaa, niin ei kukaan enää kysy, millainen kunnia on. Kyllä hopea kunnian valkaisee. Minä en nyt joudu olemaan täällä pitempää aikaa, mutta tulin ilmoittamaan, että minä olen muiden kanssa aikonut mennä puhuttamaan sitä Kirstiä tänä iltana siinä seitsemän aikaan. Tulin sanomaan, jotta emäntäkin voisi tulla. Emäntähän on viisas nainen ja voisi kysymyksillään tuon heiskaleen saada tunnustamaan. Ja olisihan se niinkuin emännän asiakin, kun Kirsti oikeastaan on teidän palveluksessanne. Tuleeko emäntä?

Vanha emäntä pudisti päätään.

— En minä sellaiseen toimitukseen tule. Jos siinä asiassa on perää, niin kai se oikeudessa tulee selville.

— Tietysti se tulee. Olisihan se ihan ihme ja kumma, ellei tulisi, mutta olisi hauskaa edeltäpäin tietää tämäkin kohta. Lauantaina ne käräjät kuuluvat olevan. Minä menen nyt, mutta jos emännälle tulee halu, niin siinä seitsemän aikaan me menemme puhuttamaan Kirstiä.

Vanhan emännän poskille oli noussut puna. Hän koetti kehrätä, mutta lanka tuli epätasaista. Hän meni ulkosalle. Verkalleen hän asteli riittä kohden ja istui sen porrashirrelle. Ei hän Mattilan emäntää tahtonut tuomita, mutta hänen intonsa sittenkin häntä harmitti. Monta kertaa hän oli elämänsä aikana nähnyt, miten joukko oli äkkiä saanut ajatuksen, jonka mukaan toimi. Olihan hän nähnyt, miten juorupuheilla toisen maine kokonaan pilattiin. Ja kun sitten tuli ilmi, että koko juoru oli ollut väärä, niin kukaan ei ottanut siitä vastatakseen. Naisia hän moitti, mutta eivät miehetkään olleet siinä suhteessa syyttömiä. Naisilla oli omat asiansa ja miehillä omansa.

Hän kävi tuomiota nyt itsensä kanssa. Olihan hänkin tähän asiaan tarttunut, oli koettanut päästä totuudesta selville. Mutta tiesikö hän, mitä oli totuus. Eikö hän yhtä hyvin ollut eksyksissä kuin muutkin ihmiset? Ja miksi hän tarttuisi tähän asiaan? Eihän hän ollut se, jonka tehtäväksi oli elämässä uskottu oikeuden jakaminen. Hän oli tavallinen ihminen, jonka oli vastattava ainoastaan omista asioistaan. Vaikka hän tietäi-

sikin totuuden, niin kuulisiko kukaan häntä? Toisella puolella oli nimismies ja hänen apunaan kaikki oikeudelliset keinot. Toisella puolella oli hän, vanha talonpoikaisnainen, yksinään. Ei, ei aivan yksinään, sillä olihan hänellä mukanaan kummipoikansa Kalle. Mutta tämä oli vasta kahdenkymmenen korvissa oleva nuori mies, joka ei ollut tottunut ajattelemaan tyynesti.

Mitä oli Kirsti hänelle? Ei muuta kuin palkollinen, jolle hän maksoi palkan tehdystä työstä. Mitä oli hänelle Antti? Myöskin palkollinen, joka oli työssään kunnollinen, mutta joka oli erehtyväinen kuin kaikki muutkin. Mitä hän tiesi näiden kahden välisistä asioista? Ei yhtään mitään. Jos Antti omien syittensä perustuksella teki sellaista, mikä ei ollut aivan oikein, niin itsehän tämä siitä vastasi. Miksi hän ryhtyisi tähän asiaan?

Häntä uuvutti. Hän painoi päänsä riihen oven pihlapieltä vastaan ja sulki silmänsä. Näin hän istui pitkän aikaa. Ajatukset olivat vähitellen herpaantuneet. Hän ei pitkään aikaan kuullut mitään. Mutta sitten hän alkoi erottaa ääniä. Riihen katolta kuului rapinaa. Hän kuunteli avaamatta silmiään. Lintu siellä asteli. Mikä lintu se oli? Varis siellä oli, sen hän tunsu sen astelusta. Etäältä kuului rattaiden ääntä. Kuka-han siellä ajoi? Hän kuunteli. Kuului heikkoa kolinaa. Maidon kuljettaja siellä oli, palasi tyhjine astioineen meijeriltä. Kaukana kuului koi-

ran haukuntaa. Kenen koira se oli? Se oli Mattilan Halli, sillä hän tunsi sen äänen. Nyt se haukkui jotakin. Se oli varmasti nähnyt metsälinnun, koska sen ääni oli niin virkeä. Toisin se haukkui variksia, aivan toisin.

Ja ajatukset vähitellen selvenivät. Kun tunsi ympäristönsä, niin saattoi asiat ymmärtää ja tietää, vaikka silmät olivat kiinni. Kun tunsi ihmiset, niin voi käsittää heidän tekonsa. Jokainen ihminen teki määrättyllä hetkellä ainoastaan oman luontonsa mukaan. Kun hän kerran tunsi Antin, niin hän tiesi, että tämä ei voinut olla osallinen murhaan. Se mies ei koskaan oman voittonsa vuoksi tekisi mitään sellaista. Monta kertaa olisi Antti voinut häntä raha-asioissa pettää samalla tavalla kuin monet muut palkolliset tekivät. Mutta Antti ei koskaan sitä tehnyt, vaan jokaisen pennin tilitti oikein. Eihän sellainen ihminen koskaan voisi olla mukana väärässä asiassa.

Ja kuitenkin Antti oli nyt osallinen tähän? Miksi hän sen teki? Ketä hän suojasi? Kuka oli se ihminen, jonka tähden hän oli valmis antamaan alttiiksi vapautensa ja kunniansa. Rakas täytyi sen ihmisen hänelle olla, hyvin rakas.

Hänen ajatuksensa katkesivat, kun hän kuuli lähestyvien askelten äänen. Mattilan Kalle tuli tietä pitkin riihelle kädessään sanomalehteen kääritty esine.

— Täällähän se kummiäiti itsekseen istuske-

lee, sanoi Kalle. — Kaunista päivääkö nyt pitää ihailia? Sopiihan se. Tästä näkeekin paljon viljeltyä maata. Minä olen aina pitänyt enemmän pellostakin kuin kaikenlaisista mäennyppylöistä ja lammen pahasista, jonne tyttölapset menevät haaveilemaan. Minä tahdon ajatella, ja viljelty maa panee aina ajattelemaan, sillä siinä on ihmisen käden jälki. Minä tulin nyt näyttämään kipsimallia siitä auton renkaasta.

Hän avasi käärön ja otti esiin kipsinkappaleen.

— Tässä se nyt on. Siinä näkee selvästi, että auton renkaasta on kappale irtaantunut. Kun renkaassa on aivan kuin nastat pystyssä, jotta se ei pääsisi liukumaan, niin on yksi tällainen nasta jostakin syystä irtaantunut.

— Ja mitä me nyt tällä teemme?

— Kun me löydämme auton, jonka rengas on vioittunut, niin tiedämme, mitä autoa on käytetty ja voimme ottaa selville, kuka tuona iltana on sitä käyttänyt.

— Minä olen ajatellut sitä, että Peltolan Matti tuli autolla sen miehen kanssa, joka hänet murhasi. Totta kai kirkonkylässä tiedetään, kenen kanssa hän on lähtenyt ajelemaan.

— Olen minäkin sitä ajatellut, sanoi Kalle. — Mutta onhan sekin mahdollisuus olemassa, että hän on salaviihkä lähtenyt Kirstiä tapaamaan eikä siis ole käyttänyt kenenkään tuttavan autoa,

koska hänen täytyi pitää asia salassa. Hän on voinut käyttää jonkun ohitseen ajavan autoa.

— Se ei ole voinut olla kukaan aivan vieras henkilö, sanoi vanha emäntä. — Miksi Antti olisi häntä suojannut?

Emäntä käski Kallea istumaan viereensä riihen porrashirrelle ja laski kätensä hänen käsivarrelleen sanoen:

— Minä olen tässä koettanut tutkistella itseäni ja päättää, pitääkö minun sekaantua tähän asiaan vai ei. Onko se minun velvollisuuteni ollenkaan?

— Mutta onhan se jännittävää, kun pääsee selville siitä, mikä on toisille hämärää, sanoi Kalle.

— Sinä ajattelet niinkuin nuori ajattelee, mutta minä olen jo vanha ja minun täytyy ajatella toisella tavalla. Pitääkö minun tutkia vai eikö pidä? Jos minä voin totuuden saada selville, niin on se minun tehtäväni. Jos en sitä saa, niin miksi sekaannun siihen?

— Kun te panette varsan valjaisiin ensimmäistä kertaa, niin mitä se tekee? kysyi Kalle.

— Se menee sinne, minne sen mieli tekee, ellei ole ohjaksissa lujaa kättä.

— Pysykö se tiellä?

— Ei se aluksi pysy, mutta tottuu vähitellen.

— Minä olen tuollainen varsa ja te olette tuo ajaja. Minä osaan yhtä ja toista, mutta minä en osaa ajatella pitkien matkojen päästä. Minä olen

hyvä työntekijä, mutta minä en osaa järjestää koko vuoden hommia. Osaanhan minä huomata, mitä ihminen tekee, mutta minä en osaa nähdä, miksi hän niin tekee. Minä olen aikonut mennä poliisialalle, kun Väinö kuitenkin saa talon ja minun täytyy ajatella omaa alaa itselleni. Jos minä pystyn ratkaisemaan tämän asian, niin se on minulle kunniaksi, ja samalla minä tiedän, mille alalle menen. Ettekö te koskaan ole kaivannut, että elämään tulisi jotakin jännittävää?

Vanha emäntä ei voinut olla hymähtämättä.

— Mitä minä enää vanha ihminen jännittäviä asioita kaipaisin. Hyvä on, kun kaikki kulkee tasaisesti.

— Mutta olettehan tehnyt suuria kauppoja aikoinanne ja teette vieläkin toisinaan.

— Ihmisen pitää käyttää ymmärrystään oikealla tavalla.

Kalle ilahtui.

— Juuri niin, siinä sitä nyt ollaan. Eikö se ole teille ilo, kun huomaatte osaavanne viisaasti ajatella?

— Totta kai se on ilo, sillä minä tiedän silloin käyttäväni leiviskääni oikealla tavalla.

— Nyt te voitte käyttää älyänne kerran minunkin tähteni, vai pitääkö kaikesta saada rahaa?

— Minä en ole koskaan rahaa hankkinut rahan tähden, sanoi emäntä. — Raha on minulle

ollut puntari, joka on näyttänyt, että olen osannut tehdä työtä.

Tehkää nyt kerran työtä minunkin tähteni, sanoi Kalle. — Te ette ole vielä koskaan antanut minulle edes kumminlahjaakaan. Nyt sopisi antaa tämä.

— Sinä osaat, sinä osaat, puhut minut vanhan vaimon sekaisin. Mitähän sinä teetkään, kun kerran nuoria tyttöjä puhuttelet?

— En minä niihin tarvitse sentään teidän apuunne. Katsokaahan nyt, tämä rikos on hämärä. Nimismiehen antama ratkaisu voi olla oikea, mutta se voi myös olla väärä. Nimismies on niin innoissaan saamastaan opetuksesta, että hän voi tehdä virheitä. Hän on ihan kuin maanviljelijä, joka on lukenut kirjoja, mutta ei ole ollut itse pellolla. Kun hän on saanut päähänsä sen, että Antti on syyllinen, niin sovittaa hän kaiken siihen ajatukseen. Ja minä tahtoisin nyt loistaa, ja te voisitte auttaa minua.

— Mutta jos me menemme väärään suuntaan asiassa, mitä sitten tapahtuu?

— Ei yhtään mitään tapahdu. Eihän kukaan saa mitään tietää, ellei meillä ole selviä todistuksia kaikesta. Jos minä menen sanomaan laamannelle, että asia on toisin kuin mitä nimismies selittää, niin hän ajaa minut pellolle. Jos te sanotte sen hänelle, niin hän kuuntelee teitä. Ne juoruavat sellaista, että laamanni on toisinaan neuvotellut teidän kanssanne. Onko se totta?

— Ei hän ole neuvotellut. Se on väärin, jos niin sanotaan. Hän on toisinaan tiedustellut ihmisistä minulta ja millaista on ollut heidän elämänsä ja heidän hommansa. Ja minä olen hänelle selittänyt, millä tavalla he ovat asioitaan hoitaneet. Tämä on tapahtunut silloin, kun on ollut veloista ja muusta sellaisesta kysymys, sillä totta kai minä olen tiennyt, millä tavalla tässä pitäjässä jokainen on asioitaan hoitanut.

— Minun täytyy sanoa, että tämä on selvää puolueellisuutta. Mitä laamanni teille on? Ei yhtään mitään. Mutta minä olen teidän kummi-poikanne.

— Puhu sitten, minä autan sinua, sanoi emäntä. — Mutta lupaakin, että minä saan kantaa ensimmäisen lapsesi kasteelle.

— No, sen minä lupaan varmasti, ja jos tuleva muijani napisee, niin annan hänelle selkään. Ja jos se on tyttö, niin teidän kaimanne siitä tehdään.

— Älä puhu tulevista, puhu nykyisistä asioista, sanoi vanha emäntä. — Mitä sinä nyt tiedät?

— En mitään muuta kuin tämän auton renkaan jäljen.

— Se on vähän. Minä tiedän enemmän. Äitisi kävi täällä. Hän on aivan varma siitä, että Antti ja Kirsti ovat olleet yhdessä juonessa ja että toinen heistä ampui Matin.

— Eihän pitäisi äitimuoristaan pahaa puhua,

sanoi Kalle, — hänellä on hyvin vilkas mielikuvitus. Minä en ihmettelisi, vaikka hän ryhtyisi kirjoittamaan kirjoja. Mutta sen minä sanon, että niitä minä en lue. Ja mitä äiti tiesi?

— Hän menee toisten naisten kanssa tänään kello seitsemän aikaan kuulustelemaan Kirstiä.

— Hyvänen aika, siitähän tulee oikein akkojen kärejät! Kaikki puhuvat yht'aikaa, ja tuomio on edeltäpäin päätetty. Meidän kahden pitää päästä sitä kuulemaan.

— Kyllä kai ne sinun kuultesi puhuvat mitä tahansa, mutta minua ne sentään vielä pelkäävät. Sen minä tiedän.

Kalle hykerteli käsiään.

— Minä voin houkutella ne kaikki talliin, sillä siellähän oli lyhty ja siellä oli pistoli. Kun minä vain viittaankin sinnepäin, niin ne juoksevat kaikki sinne. Ja te voitte mennä tallin parvelle ja sitten kuunnella sieltä. Minä tunnen parven. Sieltä näkee koko tallin, kun katsoo isosta aukosta. Kun seisoo syrjässä, niin ei alhaalla kukaan huomaa, että siellä on joku. Minä voin opastaa teidät sinne.

— Höntti poika, niinkuin minä en oman taloni tallia tuntisi.

— Te menette sinne edeltäpäin ja odotatte, kunnes minä kuljetan koko akkalauman sinne.

— Sinä olet ihan hullu. Mitä ihmiset sanovat, jos saavat tietää, että minä olen siellä ollut kuuntelemassa? Ja mitä hyötyä siitä on, mitä akat saarnaavat?

— Ei kukaan tiedä teidän sielläolostanne yhtään mitään, kun menette sinne ajoissa. Tietysti ne kaikki kokoontuvat ensin pirttiin. Talon koko väki on silloin siellä, eikä kukaan katsookaan pihamaalle päin. Te voitte ihan turvassa mennä ylisille. Ja minä tuon sitten koko roikan sinne. Ja mitä hyötyä siitä muka on? Kirsti on kiivas ihminen, ja kun akat hänet oikein suututtavat, niin hän sanoo sellaista, josta me pääsemme totuuden perille.

— Mutta jos Kirsti syyttää sinua murhamieheksi, sillä sinähän olit ensimmäisiä, joka tulit paikalle?

— Olen minä kaikkia jo ennättänyt epäillä syyllisiksi, mutta en vielä itseäni. Minä olen jo ajatellut, että nimismieskin olisi tehnyt murhan, vaikka en voi käsittää, milloin hän sen olisi ennättänyt tehdä. Ja minä olen ajatellut, että suutari sen olisi tehnyt, vaikka en tiedä, millä tavalla hän olisi uskaltanut ampua, kun hän pelkää pyssyä ihan kuin hullu. Mutta itseäni en ole vielä osannut ajatella. Meillä ei ole rikokseen mitään muuta avainta kuin tuo auto, ja sekin on toistaiseksi vielä hyvin epämääräinen.

— Minulla on toinen, sanoi vanha emäntä.

— Mikä se on?

— Peltolan Matti sai minulta nuo kolmekymmentä tuhatta markkaa osakkeista.

— Minä tiedän sen. Entä sitten?

— Minulla on tapana merkitä aina suuret

setelit omalla merkilläni. Ja minä merkitsin nämäkin.

— Ja mikä se merkki on?

— Setelin takana vedän leijonan kupeeseen pienen viivan.

— Vai teidän puumerkkinne se onkin! huu-dahti Kalle. — Minä olin viime talvena nostamassa säästöpankista isälle rahoja ja tarkastin seteleitä huvin vuoksi. Minulla on sellainen paha tapa tarkastella kaikkea. Ja minä ihmettelin, kuka luulee leijonaa lampaakseen. Se oli tuhan-nen markan setelissä sellainen merkki.

— Minä en ole pannut niitä koskaan viittä sataa pienempään seteliin.

— Mutta tämä ei auta meitä paljoakaan, ellemmme tiedä, mitkä olivat setelien numerot.

— Kyllä minä ne muistan.

— Oletteko ilmoittanut tästä nimismiehelle?

— En ole.

— Eikä hänen tarvitsekaan kaikkea tietää. Oletteko kamreerille sanonut sitä? Sinnehän setelit vähitellen tulevat.

— En ole vielä. Olen aikonut, mutta ei ole tullut kirkolla käydyksi.

Kalle ponnahti ylös.

— Nyt me panemme heti hevosen valjaisiin ja menemme sinne. Kaksi päivää on jo kulunut. Meidän pitää kiireellisesti toimittaa tämä asia.

— Ennättäähän sen myöhemminkin. Ei tuo

murhaaja niitä heti sinne vie. Kohta on käräjät ja siellä voi tämän asian ilmoittaa.

— Se on ilmoitettava aivan heti.

Kalle ei hellittänyt, ennenkuin vanha emäntä suostui lähtemään hänen kanssaan kirkolle.

Heidän tullessaan säästöpankille ei ollut vakinaisen pankin aukioloaika. Kamreeri otti heidät ystävällisesti vastaan. Hän oli laiha, harmaatukkainen mies, jonka terävät, harmaat silmät eivät jättäneet toista puhellessaan hänen kanssaan. Sanottiin, että kukaan ei voinut tuoda hänelle mitään paperia, jossa oli väärennetty nimi ja siksi ei pankki ollut koskaan kärsinyt mitään tappioita.

— Minä tahtoisin puhua raha-asioista kamreerin kanssa, sanoi vanha emäntä.

— No, silloin me menemme pankkihuoneeseen, sanoi kamreeri.

Kamreerin rouva varoitti heitä:

— Älkää viipykö, jotta kahvi ei ennätä jäähtyä.

— Ellei se jo ole valmiina, niin kyllä me siksi tulemme takaisin, kun se keitetäänkin, sanoi vanha emäntä.

— Ei ole vielä valmis, mutta tuli on hellassa, sanoi kamreerin rouva.

Kun vanha emäntä oli selittänyt asian, kysyi kamreeri:

— Muistatteko setelien numerot?

— Muistan hyvin. Ensiksi oli niissä 85, joka

oli äitini ikä kuollessaan, ja sitten oli 1856, joka on minun syntymävuoteni ja siitä sitten kolmekymmentä numeroa eteenpäin.

Kamreeri meni kassakaapille ja otti käteensä tukun tuhannen markan seteleitä.

— Minä nostin Suomen pankista sata tuhatta markkaa aivan uusia seteleitä. Tässä on jäännös niistä. En ole antanut näitä uusia seteleitä vielä muille. Tässä ovat ne, joissa ensiksi on numero 85 ja sitten jatko teidän saamiinne. Minä katson, onko sattumalta tullut tänne näinä päivinä noita muita seteleitä.

Hän selaili setelipinkkaa.

— Ei ole tullut. Minä muistan, että näinä päivinä tuotiin muutamia tuhannen markan seteleitä kyllä, mutta ne olivat kuluneita ja laskiesani niitä eivät ne olleet missään numerojärjestyksessä. Minä katson aina numerotkin. Se on jätettä siltä ajalta, jolloin piti ottaa selville väärät setelit, joita ei lunastettu laisinkaan. Kyllä minä pidän silmällä, jos sattuisi tulemaan tänne.

— Minä en tahtoisi, että tästä asiasta vielä kerrotaan kellekään, sanoi vanha emäntä.

— Minä ymmärrän sen kyllä, vastasi kamreeri. — Jos tämä tulee tietoon, niin voi syyllinen olla varovainen eikä tuo seteleitä ainakaan tänne.

Kun he kahvia juotuaan ajoivat jälleen kotiaan, sanoi emäntä:

— Se kamreeri oli kovin ystävällinen minulle,

oikeastaan ystävällisempi kuin koskaan ennen. Minä niin pelkäsin, että hän nauraisi noille minun pirkuttamisilleni.

— Mitä hän sille olisi nauranut, minä luulen, että hänen kunnioituksensa vain siitä kasvoi. Ja jos saamme oikean rikollisen kiinni, niin silloin vasta te olettekin kuuluisa nainen.

— Kyllä sinä osaat naisille puhua.

— Naisille pitää aina olla herttainen. Ne saa sillä tekemään kaiken, mitä tahtoo.

— Kun tämä kaikki on päättynyt, niin kyllä minä vielä sinulle näytän herttaisuuttani.

— Saatte vaikka seisoa minun ruumiini päällä koko kylän nähden, kun vain autatte minua tässä asiassa. Minä olen tuuminut sillä tavalla, että laamanni kyllä puhuu minusta hyvää sellaisissa paikoissa, joissa se auttaa minua hommissani, kun hän ensin näkee, että minä jotakin osaan.

— Mutta sen minä sanon, että tämä on viimeinen kerta, kun minä olen salapoliisina. Eihän sellainen sovi kristitylle ihmiselle laisinkaan.

— Oletteko te, kummiäiti, koskaan tuntenut synnin viettelystä?

— Mitä hulluja sinä nyt kyselet?

— Te saatte tässä jutussa tuntea kaiken sen autuuden ja olette samalla tehnyt hyvän työn.

— Jos olisit pienempi, niin ottaisin sinut polvilleni.

— Mutta kun minä en ole, niin mitä nyt teette?

— Sinä tiedät varsin hyvin, että kun minä ker-
ran sanani annan, niin minä sen myös pidän, ja
siksi sinä tohdit nyt puhua minulle sopimatto-
malla tavalla.

— Minä olen tavattoman iloisella tuulella,
siitä tämä puhe johtuu.

— Sinun ei sovi olla iloisella tuulella, sillä
tässä on kysymyksessä murha.

— Kysymyksessä on meidän viisautemme,
eikä mitkään muu. Peltolan Matti on sellainen
mies, että siitä ei maailma paljoakaan menetä,
kun hän kuoli. Mutta Antti on sellainen mies,
jommoisia tarvitaan. Ja minä olen varma siitä,
että meidän onnistuu pelastaa hänet, vaikka vas-
toin hänen omaa tahtoaan, kun te olette mukana,
sillä kaikki, mihin te tartutte, menestyy.

— Minä valikoin sinulle vielä vaimon, niin
sitten saat nähdä.

— Mitä paha minä olen tehnyt, että te
minua näin julmasti uhkaatte! Vaikka te viisas
olettekin, niin toiselle te ette osaa vaimoa valita,
se on selvää.

— Minä tunnen sinut jo niin hyvin, että kun
opetan tytölle oikean tavan, niin hän saa sinut
aivan sekapäiseksi.

Näin puhellen he saapuivat emännän kotia.

— Minä tulen sitten illalla noutamaan teitä
siihen näytelmäkappaleeseen.

— Mihin?

— Siihen tiatteriin, jota nuo akat pitävät

Heikkilän tallissa. Ja minä vien teidät oikein ylimmälle riville istumaan.

— Minä en ole koskaan ollut tiatterissa.

— Sen minä kyllä uskon, vaikka ette vakuutakaan. Ja minä tiedän, että te ette ole koskaan kuunnellut akkojen juorukokoustaakaan. Mutta olisi se ollut suuri vahinko, jos ette elämässä olisi sitäkin hupia saanut. Kun olette sen kaiken kuulut ja nähnyt, niin silloin te itsekin tiedätte sen, minkä me muut jo tiedämme.

— Ja mitä se on?

— Että te olette naisten joukossa hyvin harvinainen olento ja että te olette viisaampi kuin kaikki pitäjän ämmät yhteensä. Ja tekee se teille itsellennekin joskus hyvää tietää, mitä olette.

Emäntä nauroi, mutta ei voinut olla sentään torumatta.

— Jos tämä nykyajan nuorisosa on aina tällaista, niin minne se lopulta joutuu?

— Kuulkaahan nyt, kummiäiti, te olette paras malli nykyajan nuorisosta. Meitä on paljon sellaisia kuin tekin. Pohjalta vakavia, mutta tarpeen tullen osaamme sanoa oikean sanan ja sanoa sen leikillisessä muodossa. Hyvästi nyt ja illalla tavataan ja kiitos hauskasta seurasta.

Kalle oli jo menossa, kun vanha emäntä huusi hänet takaisin.

— Olen unohtanut erään asian.

— Mikä se on? kysyi Kalle.

— Ajattele, minne Matti-vainajan hattu jou-

tui. Avopäin ei hän sinne kuitenkaan tullut. Hatua ei ole löydetty.

— Minä koetan tuumia tätä kohtaa, sanoi Kalle lähtien pois.

Kun vanha emäntä meni sisään, niin hän nauroi itsekseen.

— Missä te olitte Kallen kanssa? kysyi Anna.

— Me kävimme kirkolla. Se Kalle on hyvin hauska poika. Minä en ole tätä ennen uskonut, että ihminen voi olla iloinen ja samalla hyvin kunnollinen.

Vanha emäntä istui jälleen rukkinsa ääreen. Pyörä pyöri nyt vinhaa vauhtia, ja lanka muodostui hänen sormiensa välissä hienoksi ja tasaiseksi.

NELJÄS LUKU.

Kalle juoksi Heikkilän pihalla portille vanhaa emäntää vastaan.

— Te tulette liian myöhään, sanoi hän. — Akat pitävät käräjiä jo pirtissä. Siellä on toisinaan sellainen huuto, että ilokseen kuuntelee. Äitini siellä hoitaa ylimmäisen tuomarin virkaa.

— Jos ne näkevät ikkunasta minut, niin ihmettelevät, miksi en ole tullut sisään, sanoi emäntä.

— Ne eivät nyt näe yhtään mitään, vakuutti Kalle. — En minäkään näin pimeällä teitä nähnyt. Minä katsoin kelloani ja tulin sen mukaan. Tiedänhän minä jo vanhastaan, että te menette ja tulette aivan lyönnilleen. Kun kerran oli päätetty, että tulette kello seitsemäksi, niin te tulitte. Menkää nyt nopeasti tallin ylisille. Mutta älkää pudotko pimeässä portailta alas.

— Jos minä en olisi luvannut . . .

— Mutta te olette luvannut, ja senvuoksi . . .

— Mitä minä vanha vaimo vielä teenkään!

— Minä en tiedä, mitä te vielä teette, eikä se

nyt kuulu tähän asiaan, mutta sen minä vakuutan, että Kirsti varmasti puhuu tärkeitä asioita, sillä hän on jo täyteen ladattu, ja niitä kannattaa kuunnella.

— Mutta kuunteleminen on kunnialliselle ihmiselle sopimaton asia.

— Antin sielu on kuollut, liinoihin kääritty ja haetaan laskettu. Ja teille on Jumala ehkä antava ne sanat, joilla hänet kuolleista herätetään, ja te siinä vielä epäröitte.

Vanha emäntä katsoi poikaan, joka oli sanonut viimeiset sanat aivan vakavasti, ja lausui:

— Kumarru vähän puoleeni!

Kalle kumartui emännän puoleen odottaen tämän kuiskaavan hänelle jotakin. Mutta vanha emäntä kietoi kätensä pojan kaulaan ja ujosti suuteli häntä poskelle. Ja sitten hän läksi pimeässä kiireesti astelemaan tallia kohden.

Silmät kiiluen katseli Kalle vanhuksen jälkeen ja sanoi itsekseen:

— Nyt se mummu on vireessä ja minä olen varma siitä, että hän nyt kohta näkee totuuden kirkkaan liekin siellä, missä me emme näe vielä mitään.

Hän palasi vihellelleen pirttiin. Kun hän avasi oven, niin oli siellä parhaillaan kiivas riita käynnissä.

— Se ei ole totta! kirkui Kirsti seisoen Mattilan emännän edessä. — Minä sanon sen kerta vielä, että se ei ole totta!

Kalle ei kuullut, mitä sitten sanottiin, sillä kaikki naiset puhuivat yht'aikaa.

— Hiljaa! huusi Kalle ovelta.

Kaikki kääntyivät äkkiä häneen päin.

— Minä olin ulkona. Sanokaa mistä on kysymys nyt? kysyi hän.

— Nuo syyttävät minua siitä, että minä muka olisin houkutellut Antin tekemään murhan ja olin luvannut hänelle siitä maksun, huusi Kirsti.

— Voi hyvänen aika! kuului penkiltä suutari Bergin epätoivoinen ääni.

— Kirsti, tule pois minun kanssani, niin minä selitän sinulle asian niinkuin se on, sanoi Kalle.

Hän tarttui Kirstin käteen ja veti hänet mukanaan pirtistä pihalle. Hän oli arvannut oikein. Ei kukaan tahtonut olla kuulematta sellaista selitystä ja siksi vähän ajan päästä olivat kaikki tallissa, jossa Kalle sytytti lyhtyyn valon. Vaikka Kalle valikoi aivan odottamattoman paikan selitystään varten, niin ei kukaan sitä tänä hetkenä ihmetellyt.

— Joku on tehnyt murhan, sanoi Kalle.

— Totta kai me sen kaikki tiedämme, sanoi Mattilan emäntä vihaisesti.

— Odottakaa, jatkoi Kalle. — Mahdollisia syyllisiä ovat seuraavat: veljeni Väinö, minä, suutari Berg, Kirsti, Antti ja sitten se tuntematon.

— Mikä tuntematon? kysyivät kaikki.

— Se, jonka nimeä me emme vielä tiedä.

— Mennään pois, hän tekee meistä pilkkaa, sanoi muuan joukosta.

— Ei, kuullaan nyt, sanoi Kirsti, — sillä hän puhuu järkeä.

— Väinö se ei voi olla, sanoi Kalle, — sillä hän on niin hiljainen mies, ettei hän uskaltaisi murhaa ajatellakaan.

— Väinö ei tekisi kellekään ihmiselle mitään pahaa, sanoi hänen äitinsä.

— Suutari Berg ei tule kysymykseen myöskään, sillä hän ei osaa ampua, jatkoi Kalle. — Jäljellä ovat siis: minä, Antti, Kirsti ja se tuntematon. Minulla ei ollut mitään syytä ampua Mattia, sen kai jokainen ymmärtää. Ja jos minä sen olisin tehnyt sittenkin, niin totta kai minä olisin koettanut pakoon päästä, kun minulla keran oli polkupyörä. Jäljellä ovat nyt Kirsti, Antti ja se tuntematon. Jos Kirsti olisi ampunut Mattin, niin hän kai olisi sen tehnyt vasta sitten, kun oli ensin saanut rahat. Ja että Matti aikoi maksaa rahat, sen me tiedämme, sillä hän oli saanut ne juuri Heikkilän vanhalta emännältä. Huomatkaa, hän sai juuri sen summan.

— Hän on voinut maksaa rahat Kirstille, selitti Mattilan emäntä, — ja sitten on heille tullut riita ja silloin Kirsti on tehnyt teon.

— Se ei ole totta! huusi Kirsti.

— Hiljaa, hiljaa, sanoi Kalle. — Jos hän olisi maksanut rahat, niin hän olisi ne tietysti ottanut

lompakostaan tai, elleivät ne ole olleet lompakossa, niin ainakin taskustaan. Ajatelkaamme nyt, että Kirsti olisi ne saanut, vaikka hän väittää, ettei hän ole saanut.

— Minä en saanut niitä, huusi Kirsti.

— Mutta me nyt ajatteleimme, että hän ne sai, jatkoi Kalle. — Silloin ei Kirstillä ollut mitään syytä, vaikkakin hän olisi Matin ampunut, varastaa hänen lompakkoaan. Me kaikki tiedämme nimittäin, että poliisi Salo tarkasti vainajan taskut ja että lompakko oli poissa. Hulluhan Kirsti olisi ollut, jos olisi jättänyt sen mahdollisuuden varteen ottamatta, että vielä vastaisuudessakin saisi avustusta, kun Matti kerran oli rikas. Ja jos hän olisi ampunut, niin eihän hän olisi tuota pistolia vienyt talliin, vaan se olisi joko jäänyt maantielle tai hän olisi sen pistänyt taskuunsa. Ja ei kai hän olisi mennyt huutamaan apua aivan ensimmäiseksi, vaan olisi ensin ollut piilossa ja vasta sitten tullut aivan kuin sivullisena esille. Nyt meille jää jäljelle enää vain Antti ja se tuntematon.

Kaikki odottivat jännittyneinä.

— Antin lyhty oli verinen, ja täältä tallista minä löysin pistolin, joka kuuluu tämän talon pojalle. Se on ollut sisäkamarin pöydällä tai sen laatikossa. Antti on varsin hyvin voinut tietää siitä ja on siis voinut sen jonakin sopivana hetkenä sieltä siepata. Mutta miksi se oli verinen ja miksi oli lyhdyssä verta? Kaksi mahdolli-

suutta on olemassa. Se, että Antti ampui ja sitten sieppasi lompakon. Silloin tietysti tuli hänen käsiinsä verta. Me emme ole vielä löytäneet lompakkoa. Jos se löytyy sellaisesta paikasta, johon Antti on sen voinut kätkeä, niin tämä johtopäätös näyttää selvältä.

— Se ei ole ollenkaan selvä, huusi Kirsti väliin. — Minä kuulin laukauksen, sillä minä olin pihalla odottamassa Mattia, kun hän kerran oli luvannut tulla tuomaan rahat. Minä kuulin laukauksen. Minä menin katsomaan ja näin maantiellä ruumiin ja tulin hakemaan apua. Ja silloin vasta minä näin Antin tulevan tallista lyhty kädessään. Miksi te ette usko minua, kun minä sen moneen kertaan vakuutan, että hän ei tullut tallista, ennenkuin vasta sen jälkeen kuin laukaus jo oli ammuttu.

— Sinä sanot niin, lausui Mattilan emäntä, — mutta meidän ei tarvitse sinua uskoa. Sinä olet voinut rakastaa Anttia ja olet tämän asian sopinut hänen kanssaan.

— Ettekö te, hullut ihmiset, ymmärrä, sanoi Kirsti, — että Antin ei olisi kannattanut panna itseään vaaraan sellaisen summan kuin kolmenkymmenentuhannen tähden. Ellei Antti olisi joutunut jo pienenä taloon ja senvuoksi tuntisi kiittolisuutta vanhaa emäntää kohtaan, niinkuin hän itse monta kertaa on vakuuttanut, niin hän varsin hyvin voisi saada sellaisia paikkoja, että hän kokoaisi tuon saman summan rehellisellä

tavalla. Hänelle tarjottiin viime talvena metsänhakuun johtajan paikkaa ja luvattiin neljäkymmentätuhatta. Minä tiedän sen, sillä olin läsnä silloin, kun sitä hänelle eräs tukkiherra tarjosi.

— Se on toinen asia, se, sanoi Mattilan emäntä jälleen. — Mutta hänkin on voinut olla rakastunut sinuun ja tahtonut kostaa sen vuoksi Matille.

— Anttiko rakastunut minuun! sanoi Kirsti. — Minä sanon ihan suoraan teille, että olen häntä kosinut. Niin juuri, minä olen aivan suoraan pyytänyt häntä miehekseni. Hän oli silloin ystävällinen ja lohdutti minua ja selitti, että hän oli katsonut toisen.

— Kuka se toinen on? kysyi usea yht'aikaa.

— Minä en sitä tiedä, sanoi Kirsti. — Ja vaikka sen tietäisinkin, niin sanoisinko minä sitä teille. Minä en mitään varmasti tiedä, mutta minä luulen, että on olemassa vielä sellainen ihminen, jota me emme tunne, mutta joka on murhannut Matin, ja Antti tietää sen ja ottaa mieluummin syyn niskaansa kuin antaa hänet ilmi. Luuletteko, etten minä näinä päivinä ole ajatellut mitään. Jos te käyttäisitte hiukankaan järkeänne, niin te huomaisitte, että laukauksen jälkeen tuli Antti lyhty kädessä katsomaan, mitä oli tapahtunut. Ja kun hän tahtoi pelastaa syyllisen, niin hän otti pistolin talteen, luullen siten salaavansa teon.

— Tuo ei pidä vähääkään paikkaansa, sanoi Mattilan emäntä, — sinä unohdat, että sekä lyhty että pistoli olivat veriset. Millä sinä sen selität?

— Ettekö te kukaan laisinkaan ajattele! sanoi Kirsti kiivaasti. — Kun Antti tuli maantielle ja näki maassa miehen, niin hän koetti tutkia, oliko siinä vielä henkeä, ja sai silloin verta käsiinsä. Kun hän sitten vei lyhdyn ja pistolin talliin, niin tietysti tulivat nekin verisiksi. Eikä tämäkään vielä ole ainoa selitys. Kuka toi tallista lyhdyn? Poliisi Salo. Mitä hän oli sitä ennen tehnyt? Kantanut ruumista ja etsinyt sen taskuista lompakkoa. Kuka toi pistolin? Tuo Mattilan Kalle. Ja hän oli juuri vähää ennen myös kantanut ruumista. Veri on vallan hyvin voinut tulla heidän käsistään niihin. Minä olen ihan varma siitä, että murhan on tehnyt joku, jota me emme vielä tiedä. Nimismies on typerä, joka uskoo, että Antti on syyllinen, uskoo sen vuoksi, että tuo hullu ei puolusta itseään eikä puhu suutaan puhtaaksi.

Vähään aikaan ei voinut erottaa mitään, sillä kaikki puhuivat samalla kertaa. Viimein sai Mattilan emäntä sananvuoron ja ryhtyi kiivaasti jälleen puhumaan. Hän oli saanut päähänsä sen, että Kirsti oli tavalla tai toisella kaikkeen syyppää, eikä senvuoksi tahtonut siitä millään luopua.

— Minä olen antanut sinun puhua asiiasi omalta kannaltasi, sanoi hän. — Mutta älä luule, että me olemme niin tyhmiä, ettemme mitään

ymmärrä. Minä olen itse kuullut viime keväänä, miten sinä sanoit, että Peltolan Matti on niin huono mies, että sen ei tarvitsisi laisinkaan elää.

— Se on ollut jo kauan minun ajatukseni, sanoi Kirsti. — Mitä se sitten todistaisi?

— Kai sinä, onneton, ymmärrät, että tällainen uhkaus viittaa siihen, että sinä sittenkin olet sen tehnyt. Emme me ole täällä niin tyhmiä, jotta emme osaisi lukea sinun ajatuksiasi. Sinä olet tässä selitellyt ja selitellyt kaikenlaista. Mutta kun me panemme sen kaiken yhteen, niin tullaan hiukan toiseen tulokseen. Sinä olet ainoa, joka olet nähnyt Antin tulevan tallista. Sinä voit selittää ajan ihan niin kun mielesi tekee, mutta meidän ei tarvitse sitä juuri sillä tavalla uskoa. Sinä sen Matin ammuit, ja Antti ottaa syyn niskaansa, ja kun hän pääsee vankilasta, niin menette kauniisti naimisiin. Sanot, mitä sanot, mutta näin asian laita on! Ihan jokainen kohta sopii siihen.

Kalle esti Kirstiä vastaamasta sanoen:

— Meillä on vielä jäljellä se tuntematon, jota Antti tahtoo puolustaa. Kuka on tuo tuntematon?

— Niin, sano, jos sen tiedät, sanoi Mattilan emäntä pilkallisesti.

Suutari Berg astui toisten takaa esiin ja sanoi:

— Minä sanoin jo nimismiehelle, että minä kuulin heti laukauksen jälkeen auton äänen. Hän ei sitä usko, mutta minä olen tullut siitä yhä varmemmaksi. Murhaaja on voinut tulla

autolla, ja Antti on hänet nähnyt ja sitten päättänyt suojata häntä ottaen syyn niskaansa. Ja kun asiaa tutkitaan, niin kyllä tuo syyllinen vielä tulee päivänvaloon, siitä minä olen ihan varma.

— Teidän autonne ja teidän autonnel! sanoi Mattilan emäntä kiivaasti. — Jos sellainen olisi siihen aikaan täällä käynyt, niin totta kai meidänkin talossa jotakin olisi kuultu.

Samassa kuului ääni tallin ovelta:

— Onko isäntä täällä?

Kaikki kääntyivät. Poliisi Salo seisoi ovella.

Heikkilän isäntä erkani muusta joukosta ja meni poliisia kohti.

— Onko teillä minulle asiaa?

— Nimismies lähetti minut. Hän oli koettanut puhelimella saada teidät käsiinne. Kun ei tullut vastausta ja hänen täytyi lähteä virkamatkoille, niin lähetti hän minut tänne sanomaan, että poikanne Erkki on Helsingissä vangittu.

Heikkilän emäntä huudahti säikähtyneenä:

— Minkä tähden hänet on vangittu?

— Nimismies on saanut selville, että Erkki oli täällä pitäjässä samana yönä kuin Peltolan Matti ammuttiin.

— Mitä se häneen kuuluu? sanoi isäntä. — Poikamme ei ole käynytäkään kotonaan.

— Hän oli ollut Uotilassa kirkonkylässä katsomassa Ainoa, selitti poliisi. — Nimismies on kuulustellut Ainoa, ja tämä on kertonut, että

Erkillä oli pistolinsa mukanaan ja sanoi tuntevansa sen kyllä, koska hän itse aikoinaan oli siihen puukonkärjellä tehnyt Erkin nimikirjaimet.

— Sen hän on valehdellut, sanoi Heikkilän isäntä. — Minä tiedän, että Erkin oma pistoli oli täällä kotona. Se oli pöydälläni vielä perjantaina aivan varmasti. Ja sen jälkeen ei Erkki ole ollut kotona eikä kukaan ole asetta hänelle käynyt hakemassakaan.

Kalle astui poliisin luo ja kysyi:

— Tiedetäänkö, millä tavalla Erkki oli tullut Helsingistä tänne?

— Kyllä se tiedetään, vastasi poliisi. — Hän oli sotaväestä saanut lomaa ja eräältä helsinkiläiseltä tuttavaltaan lainannut auton sekä tullut sitten tänne Ainoa tapaamaan. Erkki oli tullut siinä kello viiden aikaan ja lähtenyt pois jo yhdeksän tienoissa. Ainakin Aino muistaa hänen siihen aikaan menneen.

Tallissa vallitsi täydellinen hiljaisuus. Kukaan ei sanonut mitään. Kaikki katsoivat isäntään ja emäntään, jotka kalpeina seisoivat paikallaan ja sitten poistuivat.

Eräät lähinnä ovea olevat henkilöt siirtyivät pihalle, ja pian olivat toisetkin poistuneet. Jäljelle jäivät vain Kalle ja poliisi.

— Tämä on ihan kiusallinen asia, sanoi Kalle. — Minä olen varma siitä, että Erkillä ei ole tämän asian kanssa mitään tekemistä.

— Niin minäkin ajattelen, sanoi poliisi, — mutta nimismies oli toista mieltä. Ja murheelliselta tämä asia näyttää, sen minäkin sanon näin poliisin silmillä katsottuna. Erkki tulee tänne salaa. Miksi hän tulee salaa? Hän ei käy kotonaan ollenkaan. Jos hän on käynyt, niin on sen tehnyt sellaiseen aikaan, kun vanhempansa eivät ole huomanneet. Minä tarkoitan, että hänen täytyi saada tuo pistoli. Ja nyt alkaa nimismies panna painoa suutari Bergin todistukselle. Hänhän väitti kuulleensa auton äänen. Erkki lähtee morsiamensa luota juuri niihin aikoihin kuin murha tapahtuu. Ja kun ajattelee, että Erkki olisi tämän tehnyt, niin ymmärtää, että Anttikin ottaa syyn niskoilleen. Onhan hän tässä talossa saanut kasvaa ja on nyt tahtonut osoittaa kiitollisuuttaan talonväelle. Asia on niin selvä, että harmittaa. Kirsti on ehdottomasti oikeassa, kun hän sanoo, että Antti tuli tallista vasta sen jälkeen, kun laukaus oli ammuttu. Hän meni maantielle, näki Erkin, auttoi hänet pakoon ja otti pistolin aikoen kätkeä sen ja sillä tavalla salata jäljet.

Poliisi oli verkalleen sanonut tämän kaiken, aivan kuin hapuillen ajatuksissaan.

— Mutta nuo kadonneet rahat, missä ne ovat? kysyi Kalle.

— Niin, missä ne ovat? sanoi poliisi. — Tietysti ne voivat löytyä, ja voihan olla mahdollista, että Antti on ne korjannut. Käräjillä hän tietysti

puhuu niistäkin. Kyllä laamanni osaa kysellä syylliseltä. Ei hän ole ensimmäistä kertaa rikoksia tutkimassa. Erkin suhteen näyttää asia hyvin vakavalta. Meidän nimismies kuuluu siihen uuteen rikostutkijaluokkaan. Hänhän aina teroittaa meille, että on ensin ajateltava asia valmiiksi ja sitten etsittävä todistuksia yksityiskohtiin, jotta ei mennä väärään suuntaan todistajien kuvittelujen perustuksella. Kyllä minä sen ymmärrän, että todistajat eivät tarkalleen voi muistaa asioita, sillä kuka muistaa, mitä tapahtuu, kun rikoksen sattuessa kaikki käy niin kovin nopeasti ja me tavallisesti olemme säikähtyneitä. Tiedän itsekin, että saan olla varovainen, voidakseni kertoa asiat juuri niin kuin ne olen nähnyt. Ja monta kertaa olen saanut sanoa, etten muista tarkalleen. Nimismies on siitä kyllä vihainen, sillä hän muistaa mielellään aina kaikki tarkkaan ja hän selittää, että poliisimiehen on aina ja kaikkialla painettava yksityiskohdat mieleensä.

— Jos Erkki voi todistaa, että hän murhan sattuessa oli muualla, sanoi Kalle, — niin se kai auttaa häntä?

— Millä ihminen todistaa, missä hän on autolla ajaessaan pimeänä syysiltana? Sehän on ihan mahdotonta. Aino väittää hänen lähteneen kello puoli kymmenen ajoissa. Murha tapahtuu juuri siihen aikaan. Erkki voi todistaa, milloin hän tuli autollaan Helsinkiin aamuyöstä. Mutta

autolla voi ajaa erilaisella nopeudella, ja kuka tiellä muistaa, kuka ajaa meidän ohitsemme, ja yön aikaan on vähän ajajia.

— Me emme tiedä vielä, millä tavalla Erkki sai pistolinsa, sanoi Kalle.

— Emme kylläkään, mutta se voidaan saada selville ja hän kai itse sen kertoo. Jos isänsä väite on oikea, että pistoli oli kolme päivää sitten vielä täällä, niin asia tulee Erkille yhä paremmaksi.

— Onhan vielä jäljellä se seikka, että rikostutkimuslaitos voi määrätä sormenpäänjäljet lyhdyssä ja pistolissa, sanoi Kalle.

— Niin, sekin asia on jo selvä, sanoi poliisi. — Minä en saisi kai siitä oikeastaan puhua, mutta teen sen kumminkin. Nimismies lähetti minut tänä aamuna Helsinkiin viemään nuo esineet tutkittaviksi. Sitä ennen otettiin tietysti Antin sormenpäänjäljet talteen. Minä toin todistuksen sieltä. Siinä sanotaan, että lyhdyssä on ainoastaan Antin sormenpäänjälkiä ja että ne ovat veren tahraamia. Se on selvää, kun hänellä keran lyhty oli ja hän sitä yksinään käytti.

— Ja mitä sanottiin pistolista?

— Sanottiin, että siinä on veriset sormenpäänjäljet ja että ne ovat Antin. — Mutta sitten sanottiin, että siinä on muitakin jälkiä. Nyt ne ottavat siellä Helsingissä Erkin sormenpäänjäljet ja vertaavat niitä.

— Ja jos ne sattuvat olemaan samat, niin

sitten ei häntä mikään pelasta, sanoi Kalle. — Ja tietysti siinä on hänen sormiensa jäljet, kun Aino kerran on nähnyt pistolin hänen kädessään.

— Ei ole sanottu, lausui poliisi.

— Kuinka niin?

— Kun minä olin saanut asian kuulla nimismieheltä, sen nimittäin, että Erkki oli ollut Ainon luona, niin minä menin tuon tytön luo ja puhutelin häntä. Kun minä tunnen hänet jo vanhastaan, niin hän puhui helpommin minulle kuin nimismiehelle, joka aina tuo tuon virka-arvonsa esiin. Aino kertoi, että Erkki otti taloon tullessaan pistolin taskustaan ja pani sen eteisen pöydälle. Siitä Aino näki, että pojalla oli ase mukanaan, ja katseli vähän aikaa sitä. Mutta Erkki oli tullut taloon äkkiä eikä tyttö siis ollut itseään siistinyt. Hän tuli suoraan keittiöstä, missä hän oli hilloja laittamassa. Kun hän otti pistolin käteensä, niin tuli siihen tahroja. Erkki torui häntä ja sanoi, että naiset eivät saisi koskaan pidellä ampuma-asetta, koska he eivät ymmärrä, että sen pitää olla kiiltävä. Ja silloin Erkki oli ottanut Ainon esiliinan ja sillä pyyhkinyt pistolin ihan puhtaaksi ja laskenut sen sitten pöydälle uudelleen. Juttu on pieni, mutta tyttö muisti sen hyvin, koska se kuului samalla sellaiseen rakkauden kuherteluun ja nainen aina ne muistaa pitkien aikojenkin päästä. Hän muistaa ihan varmasti, että Erkki laski pistolin pöydälle sillä tavalla, että Ainon esiliinan reuna oli sen ympär-

rillä. Tämänkin Aino muistaa, sillä Erkki sanoi, että nyt siihen ei saa enää koskea, kun se on aivan puhdas. Tämän Aino siis muistaa, mutta ei millään tavalla sitä, ottiko Erkki pistolin pöydältä mukaansa vai ei. Ja jos sellaista kysytään Erkiltä, niin tuskin hänkään muistaa, sillä me kaikki teemme aina aivan koneellisesti kaikenlaisia tavallisia tekoja. Mutta on tässä vielä yksi mahdollisuus.

— Se nimittäin, että joku on Erkin sisällä ollessa varastanut pistolin ja sitten sitä käyttänyt, sanoi Kalle.

— Niin juuri, sanoi poliisi. — Minä ajattelin sitäkin heti ja tiedustelin, oliko kukaan talossa käynyt. Eihän kukaan muistanut, kuka siellä oli käynyt. Ja kun talo on maantien varrella, niin saattoihan kuka tahansa tulla eteiseen ja sieltä ottaa pistolin ja sitten mennä tiehensä kenenkään huomaamatta. Se on mahdollista, mutta silloin olisi sen ihmisen pitänyt suunnitella rikos oikein perinpohjin. Ja sen olisi pitänyt olla myös Peltolan Matin vihamies ja samalla tietysti myös Erkin vihamies. Ja me emme tunne ketään sellaista.

— Ja mitä nimismies sanoo tästä kaikesta?

— En minä ole hänelle näistä asioista puhunut mitään, sanoi poliisi. — Ei meidän tavallisten poliisien ole hyvä puhua ajatuksiamme nimismiehelle, joka on käynyt kaikki kurssit ja muut sellaiset, lukenut vierailta kielillä oppikirjoja ja

pitää itseään erittäin taitavana. Nimismies on nyt saanut niinsanotun suuren asian käsiinsä. Ja kun hänen kunniansa nyt on kysymyksessä, niin hän ei päästä muita siihen osalliseksi, sillä hän tahtoo koko kunnian itselleen, koska hän havittelee kruununvoudin paikkaa.

Salo meni tallin ovelle ja sanoi:

— Lähdetään pois, ei tämä asia meidän käsissämme selväksi tule kumminkaan. Meillä hän on vähän matkaa samaa tietä.

— Minä jään vielä tänne, sanoi Kalle.

— No, hyvästi sitten. Ei pidä puhua muille näistä minun ajatuksistani mitään.

— En minä hiisku kellekään, sanoi Kalle. — Mutta yksi asia on vielä minulle epäselvä. Mitä sanottiin tuosta kuulasta? Oliko se ammuttu Erkin aseella?

— Ne panivat siellä Helsingissä kuulan pistolin sisään, panivat useitakin kuulia ja sitten ampuivat, selitti poliisi. — Sitten ne tutkivat ne kuulat ja sen kuulan, mikä löydettiin maantieltä. Niistä otettiin suurennetut valokuvat. Ja näinhän minä itsekin ihan selvästi, että rihlat olivat jättäneet aivan samat jäljet. Kyllä se kuula, jonka sinä löysit maantieltä, oli samalla aseella ammuttu, siitä ei ole enää mitään epäilystä. Eihän sen kuulan tarvitse, jonka sinä löysit maantieltä, olla sama, jolla Matti ammuttiin, mutta se voi olla myös sama.

— Jos minä siis olisin tahtonut saattaa jon-

kun turmioon, niin olisin voinut pitää valmiina tuollaista kuulaa, sanoi Kalle.

— Aivan niin, sinä olisit voinut peittää siinä jälkiä. Olisit voinut ampuu Matin toisella aseella ja sitten tuoda Erkin pistolilla ammutun kuulan, jommoisia tietysti on tämän talon nurkissa vaikka missä paikassa tahansa. Mutta silloin ei vielä tiedetty, että tuo Erkin pistoli oli ollut käytännössä. Sinä olet niin viisas, että jos olisit tahtonut Peltolan Matin tappaa, olisit paremmin kaiken keksinyt. Kyllä minä sinut jo tunnen. Et sinä olisi turvautunut tuollaisiin pieniin seikkoihin, vaan tehnyt rikoksen oikein kunnollisesti.

— Onhan sekin kiitos tavallaan, sanoi Kalle.

— Minun on hyvin vaikeaa uskoa, että Erkki on syyllinen, mutta minä en ole siitä varma, pääseekö hän vapaaksi. Antti voi ilmaista kaiken, jos hän edes oikein tietää, kuka on syyllinen. Ja jos hän pysyy vaiti, niin näyttää kaikki Erkin suhteen vain pahemmalta.

Poliisi kätteli Kallea ja läksi menemään tiehensä.

Kalle odotti tallissa vielä vähän aikaa ja sitten kuiskasi katsoen tallin ylisille päin:

— Tie on nyt selvä!

— Käännny oveen päin! kuului ääni ylisen aukosta.

Kalle kääntyi oveen päin ja odotti. Hän kuuli, miten vanha emäntä kapusi portaita alas.

— Sammuta lyhty, sanoi vanha emäntä.

Kalle puhalsi sammuksiin lyhdyn, joka oli kiinnitetty tallin pilttuun pieleen pystyhirteen.

— Mennään pois! sanoi emäntä.

Kalle avasi oven varovasti ja vanha emäntä ja hän hiipivät tallin ovesta. Emäntä viittasi hänelle. He astelivat pimeässä varovasti tallin seinää pitkin ja tulivat aitan ja tallin välisestä kujasta maantielle.

— Tule meille, sanoi vanha emäntä, — minä tahdon puhella kanssasi.

Kun he olivat sivuuttaneet asumukset ja olivat päässeet peltujen väliselle tielle, sanoi Kalle:

— Kai te kuulitte kaiken?

— Totta kai sellaisen metakan kuulee huonokuuloinenkin, sanoi emäntä. — Ja sen minä sanon, että sinun äitisi kanssa minä vielä tahdon kanan kyniä, kun tämä asia on päättynyt. Hänen kristillisyytensä kaipaa jokseenkin suurta korjaamista ja parantamista. Meillä ei ole oikeutta päätellä toisen kunniaa sillä tavalla kuin hän teki Kirstin suhteen. Jos tuo onneton nainen on hairahtunut, niin hän saa siitä kärsiäkin. Ja me emme saa antaa väärää todistusta lähimmäisestämme, emmekä väitä häntä syylliseksi rikokseen, vaikka se tuntuukin meistä luonnolliselta. Yhdestä asiasta minä nyt pääsin selville. Ja se on tässä nyt kaikista tärkein.

— Ja mikä se on? kysyi Kalle.

— Että Antti rakastaa palavasti Annaa.

— Milloin siitä sellaisesta puhuttiin? sanoi

Kalle ihmeissään. — Minä en kuullut siitä hiiskaustakaan.

— Te miehet, te miehet, sanoi emäntä, — aina te luulette kaiken ymmärtävänne! Siitähän puhuttiin kauan aikaa. Kirsti olisi tahtonut saada Antin omakseen, mutta tämä rakasti toista. Näkeehän sen jokainen heti, että sellainen mies kuin Antti ei hylkää hyvää ansiomahdollisuutta muuta kuin yhdestä syystä. Rakkaudesta nimitäin. Hän ei voi elää loitolla Annasta. Minä luulin tietysti, että hän minun tähteni pysyi talossa. Milloin nuori mies vanhaan ämmään mieltäisi. Ja kiitollisuus ei kestä rahan edessä. Ja mitä hänen tarvitsisi minulle kiitollinen olla? Hän on hyvä työntekijä, ja minä olen hänelle maksanut palkan ja saituudessani aivan liian pienen, kun mies ei ole osannut suurempaa pyytää.

He astelivat vähän matkaa vaiti.

— Kuulittehan, mikä vaara uhkaa Erkkiä? kysyi Kalle.

— Kuulin kyllä. Koko tuo väite on aivan väärä. Poika on ihan syytön. On tullut ikävisään tyttöään tapaamaan ja sitten mennyt pois.

— Mutta hänellä oli pistolinsa, joka vähää ennen oli ollut vielä kotona.

— Mitä minä siitä välitän, oliko hänellä se vai eikö ollut, sanoi vanha emäntä. — Se selviytyy varmasti hyvin yksinkertaisella tavalla. Te miehet nyt näette siinä jotakin merkillistä. Minä sanon sinulle, että ihminen ei tee sellaista

tekoa kuin murha on muuta kuin kiivaudessa, jolloin hän ei hillitse mieltään, ja ennen murhaa on ollut tietysti aina ensin riitakin. Ja me emme ole tienneet Erkin ja Matin riidelleen.

— Mutta jos Erkki olisi ollut vihainen siitä, että Matti tulisi jakamaan perintöjä? sanoi Kalle.

— Ei hänellä siihen ollut mitään syytä, sanoi vanha emäntä. — Minä sanon nyt sinulle eräitä asioita, mutta pidä ne sitten myös omina tietoinasi. Minä olen tehnyt testamenttini, ja laamanni on sen laatinut, ja minä en anna taloa tyttäreleni enkä hänen miehelleen, koska he eivät sitä osaa hoitaa, vaan annan talon Erkille ja Anna saa oman osuutensa rahassa.

— Tietääkö Erkki sen?

— Tietää vallan hyvin, sillä minä olen sen hänelle sanonut, mutta hänen äitinsä ei tiedä. Ja jos sinä hiiskut tästä mitään, niin väännän niskasi nurin.

— Teillä on vahvat kourat, sanoi Kalle, — ja tiedän, että sellaisen voisitte tehdä, ja sen vuoksi, ainoastaan sen vaaran pelosta, pidän suuni visusti kiinni. Mutta jos Erkki ei olisi tahtonut sisarensa menevän naimisiin Matin kanssa.

— Sinä puhut, niinkuin sinulle on järkeä annettu. Milloin sinä olet kuullut veljien välittävän siitä, kenen kanssa heidän sisarensa menevät naimisiin, jos ei heille tästä naimaliitosta tule aineellista vahinkoa? Oletko sinä koskaan ajatellut, kelle antaisit omat sisaresi? Et ole ajatellut,

sen minä tiedän. Etkä sinä koskaan sellaisesta välitäkään.

— Sen mukaan, mitä poliisi kertoi, on Erkin asia kaikesta huolimatta hyvin kipeä.

— Totta kai se on kipeä, sitä minä en kielläkään, sanoi vanha emäntä. — Mutta kun hänellä ei ole mitään syytä Matin tappamiseen, niin ei hän sitä ole tehnytäkään. Ihmisen elämä rikoksen tiellä on aivan samanlaista kuin meidän astelemisemme tällä kuraisella maantiellä. Ensin karttaa lokaa ja kävelee tien syrjää ja hyppää pahojen paikkojen yli. Lopulta astuu keskelle jokaista rapakkoa. Ja nyt minäkään en välitä tästä maantiestä enää mitään, vaan kävelen niinkuin tahdon, sillä minulla on kiire kotia, koska tahdon puhua hiukan Annan kanssa. Minulla on sellainen ajatus, että se tyttö tietää kohtia, jotka tämän asian selvittävät. Hän on ollut tuosta illasta asti meillä. Minä en ole häneltä osannut kysellä kaikkea, eikä hän ole myöskään osannut siis kertoa. Mutta nyt minä käännän hänen sielunsa nurin ja nypin sieltä kaikki esiin. Tehköön hänkin tässä asiassa jotakin, kun hänen tähtensä Antti on tehnyt niin paljon.

— Ette kai luule, että Anna olisi ampunut Matin?

— Anna! Älä hölötä! Se tyttö on ollut sellainen lammas, että ei ole tähän asti tietänyt edes vielä, kelle menisi, kelle ei. On totellut isäänsä ja äitiään.

— Eikö niitä sitten pidä totella? sanoi Kalle leikillisesti.

— Pitää katsoa, millainen isä ja äiti on, vastasi emäntä. — Jeesus ajoi pois kauppiaat isänsä temppeleistä. Ja Annan isä ei ole mitään muuta kuin kauppias.

He tulivat vanhan emännän kotiin, ja tämä muutti ensiksi lokaisten kenkiensä sijaan toiset. Tätä tehdessään hän sanoi Kallelle:

— Minä olen tänä iltana pelännyt, että sekaantuessani tähän asiaan liikaan sieluni. Mutta minä olen siellä tallin ylisillä rukoillut Jumalaa valaisemaan minua ja heikkoa järkeäni. Ja kun minä sen olin tehnyt, niin tiesin, että hän käskää minua viimeiseen asti taistelemaan tässä asiassa. Hän on opettava minut näkemään asiat oikeassa valossaan ja hän on johdettava minut sinne, missä hänen armonsa kirkkaasti valaisee kaiken.

Kun hän oli saanut toiset jalkineet nyörätyiksi, niin hän astui ensin lujasti niillä muuttaman askelen saadakseen ne asumaan oikealla tavalla jalassaan, ja sanoi sitten Kallelle:

— Ja nyt me puhumme Annan kanssa.

Hän meni keittiöön, missä Anna oli askareissaan, ja palasi hänen kanssaan saliin.

— Istuhan nyt, lapsi, minä tahdon kysellä sinulta muutamia asioita, sanoi vanha emäntä. — Kävikö veljesi Erkki kodissaan sinä päivänä, jona Matti ammuttiin?

— Kävi kyllä, vastasi Anna. — Mistä te sen tiedätte?

— Minä tiedän sen nyt vain omalla tavallani, sanoi emäntä. — Hän tapasi sinut ja missä hän tapasi?

— Se oli siinä kello neljän aikaan, ja minä tulin juuri Mattilasta, jonne olin vienyt niisiä, kun emäntä oli niitä pyytännyt lainaksi. Erkki ajoi autolla rinnalleni, ja minä kysyin, mitä varten hän oli tullut.

— Ja mitä hän vastasi?

— Hän sanoi, että hänen oli tullut ikävä Ainoa ja että hän oli eräältä tuttavaltaan saanut auton lainaksi. Hänellä oli lomaa aamuun asti ja hän aikoi olla Ainon luona myöhäiseen ja sitten ajaa Helsinkiin yötä myöten.

— Miksi hän ei tullut kotiaan?

— Hän sanoi, että äiti ei päästä häntä lähtemään heti, ja hän tahtoi olla Ainon seurassa. Ja hän ei sitä olisi voinut äidille sanoa, kun äiti ei pidä siitä, että Erkki seurustelee Ainon kanssa.

— Ja mitä sitten tapahtui?

— Hän jätti auton Mattilan riihen luo ja tuli kävellen meille.

— Mitä varten hän ollenkaan tuli kotiaan kohden, jos hän ei tahtonut tavata vanhempiaan?

— Hän sanoi, että hän tahtoo saada pisto-
linsa, kun hän sotaväessä on ruvennut ampu-
maan maaliin ja aikoo ottaa osaa kilpailuihin.
Hän pyysi, että minä toisin sen hänelle.

— Ja sinä toit?

— Toin. Posti oli tuotu ja oli salin pöydällä. Kun isällä ja äidillä oli sanomalehdet käsissään, niin oli minulla sopiva tilaisuus ottaa pistoli pöydän laatikosta. Isä ja äiti eivät sitä huomanneet, sillä minä seisoin laatikon edessä ja olin selailevinani sanomalehtiä. Minä pistin taskuuni pistolin. Sitten otin Antille tulevan sanomalehden ja sanoin, että vien sen hänelle.

— Mitä varten sinä sen teit?

— Kun Erkki oli sanonut menevänsä talliin odottamaan minua.

Ja kun tulit talliin, oliko Antti siellä myös?

— Hän ja Erkki puhelivat siellä. Antti kyseli, millaista oli armeijassa. He keskustelivat siitä siten vähän aikaa. Erkki pisti aseensa taskuunsa ja meni. Sitä ennen hän pyysi, etten sanoisi kotivälle hänen käyneen talossa. Ja minä lupasin sen hänelle.

— Ja kun hän meni, jäitkö sinä talliin?

— En. Minä menin sisään.

— Ja vähän ajan päästä lähdit tuomaan minulle postia, eikö niin? kysyi emäntä.

— Niin, vastasi Anna. — Minä otin teidän lehtenne ja tulin tänne. Sitten olin täällä noin kymmeneen asti ja menin kotia.

— Milloin sait tietää Matin kuolemasta?

— Silloin kun äiti tuli sisään soittamaan nimismiehelle. Hän kertoi asian. Minä menin huoneeseeni heti, ja kun minua pyörrytti, niin

menin vuoteelle. Äiti tuli vähän ajan päästä katsomaan minua. Hän aikoi jäädä, mutta minä selitin, että tahdoin olla yksin. Äiti meni silloin pois. Minä itkin vuoteella siksi, kunnes te tulitte, ja sen jälkeenhän te tiedätte kaiken, mitä tapahtui.

— Nyt on minulla kaikki selvää, sanoi emäntä. — Sinä et nyt puhu näistä asioista kellekään, kuulet mitä tahansa. Minulla on omat syyntä siihen.

— Enhän minä liikoja koskaan puhele, sanoi Anna.

— Et todellakaan sitä tee. Mutta sen minä sanon, että koetat olla menemättä ennen käräjiä kotiasi.

— Miksi?

— On parempi, että et käy siellä nyt. Käräjät ovat lauantaina. Me menemme sinne sitten yhdessä.

— Onko tapahtunut jotakin uutta?

— On, mutta siitä sinun ei vielä tarvitse tietää mitään, sanoi vanha emäntä. — Mutta on vielä yksi asia, josta tahdon sinulta kysyä. Oletko rakastanut Anttia? Minä kysyin tätä jo kerran, mutta kysyn uudelleen.

Anna punastui ja oli vähän aikaa vaiti.

— En minä ole käsittänyt sitä rakkaudeksi, sanoi hän hiljaa. — Minä olen aina pitänyt hänestä, kun olen häneen tottunut.

— Mutta et ole koskaan ajatellut mennä hänen kanssaan naimisiin?

— En, sillä tiesinhän minä jo heti, että isä ja äiti eivät sitä sallisi.

— Uskotko, että Antti rakasti sinua?

— Kuinka minä sen tietäisin. Mutta kun hänelle tarjottiin hyvä paikka tukkitöissä viime talvena, niin hän sanoi minulle, että hän tahtoi mieluummin olla meillä ja minun seurassani. En minä sitä silloin käsittänyt, että se olisi rakkautta. Mutta nyt minä olen ajatellut, että minäkin tahtoisin aina olla sen lähellä, jota rakastan.

— Puhuiko hän koskaan avioliitostasi Matin kanssa?

— Ei hän koskaan siitä puhunut.

— Etkö sinä edes hänen kanssaan aloittanut keskustelua?

— Kyllä minä sen pari kertaa tein, mutta hän ei sanonut mitään, vaan hänellä oli molemmilla kerroilla kiire töihin.

Vanha emäntä katsoi pitkään Annaan.

— Raamatussa puhutaan eräässä kohdassa siitä, että me olemme joko kylmiä tai kuumia tai . . . Ymmärrätkö sinä, mitä minä tarkoitan?

Anna oli aivan tulipunainen.

— Kyllä minä ymmärrän, että minä olen penseä.

— Niin juuri. Ja minun tekisi mieleni sanoa samaa kuin sanassa, että minä heitän sinut pois.

— Mitä oikeastaan on tapahtunut? huudahti Anna.

— Sinun ei tarvitse kaikkea tietää, mutta pidä

se sentään tietonasi, että kun Antti tässä murhaju-
tussa on joutunut ahtaalle, niin ei johdu mis-
tään muusta kuin siitä, että hän on rakastanut
sinua. Hänen rakkautensa on ollut tuollainen
kirkkaasti palava lyhty, ja nyt se on ihmisten sil-
missä verellä tahrittu sen vuoksi, että sinä et ole
osannut pitää silmiäsi auki. Ja nyt saat mennä
omiin hommiisi, sillä minulla on Kallen kanssa
neuvoteltavaa.

Anna meni nöyrästi huoneesta pois.

— Kylläpä olitte hänelle ankara, sanoi Kalle.

— Mitä hänestä tulee, ellei hänessä ole ruo-
toa. Ellei hän tästä nyt herää, niin ei hän sitä
tee koskaan. Mutta puhukaamme taas siitä
asiasta. Minä sanoin jo matkalla, että Erkki ei
voi olla syyllinen. Kun Anna nyt kertoo, että
poika jätti autonsa Mattilan riihen luo, niin tie-
dämme myös, että se auto, jonka pyörän jäljet
näimme tallin nurkan takana, ei olekaan hänen
autonsa ollut, vaan siinä on tullut murhaaja.

— Minä en sitä heti huomannut, tunnusti
Kalle.

— Minä olen ruvennut pitämään kiinni
tuosta autosta, sanoi vanha emäntä, sillä minulla
on aivan kuin vainu, että me sen kautta vielä
saamme syyllisen kiinni. Mutta sen poliisin ker-
tomuksessa on hämärä kohta. Mitä ne ovat ne
sormenpäänjäljet?

— Jokaisen ihmisen sormenpäissä on pieniä
viiruja, sanoi Kalle. — Ja nämä ovat kaikilla

ihmisillä erilaisia. Niissä on koukeroita ja renkaita, ja näistä otetaan jälki, joka sitten joutuu suurennettavaksi ja tarkastettavaksi.

— Kyllä minä ymmärrän, että jäljet voi erottaa, sanoi vanha emäntä, — niinkuin minä hetinäen, ovatko kanat vai rastaat olleet minun mansikkamaassani. Mutta että minä voisin erottaa jokaisen kanani, se tuntuu minusta mahdottomalta. Selitä tätä asiaa lähemmin. Ja selitä siihen asti, kunnes minä ymmärrän. Minä olen saanut sen päähäni, että tuon nimismiehen ajatus-tapa ei ole oikein tasainen. Ja kun minä ehkä joudun hänen kanssaan tekemisiin, niin täytyy minun osata lyödä häntä hänen omilla aseillaan.

— Nimismies on noilla kurseillaan saanut opetusta sormenpäänjälkien talteenottamisessa, sanoi Kalle. — Hän opetti asian Salolle, ja tämä opetti sen kerran minulle. Jos te nyt kosketatte sormillanne esimerkiksi ikkunan ruutuun, niin näkyy siinä pikkuisen aikaa sormien päiden jäljet, mutta sitten ne katoavat. Mutta kun pannaan tuolle kohtaa erästä pulveria hienolla pensselillä, niin tulee sormenpään jälki aivan selvästi näkyviin. Ja siitä se sitten otetaan erälle paperille talteen, jossa se on ihan kuin valokuvaan jäänyt ihmisen muoto.

— Korjaa nyt, jos minä en ajattele oikein, sanoi vanha emäntä. — Nyt on kysymyksessä tuo Erkin pistoli. Jos hän siis pyyhki sen puh-

taaksi Aion esiliinaan, niinkuin poliisi kertoi Aion sanoneen, niin mitä silloin tapahtui?

— Jos hän hankasi hyvin, niin kaikki entiset jäljet katosivat aivan samalla tavalla kuin koulun taululta katoaa liidulla tehty kirjoitus, kun sienellä pyyhkäistään.

— Kun sitten Erkki otti sen uudelleen käsiinsä, jos hän sen otti, niin tulivat siihen siis hänen sormiensa jäljet, eikö niin?

— Niin tulivat.

— Ja kun poliisi kertoi, että siinä oli Antin sormien jäljet ja eräät toiset, niin se tietää, että se toinen on sitten se murhaaja?

— Kaiken todennäköisyyden mukaan on.

— Jos Erkki ei olekaan ottanut pistolia, vaan sen on ottanut joku toinen, niin on siis siinä juuri sen toisen ihmisen sormien jäljet.

— Aivan oikein.

— Mutta poliisi Salo piteli sitä nimismiehen läsnäollessa kädessään, siis siinä on hänen sormiensa jäljet.

— Mutta näittekö, millä tavalla hän sitä piteli?

— Odota vähän, sanoi vanha emäntä. — Sinä hän sen löysit tallin ikkunalaudalta. Siinä on siis sinun sormiesi jäljet. Ettet vain sinä sekaannu nyt siihen! Sinä olit ensimmäisten joukossa, jotka tulivat ruumiin luo ja sinä olet voinut siis ottaa maantieltä pistolin talteen — ei, senhän otti Antti talteen — mutta sinä olet voinut ampua.

— Jos nimismies saa päätellä, niin hän voi sillä tavalla ajatella kylläkin, sanoi Kalle. — Mutta olkaa rauhassa, minä en ole Mattia ampunut. Ja mitä tulee pistolin pitelemiseen, niin minä tiedän jo vanhastaan, että tuollaisia esineitä ei saa sillä tavalla käsitellä, että sekoittaa sormien jäljet. Minä en siis tarttunut laisinkaan pistoliin, vaan poliisi otti sen, ja hän ei pidellyt sitä laisinkaan päästä vaan piipusta kiinni.

— Nyt minä muistan, sanoi vanha emäntä. — Minä silloin vähän ihmettelin, kuinka poliisi ei osaa pitää oikealla tavalla ampuma-asetta ja aioin jo siitä hänelle huomauttaa. Ja sitten nimismies sanoi, että poliisin oli otettava pistoli sääntöjen mukaan talteen.

— Sillä hän tarkoitti, että se oli käärittävä hyvin hellävaroen silkkipaperiin ja käsiteltävä yleensä niin, että kenenkään käsi ei päässyt siihen enää tekemään mitään merkkejä.

Vanha emäntä mietti hetkisen.

— Jos minun luokseni tulee sellainen henkilö, jota minä epäilen murhaan syylliseksi ja minä tarjoan hänelle esimerkiksi jotakin juotavaa aivan puhtaasta lasista, sanoi emäntä, — ja hänen mentyään käytän tuota pulveria, niin saan kuvan hänen sormiensa jäljistä? Onko se niin? Tai jos minä säilytän tuon lasin oikein tarkasti ja annan ottaa siitä myöhemmin tuon kuvan?

— Minä kehoittaisin tuohon viimeiseen keinoon, sanoi Kalle. — Minä olen nähnyt, että

talossa on hyvin paljon laseja, jotenka tiedän hyvin monen ennättävän täällä käydä, ennenkuin niistä puute tulee. Mutta miksi syyllinen, jos hän on tällä paikkakunnalla asuva, tulisi tänne?

— Jos hän vähänkin tietää tämän seudun asioista, niin koettaa hän saada tietää, miten paljon sinä olet päässyt tutkimuksissasi asian perille, tai hän koettaa päästä selville, mitä minä ajattelen.

— Emäntä nosti kätensä suulle ja haukotteli.

— Nyt sinä saat mennä tiehesi, sillä minä olen väsynyt, sanoi hän. — Tämä on ollut raskas päivä minulle. Minä tahdon tänä iltana olla vielä kahden Jumalani kanssa. Kun rauhassa jätän asiat hänen huomaansa, niin hän unessa minulle antaa selvityksen ja aamulla herätessäni tiedän, mitä hän tahtoo minun tekevän. Miten monta kertaa olenkaan elämässäni sillä tavalla jättänyt asiat hänen päätettäväkseen! Hän on nostava minut unessa korkealle vuorelle, josta näen laajan maiseman. Hän vie minut lähteelle ja juottaa minulle viisauden voimaa.

— Minä saan kai tulla ylihuomenna tänne taas, sanoi Kalle, — niin voimme ennen kärejiä keskustella, mitä meidän on tehtävä.

— Ei ylihuomenna, vaan jo huomenna, sanoi vanha emäntä. — Ja kiitos sinulle, poika, kaikesta. Me vanhat ihmiset saamme niin usein tuntea sen, että olemme tarpeettomia. Näinä päivinä olen saanut kokea, että minulla on vielä tehtävää maailmassa.

VIIDES LUKU.

Tiistai-aamuna nousi vanha emäntä vuoteeltaan tavallista myöhempään. Vanha palvelijatar Miina oli monta kertaa raottanut ovea ja kuunnellut. Emäntä nukkui kyljellään vuoteellaan ja hengitti raskaasti. Lopulta ei Miina enää voinut levottomuuttaan hillitä, vaan meni huoneeseen ja lähestyi vuodetta. Hän kumartui emännän puoleen ja hämmästyi nähdessään, miten suuttuneen näköinen tämä oli. Kasvoilla tavallisesti oleva rauhallisuus oli aivan poissa, otsa oli rypyssä ja vanhat huulet lujasti yhteenpuserretut. Hengitys oli raskas, mutta tasainen. Miina laski kätensä emännän olalle ja sanoi:

— Olisi jo aika nousta kahvia juomaan!

Emäntä nousi äkkiä ylös ja katsoi ensin pitkään Miinaan.

— Mitä nyt on tapahtunut? kysyi hän.

— Kun emäntä ei herännyt, niin minä tulin katsomaan, miten täällä voidaan. Kahvi on jo ollut kauan valmiina.

— Mitä kello on?

— Se lähenee jo kymmentä.

— Minä en saanut eilisiltana pitkään aikaan unta, sanoi vanha emäntä. — Ja kun sitten viimein nukuin, niin olen kaiken aikaa nähnyt hyvin raskaita unia. Mikä lienee painajaisen tuonut. Tavallisestihan minä nukun hyvin.

— Tuo Peltolan Matin murha kai emännän aivoissa askartele.

— Sehän siellä on ollut. Minä en pääse siitä irti. Yöllä olen sen kanssa taistellut. Olen aivan kuin profeetta, joka pimeässä taisteli enkelin kanssa. Mutta lopulta hän sai voiton. Unessa olen saanut ajatuksia, joita en silloin hämmästynyt, mutta nyt valveilla ollessani säikyttävät mieltäni.

— Eihän sitä ihminen koskaan unessa mitään ihmettele, sanoi Miina. — Kun minä toisinaan lennän, niin on se ihan luonnollista.

— Vai lennät sinä?

— Niin. Minä tunnen olevani aivan kuin kala. Minä nousen ensin maasta ja sitten pitkälläni koukertelen ilmassa. Ja minä tunnen aivan selvästi, kuinka mutkittelen ruumiillani aivan kuin kala päästäkseni eteenpäin. En minä silloin sitä ihmettele. Mutta jos minä äkkiä nousisin tästä ja koettaisin ilmassa luikerrella tuosta ovesta ulos ja sitten menisin pihalle ja nousisin puiden latvojen tasalle, niin totisesti ihmettelisin.

— Syytä minullakin olisi ihmetellä, sanoi vanha emäntä. — Unessani minä juoksin murhamiehen perässä. Hän pakeni ja minä perässä.

Hän hyppäsi aidan yli, minä hyppäsin myös, ja kun hän kiipesi katolle, niin minä kapusin sinne. Sitten me kuljimme pitkin katon harjaa. Hän hyppäsi alas ja minä hyppäsin myös. Lopulta sieppasin halon ja se kädessäni ryntäsin eteenpäin. Ja juuri kun olin lyömäisilläni häntä päähän, tulit sinä herättämään.

— Ja emäntä näki tietysti, kuka se oli?

— Olisin nähnyt, ellet sinä olisi tullut.

— No, voi onnettomuuksien onnettomuutta! valitti Miina. — Minä uskon varmasti uniin.

— Eivät ne unet ole muuta kuin kajastusta ajatuksistamme päivän kuluessa, sanoi vanha emäntä. — Minä olen tuota murhajuttua ajatellut, ja tietysti sitten yöllä myös se tulee ajatuksiini.

— Ne kävivät tänään kertomassa minulle, että sitä Heikkilän Erkkiä epäillään nyt. Onko siinä totta?

— Epäilyksiä voi aina olla ihmisillä, mutta epäilysten laita on sama kuin juorujen. Se on hullu, joka niille päätöksensä rakentaa. Muista, että Annan kanssa et saa näistä asioista mitään puhua. Hänen ei tarvitse kaikkia tietää, lapsi kun vielä on.

— Enhän minä, enhän minä, vakuutti Miina.

Emäntä ajoi Miinan huoneesta pois ja ryhtyi verkalleen pukeutumaan. Jalat tuntuivat kummallisen jäykiltä, ja päässä oli kolotus.

— Rasitat suotta itseäsi, vanha ämmä, sanoi

emäntä itsekseen. — Kiipeilet vaikka minne ja ajattelet sellaisia ajatuksia, joihin et nuorenaakaan pystynyt.

Kun hän oli juonut aamukahvinsa, tunsu hän itsensä jälleen virkuksi. Hän käveli pihamaalla tarkastaen talon askareita ja antaen määräyksiä. Oli kirkas syksyinen päivä, sellainen päivä, jolloin jokaisen esineen näkee jo kaukaa. Luomakunta oli kaunis, mutta samalla tyly. Emäntä etsi Annan ja läksi hänen seurassaan kävelemään peltoteitä.

— Nyt emme puhu mitään tuosta murhajuutusta, sanoi emäntä. — Katsohan, lapsi, meidän ajatuksemme ovat samanlaisia kuin vilja. Senkin täytyy saada rauhassa kasvaa, ja vasta sitten kun se on kypsä, se leikataan poikki. Jos me liian paljon pitelemme viljaa, niin se ei pääse koskaan valmistumaan. Herra meidän Jumalamme pitää kyllä huolen siitä, että oikeat asiat meidän sielussamme kasvavat ja varttuvat ja viimein hedelmälle tulevat, ja Hän antaa meidän kyllä korjata viimein sadonkin. Hän on minunkin sielussani näinä viimeisinä päivinä kypsyttänyt paljon. Ennen en osannut laisinkaan sanoiksi pukea sitä, mitä ajattelen. Kaikki oli epäselvää kuin usvaisella ilmalla on luonto, jolloin ei näe mitään muuta kuin hämärästi kaikki muodot. Mutta nyt on minussa kaikki kirkasta, aivan niinkuin luonnossa tänään, minä näen kauaksi ja minä näen selvästi ja minä osaan sanoa kai-

ken sillä nimellä, mikä jokaiselle asialle kuuluu. Kaikki, mikä ennen on ollut epäselvää ja vaivalloisesti ymmärrettävää, on äkkiä kirikkaaksi tullut. Niin on ajatuksissani kaikki pysynyt ihan kuin vilja, joka yhtenä päivänä vielä on piilossa tähkäpäässään ja toisena jo jyvänä näkyy. Ja kun me sitten odotamme, niin Herra kyllä sen kypsyttää ja antaa armonsä auringossa kaiken valmistua. Me korjaamme viljan ja uskomme kaiken omaksi ansioksemme. Me tyhmät ihmislapset! Niin on ajatustemme kylvö kuin tuo pelto tuossa. Minä voin sen kyntää ja lannoittaa, minä voin siihen siemenen kylvää, mutta ellei Herra meille otollista säätä anna, niin turhaan me olemme puuhanneet.

He astelivat eteenpäin, vanha vaimo ja nuori tyttö. Ja emäntä verkalleen selvitteli ajatuksiaan tyttölle.

— Tämä talo on vuosisatoja ollut samalla suvulla. Kerran on tämä talo jaettu Heikkilästä omaksi taloksi. Mutta sitten minä näin, että sen omistus ei kauaa pysy haltijoittensa käsissä. Minä näin sen jo kaukaa, sillä kukaan heistä ei rakastanut maata niinkuin sitä on rakastettava. Ja minä päätin silloin, että kerran minä tämän talon jälleen suvulle hankin. Ja siitä minä sain innon tehdä työtä ja koota rahaa, jotta oikealla hetkellä voisin sen lunastaa enkä päästäisi sitä vieraisiin käsiin. Ja kun viimeinen isäntä juomisen tähden joutui rappiolle ja talo oli myytävä, niin

silloin minulla oli jo rahat koossa ja minä ostin talon. Hulluksi minua sanottiin, kun talosta oli metsä raiskattu ja maa oli huonossa kunnossa. Mutta minä tiesin, että metsä uusii itsensä, kun me vain sitä hoidamme, ja minä tiesin, että maa, jolle me olemme uskollisia, on uskollinen meille. Ja nyt on minulla tämäkin talo, jonka olen tehnyt mallikelpoiseksi. Minä laskin menestykseni siemenen maahan jo aikoja sitten, ja Herra on minulle antanut hyvän kasvuajan. Ja kun minä tätä olen tuuminut, niin olen samalla nähnyt tuon lähellämme tapahtuneen rikoksen myös oikeassa valossaan. Rahaa on ihminen siitä tahtonut itselleen saada, saada äkkiä ja helpolla tavalla. Siksi on Matti ryöstetty, ja siksi on murha tapahtunut. Ja kun ihminen kaikkien tekojensa siemenen on jo aikoja sitten kylvänyt ja teot viimein kypsyvät, niin olen minäkin katsellut, missä olisi ollut sellainen, joka tahtoo tästä murhasta hyötyä. Ja minä olen sen löytänyt. En omalla voimallani, sillä mikä minä olisin sellaisia suuria arvoituksia ratkaistakseni, vaan Herra on tarttunut käteeni ja minua ohjannut.

— Kuka se siis on? kysyi Anna.

— Ennenkuin kaiken voin todistaa, ei minun sovi sitä ilmaista, sanoi vanha emäntä. — Mutta minä olen huomannut, että se, joka rikoksensa tahtoo muilta peittää, hän sen tekee suurella huolella, mutta hän peittämiseen samalla kätkee ilmitulemisen siemenen. Koska rikollisen mieli

usein on terävä, niin hän terävästi kaiken myös harkitsee. Mutta niin on Herra senkin asian järjestänyt, että hän syyllisen pakottaa liian paljon tekojansa peittämään. Äitivainajani jo sanoi, että murhamies tulee aina murhapaikalle katsomaan, mitä muut asiasta tietävät, ja sillä tavalla hän lopulta tekonsa ilmoittaa. Ei syytön murhapaikalle himoitse tulla, sillä kauhistuu hän sellaista paikkaa, mutta syyllinen uskoo näyttävänsä viattomuutensa tulemalla sinne. Mutta olen minä tässä rikoksien suuressa vainiossa nähnyt huonojen aineitten joukossa myös suuren ja kauniin tähkypään nousevan, niin ihmeellisen, että minun sydämeni on siitä iloinnut. Katsohan, lapsi, kun kauan on elänyt, on nähnyt niin paljon huonoa ja kurjaa elämässä, että lopulta uskoo kaiken hyvän kadonneen kokonaan. Mutta Herra antaa meille suuria lahjoja monta kertaa. Hän avaa silmämme näkemään ja korvamme kuulemaan iankaikkisuuden ihmeellisiä asioita.

Kun he olivat taloon palanneet ja aamiaisensa syöneet, tuli taloon vieraita. Nimismies saapui Heikkilän isännän ja emännän seurassa autolleen.

— Nimismiehellä olisi teille, äiti, asiaa, sanoi Heikkilän emäntä. — Hän kävi meillä ja pyysi meitä tänne mukanaan tulemaan.

Vanha emäntä vei heidät istumaan.

— Mistä sitten olisi kysymys? kysyi hän.

— Nimismies kävi kertomassa, että asiat

Erkin suhteen ovat hyvin murheellisella kannalla, selitti Heikkilän isäntä. — Kun kohta ovat käräjät, niin pitäisi hänellä olla puolustusasianajaja.

— Jos hän on syytön, niin mitä hän puolustajaa tarvitsee, sanoi vanha emäntä, — vanhurskaan elämä loistaa aina kirkkaudessaan.

— Kyllä, kyllä, sanoi nimismies. — Minä olen aina uskonut lujasti, että oikeus pääsee voittoonsa. Mutta elämässä ei aina auta usko, ei ainakaan tuomioistuimen edessä. Siinä tarvitaan ihmisiä, jotka estävät vääryyttä tapahtumasta. Ja sitä varten ovat asianajajat olemassa.

— Kyllä minä siksi usein olen käräjillä ollut, sanoi vanha emäntä, — että en usko asianajajien sitä varten niillä käyvän. Monta kertaa olen nähnyt, miten he ovat etsineet lain seulasta reikää, josta päämiehensä saisivat pujoteluksi läpi. Ja laki näyttää monta kertaa taipuvan mihin tahansa.

— Aivan oikein ja hyvin viisaasti sanottu, lausui nimismies kumartaen kohteliaasti. — Minä olen kuullut muilta ja itsekin sen huomannut, että emäntä osaa asioita nähdä hyvin terävästi. Ja siihen luottaen olenkin tullut tänne. Virkani puolesta minä olen yleinen syyttäjä. Kun pistoli on todettu siksi, jolla murha tehtiin, ja kun on myös tullut ilmi, että Erkki Heikkilä on ollut paikkakunnalla juuri samoihin aikoihin kuin murha tapahtui, niin täytyy minun hänet pidät-

tää ja asettaa syytteeseen. Se ei vielä tietysti tiedä sitä, että hän todella olisi syyllinen. Juuri hänen puolustamistaan varten tarvitaan asianajaja. Kun juttu on hyvin vakava, niin olisi viisainta siihen ottaa mahdollisen etevä. Minä olen puhelimesta asiasta alustavasti keskustellut helsinkiläisen tuomari Hallan kanssa. Hän on tunnettu siitä, että hän juuri rikosasioissa on toiminut erittäin suurella menestyksellä.

— Nimismies tarkoittaa kai, että hän on voinut ilmeisesti syyllisen pelastaa rangaistuksesta? sanoi vanha emäntä.

— En minä sitä tarkoita?

— Olen minäkin sanomalehtiä lukenut, jatkoi vanha emäntä. — Ja minä olen nähnyt hänen nimensä usein oikeusjutuissa, ja hän on tavallisesti ajanut syytetyn asiaa. Hän on ajanut silloinkin, kun syytetty on aivan selvästi tehnyt tekonsa.

— Emännällä on hiukan väärä käsitys oikeuslaitoksesta, sanoi nimismies. — Minä pyydän anteeksi, kun uskallan niin sanoa. Ketään ei saa tuomita, ellei rikos ensin tule täydellisesti selvitetyksi. Halla on terävyydellään voinut näyttää, missä kohdin todistelu on ollut heikko, ja siis auttaa siihen, että tuomio on ehdottomasti ollut oikea. Me emme voi ylimalkaisesti tuomita ihmistä. Tässä asiassa on se aivan selvää. Talon renki Antti on ensimmäisessä kuulustelussa esiintynyt tavalla, joka viittaa siihen, että hän olisi

murhaan syyllinen. Olen häntä sittemmin kuulustellut moneen kertaan, ja hän pysyy yhä vaiti. Vaikka alussa uskoin minäkin, että hän oli syyllinen, niin en sitä usko enää. Mutta hänen oman esiintymisensä vuoksi ovat syytökset hänen suhteensa hyvin raskauttavia. Kaikesta päättäen hän koettaa suojata jotakuta. Kuka tämä toinen on, sitä me emme vielä tiedä, ja hän ei suostu sitä sanomaan. Minä voin siis oikeudessa tehdä kaiken voitavani hänen pelastamiseksi ja teenkin mielelläni, koska uskon miehen syyttömäksi, mutta jos hän koko ajan on vaiti, niin oikeuden täytyy sittenkin hänet langettaa.

— Millä tavalla tämä siis koskee Erkkiä? sanoi vanha emäntä. — Yksi murhan teki, ei kai kaksi.

— Aivan oikein, aivan oikein, sanoi nimismies. — Mutta kun meillä ovat todistukset heikot Antin suhteen ja vahvemmat Erkin suhteen, niin tuomioistuin langettaa jommankumman, ellei voida kumota minun väitteitäni, oikeammin sanoen, aivan päivänselviä todistuksia. Me puhuimme äsken siitä, että oikeus tulee itse saamaan voiton. Mutta jos me luotamme ainoastaan ihmisten omiin ajatteluihin, niin on tuomio ehdottomasti väärä. Olen kuullut, että naapurit syyttivät talon palvelijatarra murhasta. Jos he siis olisivat istuneet oikeudessa, niin he olisivat hänet langettaneet. Tällaisissa tapauksissa juuri, joissa meidän järkemme pyrkii määräämään

asioiden kulun, tarvitaan nerokas asianajaja, joka huomauttaa, missä kohdin todistelussa on aukkoja.

— Eikö nimismies itse voi noita aukkoja näyttää? kysyi vanha emäntä.

— Tavallinen järki sanoo noin, ja sen minä ymmärrän varsin hyvin, sanoi nimismies. — Mutta nimismiehen täytyy aina syyttää jotakuta. Hän ei voi jättää asiaa sikseen, sillä hän ei ole mikään tuomari. Vasta sitten tuomioistuin harkitsee asian ja langettaa tuomion. Jos nimismies joutuisi syytteeseen siitä, että hän on väittänyt syyllisiksi viattomia, niin ei kukaan voisi olla nimismiehenä enää. Ja hyvin usein tapahtuu, että me varmasti tiedämme jonkun syylliseksi, mutta sittenkin tämä pääsee vapaaksi juuri sen vuoksi, että todistuksia ei ole olemassa. Tämä rikosjuttu on siinä suhteessa hyvin vaikea, että ei ole olemassa ainoakaan todistajaa, joka olisi todella nähnyt tapauksen. Minun velvollisuuteni on älyni perustuksella koota yksityiskohdat mahdollisimman selvään järjestykseen, ja sitten tuomioistuin harkitsee jokaista kohtaa ja muodostaa kaikesta lopullisen mielipiteensä. Tuomaria ja lautamiehiä auttaa tässä tehtävässä etevä asianajaja, nimenomaan sellainen, joka on tottunut rikosasioita selvittämään, sillä hän pakottaa meidät kaikki, minutkin, hankkimaan sellaiset todistukset, että asia lopullisesti selviää.

— Ja miksi minulta kysytään, otetaanko tuo

tuomari Erkkiä puolustamaan vai ei? kysyi emäntä.

— Peltolat ovat ottaneet asianajakakseen tuomari Koskenrannan Helsingistä, sanoi nimismies. — Hänen velvollisuutensa on tietysti vaatia, että murhaaja löydetään, ja hän tietysti pitää kiinni jokaisesta sellaisesta todistuksesta, joka voi syyllisen langettaa. Hän aivan varmasti kohdistaa kaiken voimansa saadakseen Erkin langetetuksi. Tarvitaan ehdottomasti hänen vastustajakseen yhtä etevä mies, ja muita kuin tuomari Halla ei ole olemassa. Kun hän on vanha tuttavani, niin minä voin aina antaa hänelle sellaisia tietoja, joiden avulla hän voi pelastaa Erkin. Mutta tuomari Hallan kaltainen mies on hyvin kallis. Hän vaatii viisituhatta markkaa käräjiä kohti. Kun tämä juttu ei tietystikään pääty ensimmäisillä käräjillä, vaan voi tulla monta kertaa esille, niin tarvitaan siihen suuri summa rahaa.

— Ja meillä ei ole sellaisia varoja, sanoi Heikkilän emäntä. — Te äiti olette varakas ja te voisitte suojella Erkkiä, sillä onhan hän kuitenkin omaisenne.

— Jos Erkki on syyllinen, niin saakoon hän rangaistuksensa, sanoi vanha emäntä. — Jos hän on syytön, niin täytyy kaikkien todistusten raueta tyhjiin.

— Te ette siis suostu auttamaan meitä? kysyi Heikkilän emäntä.

— Minä en niin jyrkästi vastaa, sanoi vanha emäntä. — Me katsomme ensin, mihin suuntaan tutkimus menee. Ensimmäisellä kerralla voi todellinen syyllinen tulla esiin. Ellei tule, niin me voimme aina pyytää lykkäystä. Olenhan minäkin saanut, ikävä kyllä, toisinaan käräjien kautta oikeuttani valvoa ja tiedän siis, että lykkäys saadaan helposti aikaan. Jos myöhemmin minä katsen tarpeelliseksi sen, että Erkki saa lainopillista apua, niin minä kyllä hommaan hänelle asianajajan, vaikka saisin sitten myydä taloni, sillä minä en usko, että hän on syyllinen.

— No, me olemme siis kuitenkin päässeet suotuisaan tulokseen, sanoi nimismies. — Minä pyytäisin, että ei mainita mitään siitä, että olen tähän asiaan sekaantunut tällä tavalla. Minä en tietysti virka-asemani vuoksi olisikaan sitä tehnyt kenelle tahansa. Mutta minulla on suuri kunnioitus ja voin sanoa suorastaan kiintymys tätä taloa kohtaan. Minun arvonantoni on vilpittömän teidän suhteenne, emäntä, sillä olen huomannut teidät hyvin älykkääksi naiseksi. Arvaatte varsin hyvin, että minulle, jonka kaikki harrastukset ovat juuri älylliseen suuntaan, tuottaa suoranaista iloa saada olla valistuneen ja älykkään naisen seurassa. Sellaisella on suuri kasvattava vaikutus. Ja minulla on ollut mitä vilpittömin ihailu Anne-neitiä kohtaan. Rohkenen sanoa aivan suoraan, että heti ensimmäisestä hetkestä tajusin, miten onnellinen on se mies, joka hänen kaltaisensa

naisen saa vaimokseen. Ja tunnustan, että, ellei hän olisi ollut kihloissa, olisin tehnyt kaiken voitavani saavuttaakseni hänen suosionsa. Kun nyt hänen oma veljensä on pelastettava mitä ankarammasta syytöksestä, niin tietysti tahdon auttaa kykyäni mukaan. Mutta tässäkin asiassa minun täytyy menetellä varovaisesti, sillä jos selvästi näytän pitäväni Erkin puolta, vahingoitan hänen asiaansa arvaamattoman paljon.

— Tänä vaikeana aikana olette te, nimismies, ollut ainoa, joka on ollut meille ystävällinen, sanoi Heikkilän emäntä kyynelet silmissään. — Kaikki muut ovat tulleet meille tyydyttääkseen uteliaisuuttaan. Jokainen on tahtonut saada kuulla lisää tietoja, ja kaikki he ovat vakuutuksesta huolimatta uskoneet, että Erkki on syylinen ja että Antti on ottanut syyn niskaansa hänen tähtensä. Ja vihjaistiin tässä eilen ihan suoraan, että Antti tällä tavalla toivoo saavansa Annan omakseen ja sen kautta talon.

— Ihmisten pahuus on kovin suuri, sen vanha emäntä pitkänä elinaikanaan on tietysti nähnyt, sanoi nimismies. — Onhan tuollainen johtopäätös aivan luonnollinen, sen tunnustan kyllä, mutta väärin olisi uhrata nuoren naisen onni sen vuoksi, että hänen veljensä pääsisi vankilasta.

— Ei puhuta nyt koreita asioita, sanoi vanha emäntä, — vaan otetaan rikos käsille. Mitä Erkki on tunnustanut?

— Minä olen puhelimesta saanut tiedot viranomaisilta Helsingistä, sanoi nimismies. — Erkki Heikkilä on tunnustanut, että hän tuona rikospäivänä läksi lomalle sotaväestä ja tuli kotipitäjänsä autolla, jonka hän sai lainaksi eräältä tuttavaltaan. Hän tuli kello neljän tienoissa kotiaan, mutta ei mennyt vanhempiaan tapamaan, kun hänellä oli kiire muualle. Hän näki sisarensa Annan ja pyysi tätä tuomaan sisältä pistolin, koska hän tarvitsi sitä kilpa-ammunnassa Helsingissä. Anna-neiti toi sen hänelle talliin, jossa Erkki puheli Antin kanssa. Hän ajoi sitten autolla kirkonkylään Uotilaan, jossa hän seurusteli talon tyttären Ainon kanssa iltamyöhään ja läksi siinä kymmenen tienoissa pois. Hän väittää nyt ajaneensa suoraan Helsinkiin poikkeamatta enää laisinkaan kotiaan. Kukaan ei tietysti ole matkalla häntä nähnyt, joten ei voida hänelle hankkia todistajia siihen, että hän esimerkiksi murhan sattuessa olisi ollut muualla, esimerkiksi maantiellä Helsinkiin päin menossa. Pistoli oli hänellä ollut Uotilassa, sen hän muistaa aivan varmasti. Hän arvelee ottaneensa sen taskuunsa. Mutta kun hänellä ei tietysti Helsingissä ollut asettaan, niin tulee hyvin todennäköiseksi — minä en sano, että se olisi totta, vaan ainoastaan todennäköistä — että hän sittenkin olisi käynyt kotonaan, koska pistoli on sieltä tavattu. Ase on hänelle näytetty Helsingissä, ja hän on tunnustanut, että se on hänen ja että se on sama, joka

hänellä oli silloin, kun kotoaan läksi ja oli Uotilassa. Kun hän väittää, ettei hän murhan tapahtuessa ollut kotonaan, niin tulee tämä hänen väitteensä sen kautta heikoksi, että suutari Berg jo ensimmäisessä pitämässäni kuulustelussa kiven kovaan väitti kuulleensa maantieltä auton äänen. Minä teen väärin, kun tällä tavalla ilmaisen tutkimusten tuloksia, mutta teen sen ainoastaan sen vuoksi, että näkisitte, kuinka raskauttavia nämä syytökset ovat ja kuinka välttämättömästi hän tarvitsee asianajajan avukseen.

— Sanoiko Erkki, mihin hän pysäytti autonsa silloin, kun hän iltapäivällä tuli taloon? kysyi vanha emäntä.

— Hän sanoo sen jääneen Mattilan riihen luo, vastasi nimismies. — Tosin on vaikeaa käsittää, että murhapaikalta olisi kukaan niin pian ennättänyt juosta autoon, koska suutari Berg väittää kuulleensa auton äänen heti laukauksen jälkeen, mutta tämä on sellainen yksityiskohta, jossa suutari voi muistaa väärin, erehtyä nimitäin ajan suhteen. Joka tapauksessa on tämä autokin hyvin raskauttava kohta Erkille.

— Voihan olla mahdollista, että on ollut olemassa toinenkin auto, sanoi vanha emäntä. — Onko kukaan ajatellut sitä, että murhaaja on tullut taloon yhdessä Peltolan Matin kanssa?

— Tietysti sellainenkin seikka on otettu varteen, sanoi nimismies. — Mutta kukaan ei tiedä, millä tavalla Peltolan Matti on tullut taloon. Hän

on lähtenyt kotoaan sanomatta, minne hän menee.

— Eikö siellä kukaan muista, mihin aikaan hän lähti? kysyi vanha emäntä.

— Vanhemmat eivät voi sitä tarkalleen sanoa, vastasi nimismies. — He muistelevat hänen lähteneen puoli kymmenen aikaan, mutta he eivät ole siitä aivan varmoja, koska eivät osanneet siihen panna mitään painoa silloin.

— Jos Matti läksi kello puoli kymmenen sieltä ja murha tapahtui kymmenen aikaan, niin hänen olisi täytynyt juosta koko matka, sillä muulla tavalla hän ei olisi ennättänyt, sanoi vanha emäntä terävästi. — Kun joku lähtee kirkonkylästä, niin aina siellä on liikettä vielä illallakin siihen aikaan, ja siis joku hänet voi nähdä. On kai sellaista tiedusteltu?

— Tunnustan suoraan, että sitä ei ole vielä tehty, sanoi nimismies. — Tässä asiassa on siksi paljon ollut suurempia ja tärkeämpiä kohtia, että tämä on jäänyt huomaamatta.

— Minun mielestäni tämä juuri on yksi niistä suurimmista, sanoi vanha emäntä.

— Aivan oikein, aivan oikein, lausui nimismies, — ja minä annan heti kuulustella, kuka olisi nähnyt Matin ja mihin aikaan sinä iltana.

— Minä en ymmärrä, miksi ei ole ollenkaan tutkittu sitä asiaa, milloin ja millä tavalla Matti kodistaan tuli tänne, sanoi vanha emäntä. — Jos hän käveli koko matkan, niin kai joku hänet sil-

loin näki, sillä hän ei ole mikään outo henkilö paikkakunnalla. Jos taas hän ajoi hevosella tai autolla tänne, niin pitäisihän senkin tulla selville. Mitään hevosta tai autoa ei ole tavattu talon lähetyviltä, siis on jonkun täytynyt saattaa hänet, ja se henkilö voi löytyä myös, kun oikein etsitään.

— Tämä on hyvin viisaasti ja aivan johdonmukaisesti ajateltu, sanoi nimismies. — Lisään tähän vielä sen, että Matti on voinut pyytää päästä jonkun ohiajaneen autoon. Kun tämän pitäjän läpi kulkee suuri liikenne, niin voi olla hyvin mahdollista, että auton omistaja, sillä autohan tässä lähinnä tulee kysymykseen kaikesta päättäen, on ollut vieraspaikkakuntalainen, joka ei siis ole Mattia tuntenut eikä jutun tällä asteella ollessa, kun selityksiä ei vielä ole ollut sanomalehdissäkään, ole viranomaisille antanut mitään tietoja. Jos niin olisi asian laita, niin epäilen, ilmoittaako sellainen itseään, sillä jokainen pelkää sekaantumista murhajuttuun.

— Minä olen tahtonut sanoa, että tässä kohdassa on heikko paikka, sanoi emäntä. — Jos se selvitetään, miten Matti sinne tuli, niin selviää moni muu kohta.

— Aivan oikein, sanoi nimismies. — Mutta koska minulla on ilo ja kunnia käsitellä tätä juttua näin älykkäässä seurassa, niin haluaisin mielelläni jatkaa keskustelua.

— Nimismies puhuu vain, sanoi vanha emäntä.

— Pistoli on ollut tutkittavana rikostutkimuskeskuksessa, sanoi nimismies. — Silloin on todettu, että siinä selvästi näkyvät Antin sormenpäänjäljet verisinä.

— Ja oliko siinä myös Erkin sormenpäänjälkiä? kysyi vanha emäntä.

— Ei ollut.

— Ja siis se todistaa, että hän ei sitä käyttänyt?

— Ei, sillä Erkki oli saanut auton omistajalta lainaksi hänen nahkahansikkaansa, joita hän kertoo ajaessaan käyttäneensä. Tietysti ei silloin ole jäänyt mitään hänen sormensa jälkiä. Minä sanon aivan suoraan, että tämä hansikasjuttu on jälleen hyvin ikävä kohta Erkille.

— Oliko pistolissa muita merkkejä?

— Oli kyllä, vastasi nimismies. — Minä kerroin kaiken sen mukaan, mitä olen puhelimesta kuullut, sillä virallista selostusta en ole saanut. Minulle ilmoitettiin, että paikka, jossa pistoli oli ollut, oli sisältänyt olkia, koska verisiin Antin sormenjälkiin oli kiintynyt muutama kaikesta päättäen rukiinoljen murunen. Kun tänään tulin tänne, tarkastin maantien murhapaikan lähellä ja huomasin, että tämä pitää hyvin paikkansa, sillä äskettäin on tuotu rukiinolkia taloon ja aivan aitan nurkan kohdalla, lähellä sitä kujaa, mistä päästään talliin, on kuormasta niitä pudonnut. Murhaaja on teon tehtyään paennut sinnepäin ja heittänyt pistolin pois luotaan. Hänen

tarkoituksensa oli kai heittää se kauemmaksikin, mutta se putosi juuri sille kohtaa, missä oli olkia. Jos ase olisi pudonnut kuraan, niinkuin murhaajan tarkoitus mahdollisesti oli heittäessään sen pois, niin mitään sormenjälkiä ei olisi ollut.

— Muuta merkkiä ei siis pistolissa ollut? kysyi vanha emäntä.

— Siinä oli — sanon vain sen, mitä puhelimessa kuulin, ja siis on tämä vielä hiukan epävarmaa, ennenkuin asiakirja tulee tänne, — muita sormenpäänjälkiä, ja ne olivat jääneet siihen siksi, että sen henkilön sormet olivat olleet rasvaiset.

— Sanottiinko, mitä rasvaa se oli?

— Sitä erikoistutkimusta ei vielä oltu saatu valmiiksi. Minulle ilmoitettiin vain, että kaikki viittaa siihen, että se on auton koneen rasvaa. Helsingissä on suuri kokoelma rikollisten sormenpäänjälkiä. He tietysti etsivät näiden joukosta, sillä voihan olla mahdollista, että teon on tehnyt varsinainen ammattirikollinen, joka jollakin tavalla oli saanut käsiinsä Erkin pistolin. Jos sellainen löydetään, niin sitten asiat ovat Erkin suhteen hyvällä kannalla. Hänen syyttömyytensä on täydellisesti todistettu. Minä en mitään niin hartaasti toivo, kuin että nämä jäljet saadaan sopimaan jonkun tunnetun rikollisen sormenpäänjälkiin. Yksi mahdollisuus olisi vielä olemassa, se nimittäin, että nämä sormenpäänjäljet ovatkin komisarius Salon. Hän toi pistolin.

Tosin hän väittää pidelleensä sitä sääntöjen mukaan, mutta me emme aina voi muistaa kaikkea tarkoin. Ne voivat myös olla Kalle Mattilan, joka ensin löysi pistolin tallista. Tutkimus todistaa tämän kaiken. Minä olen pyytänyt, että rikostutkimuskeskuksen virkamies tulee käräjille, koska voi tulla tarpeelliseksi itse paikalla tehdä vielä eräitä tutkimuksia.

— Ellei löydetä sitä henkilöä, jonka käden jäljet ovat tuossa pistolissa, sanoi vanha emäntä, — niin miten sitten käy?

— Me emme yksinkertaisesti tunne häntä, ja nämä jäljet eivät siis johda minnekään.

— Se seikka ei siis pelasta Erkkiä?

— Hänen täytyy voida sanoa, kuka henkilö on pistolia käsitellyt, ja meidän täytyy silloin kuulustella tuota henkilöä päästäksemme selville siitä, puhuuko Erkki totta. Tuo toinen henkilö voi aivan yksinkertaisesti selittää, että näki pistolin Uotilan eteisen pöydällä ja siinä piteli sitä. Silloin asia on aivan selvä. Se henkilö, jonka sormenjäljet ovat Antin sormenjälkien keralla aseessa, ei ole ehdottomasti syyllinen, jos hän vain todistaa, miten ase on joutunut hänen käsiinsä. Jos esimerkiksi poliisi Salo olisi pidellyt pistolia kädessään, sen sijaan että hän tarttui sen piippuun, niin eihän se vielä todista, että hän on tehnyt murhan. Samalla tavalla olisin minä voinut tarttua siihen, ja olisihan kerrassaan nau-

rettavaa, jos minua syytettäisiin Matti Peltolan murhaajaksi.

Heikkilän emäntä sanoi:

— Se olisi vihoviimeinen syytös. Yhtä hyvin voisi ajatella, että Mattilan Väinö on tehnyt murhan, kun tästä kaikesta on niin säikähtynyt, että äitinsä aivan pelkää, menettääkö poikansa järkensä. Hän puhuu vain synnistä ja synnin sovituksista.

— Ellen tietäisi, miten varovaisesti rikosasioiden tutkimisessa on liikuttava ja miten paljon vältettävä kaikenlaista kuvittelua, sanoi nimismies, — niin voisin pikemmin epäillä hänen veljeään Kallea.

— Mistä syystä? kysyi Heikkilän emäntä.

— Hän on aivan liiaksi innostunut tämän asian tutkimiseen, vastasi nimismies. — Sellainen ei aina merkitse hyvää. Miksi joku ryhtyy asioihin, jotka eivät häneen laisinkaan kuulu? Olen huomannut, että hän on omin päin tehnyt tutkimuksia. Sellainen voi viedä siihen, että hän hävittää joitakin erittäin tärkeitä todistuskappaleita. Sen lisäksi hän on koetellut urkkia poliisi Salolta yhtä ja toista. Minä en pidä sellaisesta, sen sanon suoraan. Joko viranomaiset hoitavat asian tai eivät sitä tee. Jos kaikki sivulliset saavat sekaantua asioihin, jotka vaativat erikoisia taipumuksia ja aivan erikoista tekniikkaa, niin olemme hukassa. Tämä johtuu siitä, että nuo nuoret ovat lukeneet kaikenlaisia rikoskertomuk-

sia ja kuvittelevat osaavansa sellaista, mihin vaaditaan opinnot, koulutus ja ennen kaikkea muuta erikoislahjat. Jos Kalle Mattila aikoo oikeudessa esiintyä jonkinmoisena asiantuntijana, niin minun täytyy antaa hänelle siitä pieni näpsäys. Minä tunnustan kyllä, että hän on terävä poika, mutta hänen on asetettava lahjansa viranomaisien käytettäväksi, silloin voimme tulla kunnollisiin tuloksiin.

— Ettekö te, nimismies, koskaan ajattele sitä, että rehellinen ihminen tahtoo pelastaa toisen rehellisen ihmisen hädästä ja ahdistuksesta? kysyi vanha emäntä.

— Sielullisesta hädästä he voivat pelastaa, jos pystyvät siihen, mutta tällaisissa asioissa, joissa oikeuslaitos tulee kysymykseen, ei sivullisten väliintulo ole suotava. Jos kaikki ryhtyvät asioita järjestämään, niin käy samalla tavalla kuin tuossa kuulemassani naisten kokouksessa, jossa kaikki hyökkäsivät Kirstin kimppuun. Ellei meidän maassamme lynkkaus olisi mahdollon, niin he olisivat aivan varmasti tuon naisen siihen paikkaan tappaneet. Ja silloin olisi tämä ollut vain tulos siitä, että kuka tahansa katsoo oikeudekseen tehdä päätelmiä rikosasioissa.

— Minä olen ainoastaan tavallinen ymmärtämätön kansannainen, sanoi vanha emäntä, — mutta minä ajattelen aina sillä tavalla, että jokainen ammatti jättää ihmiseen erilaisia jälkiä. Suutari katsoo ihmisten kenkiä ja räätäli vaatteita.

Eikö rikosasioiden tutkiminen voi tehdä ihmistä sellaiseksi, että hän näkee jokaisessa ihmisessä mahdollisuudet rikoksiin?

— Jokainen ihminen on mahdollinen tekemään rikoksen, sanoi nimismies, — kun hän vain joutuu määrättyyn kiihoitustilaan. Suuttumus, loukattu itsetunto, rakkaus, kaikki ne ovat voineet saada aikaan sen, että siihen asti aivan kunnollinen ihminen on tehnyt aivan törkeän rikoksen.

— Mutta eikö mikään siis ihmistä niin suuresta synnistä suojele? sanoi vanha emäntä. — Minä olen aivan varma siitä, että turvaamalla Jumalaan ja pitämällä hänet mielessämme olemme elämässä vahvoja heikkoutemmekin hetkinä. Hän on meidän suojamme ja turvamme omaa itseämmekin vastaan.

Nimismies kumarsi vanhalle emännälle ja sanoi:

— Minä en tahdo millään tavalla loukata emännän uskonnollisia tunteita, kaukana siitä, mutta onhan niin usein nähty, että ne, jotka sanovat itseään uskonnollisiksi, oikeammin sanoen jumaliksi, ovat mahdollisia kaikenlaisiin halpamaisiin tekoihin ja siis myös rikoksiin, kun vain sellainen kiusaus tulee heidän tielleen.

— Silloin he eivät ole todella jumalisia, sanoi vanha emäntä. — He ovat ottaneet Herramme sanan ja opit ainoastaan vaatteeksi, jonka he pukevut ylleen peittääkseen omaa huonouttaan.

Jumalan opin pitää meissä olla niin elävä, että voimme sen sovelluttaa aivan kaikkeen omassa elämässämme.

— Jospa niin olisi, niin elämä olisi aivan toisenlaista, sanoi nimismies huokaisten, — ja meidän nimismiesten tehtävät supistuisivat vain kansliatöihin.

— Kun ihminen saattoi jumalisella ololla saada itselleen etuja, sanoi vanha emäntä, — niin kaikki ottivat sen omakseen. Mutta kun nyt vaa- ditaan uskallusta tunnustaa olevansa Herran opin seuraaja, niin pitäisi toki silloin uskonnon suo- jella meitä. Mutta turhaa meidän on tästä puhua, sillä me emme ajattele vähääkään samalla tavalla.

Nimismies näytti hyvin pahastuneelta.

— Minua surettaa, jos emäntä luulee minun halveksivan kaikkea moraalista nuhteettomuutta ja uskovan, että maailma on täynnä huonoutta, sanoi hän. — Kaukana siitä! Minä tunnen hyvin monta sellaista, jotka eivät voisi mitään pahaa tehdä, sillä heidän koko ajatusmaailmansa on täynnä kauneutta. Ne ovat niitä ihmisiä, jotka kulkevat elämän synkän metsän kautta petojen uskaltamatta käydä heihin käsiksi. Minä olen aivan vakuutettu siitä, että esimerkiksi Anna- neiti on tuollainen jalo olento. Ja minulle on jo tämä lyhyt keskustelumme selvästi todistanut, että emäntä on niitä ihmisiä, jotka ovat ympä- ristölleen ja siten myös koko yhteiskunnalle suu- rena siunauksena.

Nimismies nousi.

— Nyt minun on jo lähdeävä, sanoi hän, — virkatoimet kutsuvat. Minä olen erittäin tyytyväinen tähän käyntiini. Olen saanut kuulla, että tarvittaessa voimme saada oikein etevän asianajajan Erkki-paralle. Ja toiseksi olen saanut nähdä, miten syvästi ja järkevästi emäntä on ajatellut tämän murhajutun suhteen. Minähän olen saanut kuulla kaiken sen, mitä emäntä on pitkän elämäkokemuksensa ja suuren henkilötuntemuksensa kautta saanut selville tästä rikosasiasta. Eräät kohdat ovat antaneet minulle uusia virikkeitä, ja minä olen niistä hyvin kiitollinen.

Emäntä seiso i huulet yhteen puristettuina nimismiehen edessä. Hänen ryppyisille poskilleen oli noussut puna.

— Minä en osaa sovitella sanoja samalla tavalla kuin nimismies osaa, sanoi hän. — Tahdotisin kysyä vain yhtä seikkaa.

— Emäntä on niin hyvä.

— Jos minä tulen käräjille ja todistan, kuka on syyllinen?

— Todistatte, kuka on syyllinen?

— Niin.

— Te tiedätte sen siis?

— Tiedän.

— Kuka sen on sanonut teille?

— Minun Herrani ja Jumalani on sen minulle ilmoittanut, sillä hän näkee kaiken ja tietää kaiken.

— Emäntä voi varsin hyvin ilmoittaa laamannille oikeudessa, mitä Jumala on sanonut, lausui nimismies. — Tietysti emännällä on siihen täysi oikeus. Mutta jos emäntä on oikeudelta salannut sellaista, joka voisi tätä rikosta selvittää, niin voi siitä olla myös ikävyyksiä. Minä antaisin sen ystävällisen neuvon, että emäntä mieluummin ilmaisisi epäilyksensä minulle kuin menisi itse niitä esittämään. Ei ole hauskaa vanhalla iällä joutua naurun alaiseksi.

— Ihminen ei ole koskaan naurunalainen silloin, kun hän tekee mitä Jumala on hänelle tehtäväksi asettanut.

— Ei tietystikään, vastasi nimismies, — mutta ihminen voi niin kovin usein kuvitella omia halujaan Jumalan käskyiksi. Sellaista on hyvin usein todettu meidänkin maassamme. Minä en tahdo tästä asiasta nyt väitellä. Kun tämä rikosjuttu on selvitetty, niin me voimme kerran rauhassa ottaa tämän asian käsittelyn alaiseksi, sillä minulle on siitä ehkä hyvinkin paljon hyötyä.

Nimismies kumarsi emännälle kohteliaasti ja meni Heikkilän isännän ja emännän seurassa.

Vanha emäntä seiso i paikallaan pitkän aikaa. Sitten hän vaipui istumaan aivan vapisten. Anna, joka oli seurannut vanhempiaan kuullakseen lisää Erkistä, sillä nyt vasta hän sai tietää, mistä veljeään syytettiin, palasi mummonsa luokse ja sanoi itkien:

— Nyt nuo tunnottomat ihmiset syyttävät Erkkiäkin murhasta.

— Ole rauhassa, Erkki on aivan syytön.

— Mutta he ovat hänet vanginneet.

— Herra on avaava hänen vankilansa ovet. Mene huoneeseesi ja ota raamattu, lue sieltä, miten Pietari oli vankeudessa ja miten enkelit hänet pelastivat sieltä. Tuo nimismies on herättänyt makeilla sanoillaan ja katalilla ajatuksillaan vihan, ja minun on se poistettava itsestäni. Käräjöpäivä ei ole vielä ollut, ja vielä ei ole veljesi tuomittu.

Sanaakaan enää sanomatta Anna poistui huoneesta.

Vanha emäntä meni rukkinsa luo ja koetti kehretä, mutta lanka ei pysynyt hänen sormiensa välissä ja rukin polkeminen oli epätasaista. Hän siirsi rukin syrjään ja mutisi itsekseen:

— Makea kuin käärme ja katala kuin käärme. Minä en ihmettelisi, vaikka hän itse olisi tehnyt tuon murhan.

Hän säikähti omaa puhettaan, risti kätensä ja sanoi:

— Minun Jumalani, anna minulle anteeksi, sillä minä en tahdo sanoa väärää todistusta lähimmäistäni vastaan.

Hän tunsu itsensä kovin uupuneeksi, meni vuoteelleen ja vaipui virkistävään uneen.

Siinä tapasi Kalle hänet tullessaan taloon.

Hän istui tuolille vuoteen ääreen ja katseli nukkuvaa tohtimatta häntä herättää. Näin hän oli puolisen tuntia odottanut, kun emäntä avasi silmänsä.

— No, miltä uni maistui? kysyi Kalle.

— Sinäkö siinä olet, sanoi vanha emäntä nouten istumaan. — Minulla oli vähää ennen heräämistäni sellainen hyvä tunne, aivan kuin rakas ystävä olisi istunut rinnallani. Ja eihän se ollutkaan mitään muuta kuin rakas ystävä, kun sitten näin sinut. Tunsin itseni niin kovin raukeaksi. Nimismies oli täällä, ja minä väittelin hänen kanssaan. Olen minä ennenkin miesten kanssa väitellyt enkä ole siitä väsynyt. Mutta se mies on niin makea, että tekisi mieli pestä kätensä aina vähän päästä, kun tuntee ne tahmeiksi. Eivät ne sellaiset ihmiset sovi meidän maalaisten kanssa yhteen. Niillä on niin kovin toisenlainen puhetaipakin.

Kalle vilkaisi ympärilleen, jotta kukaan ei häntä vain kuulisi, ja sanoi sitten:

— Kamreeri soitti minulle ja käski ilmoittamaan teille, että viisi seteleistä on tullut takaisin pankkiin.

Vanha emäntä oli vähän aikaa aivan liikkumaton.

— Sanoiko hän, kuka ne on tuonut?

— Ei sanonut. Pyysi vain teille ilmoittamaan.

— Eikö hän luottanut sinuun?

— Ehkä ei tohtinut, jos puhelinkeskuksessa olisi kuunneltu.

— Se on viisas ja varovainen mies. Sanoiko hän todellakin, että setelit ovat tulleet pankkiin takaisin?

— Ei siinä muodossa. Hän sanoi, että viisi emännän merkillä varustettua lammasta on löydetty.

— Viisaasti sanottu. Kun minulla on lampaita, niin kukaan ei osaa siitä mitään päätellä. Käskikö hän minua tulemaan sinne?

— Siitä hän ei puhunut mitään. Ehkä odottaa teidän tulevan.

— Parasta on, että sinä yksinäsi menet, sanoi vanha emäntä. — Jos heti on jotakin toimitettavaa, niin osaat sinä sen paremmin tehdä kuin minä osaan.

Vanha emäntä istui pitkän aikaa kädet ristissä mietteissään.

— Ota hevonen tallista ja aja kiireimmän kautta, sanoi hän viimein. — Saat ottaa oriin.

— Minä voin mennä polkupyörällä, sanoi Kalle. — Jos minun pitää kylällä viipyä, niin sen voi aina helpommin sijoittaa minne tahansa.

— Siinä olet kyllä oikeassa. Mutta ei koskaan tiedä, miten käy ja mitä sinun pitää tehdä. Voit tarvita rahaa ja tarvita runsaasti, jotta kaikki luistaa. Raha on hyvä asia toisinaan, sen avulla saa monta ihmistä liikkeelle.

Emäntä meni pöydän luo ja otti sen laatikosta lompakon.

— Minä en kotona pidä koskaan suuria summia, mutta on täällä sentään neljätuhatta markkaa. Ota ne ja käytä parhaan ymmärryksesi mukaan. Älä suotta tuhlaa, mutta älä myöskään tarvittaessa säästä. Käytä kaikki viisaasti ja kirjoita summat muistiin.

Kalle hymähti, kun emännän huolellisuus näin vakavanakin hetkenä tuli esiin.

— Jos asia on kovin tärkeä, niin tee kaikki, mitä voit sekä omilla että toisten voimilla. Jos joku, jota tarvitset, on sellainen, että häntä et rahalla saa, koska hän ei rahaa tarvitse tai ei tahdo olla sinun palkattavasi, niin sano, että teet kaiken minun käskystäni. Ja jos hän ei sitä usko, niin vie hänet kamreerin luo ja sano sanat siellä. Hän voi ne vakuuttaa tosiksi. Jos rahat eivät riitä, sillä eihän koskaan tiedä, mitä tapahtuu, niin ota säästöpankista lisää. Minä voin kirjoittaa sinulle mukaan lapun sitä varten. Ei, ei sitä tarvita. Kamreeri uskoo kyllä, kun keran olit minun kanssani siellä. Ja ellei hän usko, niin ota sitten auto ja aja tänne, niin minä kirjoitan sinulle shekin. Ja silloin kirjoitankin sellaiselle summalle, että kamreeri saa panna kaupansa muutamaksi päivää kiinni rahojen puutteessa.

Kalle hymyili taas. Emäntä katsoi häneen ja sanoi:

— Mitä sinä naurat?

— En ole koskaan ennen kuullut teidän kerskaavan rahoillanne. Se tuntui niin hullunkuriselta teidän suussanne.

— En minä sano sitä ylpeydestä suinkaan, lausui vanha emäntä, — mutta näin meidän kesken minä voin sinulle ilmoittaa, että siellä on minun tililläni hiukan toista miljoonaa.

— Hyvänen aika, oletteko te niin rikas!

— Pidä suusi kiinni! Minä olen paljoa rikkaampi kuin tiedetäänkään. Se on rahassa ja sitten on vielä paljon muutakin.

— Mitä verotuslautakunta sanoo?

— Siellä se kyllä tiedetään. Minä olen kaikille selvästi ilmoittanut. Ja kai sieltä sitten on kerrottu muillekin, kun monta kertaa saa kuulla sellaisen kateellisen lauseen: »Niin, te, joka olette rikas!» Olisivat säästäneet ja tehneet työtä niin kuin minä, niin olisi heidän käynyt aivan samalla tavalla. No niin, ei puhuta siitä nyt. Sinä otat nyt selkoa kaikesta ja ota varovaisesti, jotta ei sitä huomata. Nimismies ei saa mitään tietää, muista se.

— Miksi ei saa?

— Hän täällä ollessaan moitti sinua siitä, että sekaannut asioihin. Hän oli huomannut sinun tätä asiaa tutkivan eikä siitä pitänyt ollenkaan. Jos hän nyt saa tietää, että sinä olet murhaajan jäljillä, niin hän tekee kaiken voitavansa, jotta et veisi käräjillä häneltä kunnian kruunua.

Hänen itserakkautensa on niin suuri, että hän panee vaikka syyttömän vankilaan, ennenkuin tunnustaa erehtyneensä. Hän kävi täällä Erkin isän ja äidin kanssa pyytämässä, että minä kustantaisin asianajajan oikeuteen Erkille. Se oli hänen tuttavansa, niinkuin hän sanoi. Hinta olisi viisituhatta kärkeä kohti. Tietysti he olivat yhdessä juonessa siinä. Minä en suostunut, en ainakaan nyt, vaan sanoin ensin odottavani, miten käräjillä käy. Ja jos minun pitää rahoja panna likoamaan, niin mieluummin annan sinun hoitaa tätä asiaa ja hyötyä siitä, mitä hyödyt. Mutta älä tässä viivy ja puhu turhia, vaan mene.

— En minä ole puhunut juuri mitään, sanoi Kalle nauraen.

— Odota vielä, sanoi vanha emäntä. — Nimismiehen selityksistä päättäen, sillä hän selitti kaikki tarkoin, olen tullut siihen ajatuksen, että murhamies ja Matti tulivat yhdessä autolla. Se on ollut se auto, jonka renkaan jälki sinulla on. Kun saat tietää, kuka on tuonut seteleitä pankkiin, niin ota selko siitä, missä hän on ollut murhayönä ja onko hän ajanut autolla ja kenen autolla. Ellet sillä tavalla saa selkoa, niin koeta tutkia kylässä olevien autojen renkaat. Jos se ei auta, niin koeta löytää jokin muu keino. Mutta sinä et saa tulla sieltä pois, ennenkuin olet koonnut sellaiset todistukset, että käräjillä sillä saadaan aikaan jotakin. Ja vielä yksi asia. Moni ei tahdo tulla todistajaksi, kun palkka on niin

pieni. Lupaa jokaiselle, jonka haastat käräjille — ei, ei, älä anna ottaa haastetta, pyydä heitä tulemaan, se näyttää paremmalta — ja maksa jokaiselle heti etukäteen viisikymmentä markkaa ja lupaa sama summa käräjien jälkeen. Ei pidä antaa ihmisille heti koko maksua, he voivat olla tulematta. Äläkä selitä ihmisille, minkä tähden tahdot heitä sinne. Älä millään muotoa sitä tee, sillä nimismies muuten sekaantuu asiaan, koska hän saa tietää niiden avulla, mitä olet saanut selville. Minä tahdon, että sinä olet käräjillä viisaampi kuin nimismies, vaikka hän onkin kaikenlaiset koulut käynyt. Mene nyt!

Kalle oli jo ovella, kun emäntä vielä kerran pidätti hänet.

— Tuo tieto minulle vielä tänään. Ota auto, jotta pääset pikemmin. Jos viivyt myöhään, eivätkä tahdo tulla ajamaan, niin maksa kaksinkertainen taksa. Ja jos olen nukkumassa, niin naputa tämän huoneeni ikkunaan. Minä valvon siksi, kunnes sinä tulet.

Kun Kalle oli mennyt, istui emäntä tuolille, pani kätensä ristiin ja sanoi:

— Minä kiitän sinua, Jumala, että olet minua kaikessa auttanut. Minä kiitän sinua siitä, että et ole vaaran hetkenä minua heittänyt, vaan näyttänyt missä tie kulkee oikeuteen. Minä kiitän sinua siitä, että olet kaikki toimeni siunannut niin, että tarvittaessa on minulla keinoja, joilla

voin sinun tahtosi täyttää, jotta synti ja rikos saisivat ansaitun palkkansa. Sinä olet aina ollut minun pääni päällä kuin kukoistava seppelä. Sinä olet aina seisonut minun rinnallani. Ylistetty olkoon sinun nimesi!

KUUDES LUKU.

Oli jo aivan pimeä, kun emäntä istuessaan huoneessaan raamattua lukien kuuli ikkunaanansa naputettavan. Hän meni ikkunaan ja pihalle lankeavassa valossa näki Kallen innoissaan viittoilevan. Emäntä meni avaamaan oven, ja Kalle tuli sisään.

— Tässä nyt näette miehen, jolla on kaikki rikoksen langat käsissään! huudahti hän kätellessään emäntää.

— Onko syyllinen jo tunnustanut? kysyi vanha emäntä.

— Minä en ole hänen kanssaan ollut laisinkaan puheissa, sillä onhan asia niin merkillinen, että tahdon säästää sen viimeisen pamauksen käräjille.

— Minkä viimeisen pamauksen?

— Sen, että murhan on tehnyt itse nimismies!

Kalle katsoi ylpeänä emäntään nauttien ilmoittamastaan asiasta. Kun emäntä ei millään tavalla näyttänyt innostuvan, kysyi Kalle:

— Ettekö usko sitä?

— Sinä lasket leikkiä, vastasi emäntä. — Nimismiehellä ei ole murhan kanssa mitään muuta tekemistä kuin että hän koettaa ottaa selkoa sen tekijästä ja epäonnistuu.

— Mutta odottakaahan, niin minä todistan, että hän se on. Minä menin säästöpankkiin siis, ja kamreeri näytti minulle nuo setelit. Ne olivat ehdottomasti samat. Numerot olivat samat ja leijonan kupeessa oli mainitsemanne merkki. Seteleitä oli koetettu tahria, jotta eivät näyttäisi aivan uusilta. Ja arvaatteko, kuka ne oli tuonut pankkiin?

— Minä olen varma siitä, kuka ne varasti, mutta kuka ne toi pankkiin, sitä minä en tiedä.

— Ne toi sinne nimismies. Hänellä oli maksettavaa autostaan viisituhatta, sillä hän on ottanut auton vähittäismaksulla, ja nyt lankesi taas suoritus. Tämä on aivan selvä todistus siitä, että hän on murhaaja.

— Ei se ole vielä mikään todistus, sillä hän on aivan hyvin voinut saada setelit ensin muualta.

— Mistä muualta?

— Vaikkapa murhaajalta. Kun me tiedustellemme häneltä, mistä nuo setelit ovat hänelle tulleet, niin päästään oikeille jäljille. Jos hän olisi rikoksen tehnyt, niin totta kai hän olisi ollut siksi varovainen, että ei olisi vienyt noita seteleitä juuri samaan pankkiin, josta ne olivat lähteneet liikkeelle.

— Mutta eihän hän sitä tietänyt, että ne olivat siitä pankista?

— Tiesipä, sillä heti samana iltana, jona murha tapahtui ja kuulustelu pidettiin, minä kerroin lainanneeni rahat ja ottaneeni ne ensin säästöpankista ja kirkolla antaneeni Matille ne tuhannen markan seteleinä. Totta kai hän rikostutkijana olisi ollut siksi varovainen, ettei juuri tällaisina päivinä olisi vienyt samoja seteleitä sinne.

— Mutta peittääkseen sitä hän oli juuri nimenomaan liannut niitä.

— Tai sen on tehnyt murhaaja eikä hän. Jollakin tavalla ovat rahat kiertäneet kädestä käteen näinä päivinä ja tulleet juuri nimismiehelle.

— Mutta kun hänen täytyi maksaa juuri nuo viisituhatta markkaa, niin hän käytti siihen näitä rahoja, väitti Kalle.

— Kuulehan nyt, poika, vanhan ihmisen tyyntä ajatusta, sanoi emäntä. — Nimismiehellä on virkatoimiensa vuoksi aina rahoja. Maksaakseen nuo viisituhatta markkaa säästöpankkiin olisi hän varsin hyvin voinut ottaa kruunun rahoja ja panna setelit siihen kassaan. Sitäpaitsi hän tiesi tuon summan lankeavan määräpäivänä maksettavaksi ja olisi varsin hyvin ennättänyt käydä vaihtamassa nuo setelit toisiin vaikka Helsingissä. Kun hän kerran on rikostutkija, niin ei hän voi noin suurta virhettä tehdä. Juuri setelien likaaminen osoittaa, että murhan tekijä

ei ole mikään erikoisen viisas henkilö, koska hän koettaa noin kömpelöllä tavalla peittää jälkensä.

— Mutta onhan hän tähän asti osannut peittää jälkensä aivan mestarillisesti.

— Onkohan?

— Emmehän ole päässeet hänen jäljilleen.

— Kun olemme kaiken aikaa etsineet häntä mutkikkaita teitä pitkin.

— Mutta nämä setelit eivät ole ainoana todistuskappaleena nimismiehen syyllisyydestä, sanoi Kalle.

— Vai on sinulla parempiakin todistuksia?

— On ja ne perustuvat juuri teidän viisautenne.

— Saadaanhan nähdä. Kerro ne minulle.

— Kun minä siis olin vakuutettu siitä, että nimismies oli tehnyt murhan, jatkoi Kalle, — ja kun hän kaikesta päättäen on tullut tänne Peltolan Matin seurassa, niin oli aivan luonnollista, että he olivat lähteneet yhdessä nimismiehen autolla.

— Ja nimismies, joka varsin hyvin tiesi, että auton jälki voidaan tuntea, valikoi oman autonsa tähän tarkoitukseen? sanoi emäntä.

— Nimismies ei ole kaikesta päättäen lähtiessä vielä harkinnut murhaa, sanoi Kalle. — Syystä, jota me emme tunne vielä, mutta joka aikanaan selviää, hän sitten ampui Matin ja anasti rahat. Kun hän sitten huomasi, että tekonsa voi tulla ilmi, niin hän päätti peittää

kaikki mahdolliset jäljet. Hän muisti ensi sijassa juuri auton renkaiden jäljet. Kun hän tuli kotiaan, niin hän muutti juuri auton oikeanpuolisen takimmaisena renkaan.

— Mistä sen tiedät?

— Nimismiehellä ei ole oman asuntonsa yhteydessä sopivaa vajaa. Lähellä on eräs mäkitupalainen, jolla aikoinaan oli vaja maantien vieressä, mutta joka ei sitä nyt enää tarvinnut. Nimismies vuokrasi tämän ja teki siitä autovajan. Kun minä olin saanut tietää, että nimismies oli tuonut nuo rahat pankkiin, niin minä tietysti menin heti ottamaan autosta selkoa, sillä muistin sen kohdan rikoksesta. Kaikeksi onneksi sattui tuo mäkitupalainen, jonka nimi on Lehto, olemaan vajassa ruuvipenkin luona laittelemassa joitakin omia vehkeitään. Minä rupesin hänen kanssaan puhelemaan. Keskustelimme autoista ja niiden kannattavuudesta. Hän tuli silloin sanoneeksi, että suurin onnettomuus oli, jos auton rengas pilaantuu. Ja silloin hän kertoi, että juuri sinä iltana, jona tuo murha tapahtui, oli nimismiehellä tulinen kiire ja tuli pyytämään häntä avukseen. Auton rengas oli mennyt puhki, ja kun hänen täytyi mennä, niin hän pyysi Lehtoa auttamaan renkaan vaihtamisessa. Lehto näytti tuota entistä rengasta, se oli ehdottomasti sama, joka oli ollut siinä pyörässä, joka oli pysähtynyt tallin taakse hiekkakasan kohdalle. Minä näin siinä tuon saman viallisen kohdan.

— Kyselitkö erästä seikkaa Lehdolta, sitä nimittäin, pitikö nimismies autoaan aina vajassa?

— Kysyin.

— Ja mitä hän vastasi?

— Että jos oli kaunis ilma, niin nimismies piti sitä vajan edessä päivän aikana.

— Se oli totta, sillä minä olen itse kirkolla käydessäni nähnyt nimismiehen auton siinä seisomassa, sanoi emäntä.

— Mutta eihän se merkitse tässä asiassa mitään.

— Se merkitsee sitä, että joku muu, jolla on oikeus tai joka uskottelee, että hänellä on oikeus siihen, on ottanut auton ja tuonut sen sitten takaisin. Vai luuletko sinä, että nimismies tehtyään murhan ja palattuaan kirkolle olisi kutsunut todistajan siihen, kun hän vaihtoi auton renkaan? Täytyihän hänen ymmärtää, että Lehto voisi olla vaarallinen todistaja.

— Tai pikemmin hyvä todistaja, sanoi Kalle. — Lehto voisi aina kertoa, että nimismies olikin ollut kirkolla juuri samoihin aikoihin, kun rikos tapahtui.

— Niin ja on auttanut nimismiestä renkaan vaihtamisessa, juuri sen renkaan, jonka jälki sitten oli selvänä tallin takana, sanoi emäntä.

— Nimismies huomasi siinä tehneensä virheen, ja siksi hän koetti kaikin tavoin tehdä suutarin todistuksen tyhjäksi, sanoi Kalle. — Eihän hän tahtonut mitenkään ottaa sitä seikkaa pöytä-

kirjaan, että suutari oli heti ampumisen jälkeen kuullut auton äänen.

— Hän teki sen siksi, että kun hän kerta kaikkiaan oli laatinut rikoksesta oman ajatuk-sensa, niin hän hylkäsi jokaisen kohdan, joka ei sopinut siihen.

— Te ette siis laisinkaan usko sitä, että nimis-mies on syyllinen?

— En. Hän on itserakas ja mahtaileva ihmi-nen, enkä minä hänestä pidä, kun hänellä on niin kovin makeita sanoja kaikille sanottavana, mutta en minä silti vielä usko, että hän olisi rikollinen ihminen. Mitä hän murhaisi kolmen-kymmentuhannen markan tähden Mattia? Ei niin itsetietoinen ihminen kuin hän sellaisesta summasta pane koko tulevaisuuttaan vaaraan.

— Mutta jos siihen olisi toinen syy?

— Mikä syy?

— Jos nimismies olisi rakastunut Annaan ja tahtoi poistaa Matin tieltään.

— Lukisit vähemmän niitä romaanejasi, niin et ajattelisi tuolla tavalla, sanoi emäntä. — Kun sinä nyt olet noin kovin varma kaikesta, niin ehkä voit sanoa myös, millä tavalla hän sai käsiinsä Erkin pistolin.

— Minä kävin Uotilassa, mutta kukaan ei siellä ollut nähnyt nimismiestä, sen minä tunnus-tan kyllä. Mutta onhan hän voinut poiketa etei-seen ja nähtyään pistolin on sen siepannut.

— Jos nimismies olisi tahtonut ampua Matin,

niin ei hän siihen tarvitse toisten aseita. Hänellä on niitä kyllä itselläänkin.

— Mutta hän tiesi varsin hyvin, että rihlan jäljet näkyvät kuulassa, ja tahtoi senvuoksi saada käsiinsä sellaisen aseensa, joka ei ollut hänen omansa, selitti Kalle.

— Jos hän olisi niin paljon asioita miettinyt, niin hän olisi voinut yhtä hyvin ampumisen jälkeen ottaa mukaansa pistolin ja heittää sen metsään taipaleella ennen kirkonkylää. Silloin sitä ei olisi koskaan löydetty. Nyt hän jätti sen siis murhapaikalle, jotta jäljet tulisivat oikein selvästi näkyviin. Ja etkö sinä ole ajatellut sitä, että ottamalla juuri Erkin pistolin hän pilaisi mahdollisuutensa saada Annan omakseen.

— Millä tavalla?

— Olisihan aina se vaara, että tulisi ilmi, kuka on vienyt pistolin Uotilan eteisen pöydältä, sanoi emäntä. — Ei nimismies ole niin älykäs kuin hän itse uskoo, mutta ei hän ole niin tyhmäkään kuin sinä uskot.

— Mutta minusta näyttää, että te uskotte kaikki mahdollisimman yksinkertaiseksi, sanoi Kalle.

— Sitä en tee, sillä jos niin olisi, olisimme jo aikoja sitten löytäneet syyllisen. Kaikessa on vikana se, että me aivan ehdottomasti vaadimme, että rikollisen pitäisi menetellä sellaisten kaavojen mukaan kuin me tunnemme. Sinä, nimismies ja minä hullu vaimo teidän mukanne mie-

timme ja tuumimme kaikenlaisten kaavojen mukaan ja etsimme siten syyllistä. Jos nämä kaavat pitäisivät paikkansa, niin voisin minä olla yhtä hyvin syyllinen.

— Millä tavalla te, emäntä, voisitte syyllinen olla?

— Ajatelkaamme nimismiehen tavalla, niin huomaamme sen hyvin pian, sanoi vanha emäntä. — Kellä oli vihaa Mattia kohtaan? Tietysti minulla, joka en olisi tahtonut häntä tyttäreni tyttären mieheksi. Kun ei tiedetä, miten olen asiani järjestänyt, niin kaikki arvelevat, että minä annan ainakin toisen taloni Annalle. Ja kun tiedetään, että minä tahdon sen pysyvän suvussa ja että Matista ei koskaan olisi tullut talon pitäjää, niin olihan luonnollista, että minä olisin tahtonut hänet syrjäyttää.

— Mutta rahat, minne te ne olisitte pannut?

— Rahat olisin tietysti piilottanut siksi, kunnes Helsingissä olisin ne voinut turvallisesti vaihtaa. Kun ei kukaan muu kuin kamreeri tietänyt näistä merkinnöistäni ja tietysti en olisi hänellekään niistä puhunut, niin varsin hyvin olisin voinut käsitellä seteleitä oman mieleni mukaan.

— Mutta tuo auto, millä te sen olisitte selittänyt?

— Mahdollisesti siinä on auto ollut paljoa aikaisemmin ja se on voinut olla aivan viaton auto, joka on pysähtynyt korjaamaan jotakin vikaa. Ei sen tarvitse laisinkaan olla sellainen, joka pysähtyi juuri tuona yönä.

— Tuo selitys on kyllä aivan oikea. Mutta mistä olisitte saanut juuri tuon Erkin pistolin, sillä onhan tutkittu, että kuula on ammuttu juuri sillä pistolilla?

— Kukaan ei voi varmuudella sanoa, onko tuo kuula, joka maantieltä löytyi, se kuula, jolla murha tehtiin. Tietysti Heikkilän talon lähellä on Erkin pistolin kuulia vähän joka paikassa, varsinkin kun lapset ovat niillä leikkineet.

— Mutta teidän olisi pitänyt saada käsiinne juuri tuo Erkin pistoli sittenkin, koska se löytyi juuri murhapaikalta. Onhan aivan varmasti tiedossa, että Anna toi sen Erkille ja että Erkki piteli sitä Uotilan eteisessä Ainon nähden.

— Ja minä olisin aivan hyvin voinut käydä kirkolla, mennä Uutilaan, nähdä pistolin, ottaa se haltuuni, palata tänne ja odottaa Mattia sekä sitten ampua hänet sekä heittää pistolin maahan, josta se sitten löydettiin. Mutta jos minä voisin todistaa, että en koko iltana ollut kodistani poissa, niin ei tietysti voida laisinkaan todistaa, että olisin saanut käsiini juuri Erkin pistolia. Samalla tavalla kaatuu koko sinun tekemäsi rakennus, jos joku voi todistaa, että nimismies oli hänen luonaan tuona iltana siihen asti, kunnes hän läksi tänne saatuaan rikoksesta tiedon. Kaikki nuo meidän tähän asti tekemämme päätökset voivat selvittää asiaa, mutta ne eivät ratkaise vielä yhtään mitään.

— Mutta sanokaa sitten, mistäpäin me haemme rikollista?

— Onko tässä pitäjässä sellaista miestä, joka tätä ennen on varomattomasti käsiteltyt ampumaseiteja?

— On kai niitä useampiakin sellaisia hulluja.

— Onko niiden joukossa sellaista, joka raukkamaisesti voisi takaapäin ampua toisen?

— Sellainenkin kai löytyy.

— Ja onko tuolla henkilöllä todella rahapula niin suuri, että hän voi tehdä mitä tahansa saadakseen vaivaiset kolmekymmentätuhatta markkaa?

— Ehkä on, kun oikein haetaan.

— Setelit voivat ilmaista jotakin, mutta voihan olla mahdollista, että Matti sittenkään ei ottanut rahoja matkaansa. Hän on voinut niistä syystä tai toisesta antaa jollekulle. Jos me tiedämme, kenelle hän on näyttänyt näitä rahoja, niin on tällä henkilöllä ollut syytä ottaa ne itselleen, jos hänellä on ollut kova rahapula ja jos hän on rikollinen luonne, vaikkakin hänen olisi täytynyt tehdä murha.

— Tuo on kaikki aivan järkevää, sen tunnustan.

— Jos nimismies olisi tahtonut syrjäyttää Matin saadakseen omakseen Annan, niin totta kai hän on tiennyt siitä, että Matilla on ollut yhteyttä Kirstin kanssa. Nimismiehet tietävät aina enemmän kuin muut toisten pahoista teoista. Eihän hänen olisi tarvinnut tehdä mitään muuta kuin toimittaa juttu Annan tietoon ja sillä asia

olisi ollut selvä. Jos nimismies olisi tullut tänne Matin seurassa, niin ei hänen olisi tarvinnut tap-paa Mattia. Hän olisi yksinkertaisesti mennyt taloon ja siellä sanonut, että Matti maksaa Kirs-tille vaitiolorahoja. Eihän sellainen olisi ollut kaunista, mutta hän olisi sillä varmasti estänyt Matin aiheet.

Kalle kävi jo kärsimättömäksi.

— Mutta jos me tällä tavalla ajattelemme, niin emme koskaan saa syyllistä kiinni, sanoi hän.

— Sinä olet aivan kuin poikanen, joka ran-nalla yhtä päättä heittää onkensa veteen ja jäl-leen sen nostaa ylös, muuttaa paikkaa ja yrittää toiselta kohtaa eikä saa ainoakaan kalaa, sanoi vanha emäntä. — Toisin tekee oikea kalamies. Hän antaa ongen olla vedessä ja odottaa. Hän ei liikahda paikaltaan, jotta kalat eivät säikähtyisi. Ja viimein tulee arka kala ongen lähelle. Mies ei sittenkään liikahda. Hän odottaa, kunnes kala on tullut ahneeksi ja niellyt syötin suuhunsa, ja silloin hän vetää kalan maalle ja vie saaliinsa kotiaan.

— Hyvä on tuolla tavalla puhua, sanoi Kalle, — mutta mistä me saamme ensiksikin syö-tin ja missä on se lammikko, jossa haluamamme suuri ruma ahven asustaa.

— Syöttejä on aina olemassa, sanoi vanha emäntä, — sillä ihminen on luonnostaan ahne kaikelle, mikä tuottaa hänelle etua. Mutta vai-

keampaa on tietää, missä tuo kala asustaa. Kun tässä kaikesta päättäen on kysymyksessä rahat, ja kun niiden olemassaolosta ei voi tietää kukaan muu kuin Peltolan Matin läheiset tuttavat, niin on meidän lähdeittävä siltä taholta.

— Heillä asuu Matin serkku, tuo juoppo ylioppilas Ilmari Peltola, sanoi Kalle. — Tietysti me alamme hänestä.

— Ja joudumme varmasti jälleen sokkeloon, sanoi vanha emäntä. — Me olemme — minä tarkoitan meillä myös nimismiestä — me olemme kaikki ensin päättäneet, kuka mahdollisesti on syyllinen, ja sitten me koetamme sovelluttaa tutkimuksemme häneen. Ja tällä tavalla me olemme joutuneet aina väärälle tolalle. Kun me kumpikaan emme pidä nimismiehestä, niin tietysti me olimme valmiit tekemään hänestä murhaajankin, kun saimme siihen vain tilaisuuden.

— Niin, ja kun tuo ylioppilas on jo luonnostaan heittiö, niin me uskomme, että hän on murhaaja, sanoi Kalle. — Mutta meidän täytyy aina alkaa jostakin.

— Jos me nyt yöllä ryhdymme sellaista ajattelemaan, sanoi emäntä, — niin varmasti joudumme väärille teille. Aamu pitää ajatukset kirkkaina. Mene nukkumaan ja tule huomenna ilta-päivällä sitten luokseni.

Kalle sanoi vanhalle emännälle hyvästi.

Kun hän seuraavana päivänä tuli taloon, oli vanha emäntä jo aikoja sitten ollut valmiina läh-

temään kirkolle. Hevonen oli portaitten edessä, ja emäntä istui päällystakki yllään sisällä odottamassa.

— Minä olen vahdannut sinun tuloasi, sanoi emäntä. — Älä ota laisinkaan yltäsi päällysvaatteita, sillä me menemme nyt yhdessä ajelemaan.

— Ja hoitamaan siis salapoliisin tehtäviä, sanoi Kalle.

— Sano sinä sitä nyt vaikka siksi, sillä sitä hän se tavallaan onkin.

Kun he tulivat Heikkilän kohdalle, sanoi vanha emäntä:

— Meidän on taas ajateltava noita entisiä asioita. Me tiedämme siis, että auto on ollut nimismiehen oma ja että se on pysähtynyt juuri tallin nurkan taakse. Murhaaja on ammuttuaan Matin hiipinyt auton luo, antanut sen ensin hiljaa liukua mäkeä alas ja sitten vasta teidän riihen kohdalla pannut sen käyntiin. Me voimme olla jokseenkin varmoja tästä kaikesta. Auto on ollut pyörän jäljestä päättäen nimismiehen. Mutta ainoastaan siinä tapauksessa, että auto on pysäytetty sinä päivänä ja että jälki ei siis ole vanhempi. Tämän me saamme nimismieheltä tietää.

— Uskommeko nyt asian hänelle? kysyi Kalle.

— Me emme tule toimeen ilman häntä, sanoi vanha emäntä. — Hän on itserakas ihminen, mutta ehkä hän jo tietää sen, ettei hänkään tule yksinään toimeen.

— Mutta miten käy silloin sen minun poliisinpaikkani? kysyi Kalle.

— Minä sanon sinulle aivan suoraan, että poliisinpaikkasi saat jo senkin kautta, että olet tässä asiassa selvittäjänä. Sekä sinua että nimismiestä vaivaa aivan sama tauti, se nimittäin, että tahdotte molemmat suorittaa asian yksinänne. Kunhan opitte olemaan nöyriä, niin tulee kaikki hyvä teille.

Päästyään metsätaipaleelle sanoi vanha emäntä.

— Minua ihmetyttää se, että Mattia ei ole murhattu täällä. Minun nuoruudessani tapahtuivat murhat aina tällaisilla paikoilla. Täällä ei ole ketään näkemässä, ja murhaaja voi päästä siis helpolla pakoon. Heikkilän lähellä on ilmoitulemisen vaara hyvin suuri. Minä en voi tätä selittää millään muulla tavalla kuin että Matti ja tuo murhaaja ovat olleet joko hyvin hyviä tuttavuuksia ja vasta perillä on tullut riita, tai he ovat olleet aivan ventovieraita toisilleen ja siellä perillä vasta on murhamies saanut tietää, että Matilla oli mukanaan rahoja.

Päästyään kylään he menivät heti nimismiehen asunnolle. Tämä otti emännän hyvin ystävällisesti vastaan.

— Kukaan ei olisi voinut olla tänä hetkenä niin tervetullut kuin juuri te, sanoi hän. — Minä olen koettanut sovittaa yhteen tutkimuksen tuloksia tehdäkseeni viran puolesta syytteen ja

minä huomaan, että päätelmäni eivät oikein pidä paikkaansa.

— Olittehan te siellä minun luonani käydesänne niin kovin varma, sanoi vanha emäntä.

— Olin kyllä, mutta tuo emännän kysymys siitä, että olisi ensin ratkaistava se, millä tavalla Matti tuli Heikkilään, herätti minussa sen ajatuksen, että minun päätelmäni eivät ehkä pidäkään kutiaan. Minä aioin tänään tulla emännän luotästä asiasta vielä puhumaan, mutta en oikein kehdannut. Minä huomasin, että emäntä ei oikein pidä minusta.

— Ei minun kaikista ihmisistä tarvitse pitää ja lentää ventovierasten kaulaan.

— Ei, ei, mutta että ette luottanut minuun.

— Minä sanon suoraan, että minä en ole tottunut sellaiseen makeaan puhetapaan kuin mitä te käytätte, sanoi emäntä. — Minä olen oikonen ihminen, ja te kiemurtelette.

Nimismies punastui ja puri huuleensa.

— En minä ole niin tyhmä, etten ymmärtäisi tätä, sanoi hän. — Minä olen kaupunkilaislapsi ja olen kasvanut sellaisessa ympäristössä, jossa puhutaan sillä tavalla. Minulla oli kaksi tättä, ja he aina kaikille ihmisille tarjosivat henkistä ruokaa makeiden kastikkeiden kanssa. Ja nyt minun pitäisi yht'äkkiä jättää pois kaikki sellaiset liemet. Ei se ole helppoa. Minä olen saanut kuulla aina pienestä pitäen, että olen kovin lahjakas olento, ja senvuoksi olen aina

mielelläni levitellyt riikinkukonpyrstöäni ja ollut toisia virkumpi. Ja saadakseni toisten ihailun osakseni olen ollut valmis heitä mielistelemään. Se on kaupunkilaisten tapaista. Mutta kun minä olen teidän edessänne, emäntä, niin minä ymmärrän varsin hyvin, että siinä ei auta mikään muu kuin riisua sielunsa alastomaksi ja olla ihan sellaisena kuin on. Ja jotta ette nyt luulisi, että tahdon teillekin syöttää kaikkea makeiden kastikkeiden kanssa, niin tunnustan nyt ihan suoraan, että lauantaina käräjillä minun täytyy joko pyytää heti lykkäystä, koska kuulustelupöytäkirja ei ole vielä valmiina, tai minun täytyy sanoa suoraan, etten tiedä vähääkään siitä, kuka on syyllinen. Minä en voi keskustella kenenkään muun kuin teidän kanssanne sillä tavalla, että toinen ei heti myönnä minun olevan oikeassa.

Emäntä hymyili nimismiehelle ja sanoi:

— Me kaikki olemme taipuvaisia päättelemään toisistamme ulkonaisten asioiden perustuksella, minä samalla tavalla kuin muutkin. Jos teillä on halu käyttää minun vanhan ihmisen ymmärrystä tässä asiassa, niin voitte sen tehdä.

— Ja jos minä nyt koettaisin pettää teitä? Olette kai sitäkin ajatellut? kysyi nimismies.

— Minua on pettänyt vain eräs mustalainen, ja hänkään ei pettänyt muuta kuin yhden kerran, sanoi emäntä. — Ryhdytään siis asiaan. Kai tämä Kalle saa kuunnella?

— Minulla ei ole mitään sitä vastaan, sanoi

nimismies. — Ehkä me voimme tarvittaessa käyttää häntä apunamme. Häntä ei kukaan voi epäillä, ja siis hän voi hankkia helpommin tiedot kuin minä tai poliisi.

— Minä siis kysyn teiltä ensiksi erästä asiaa, sanoi vanha emäntä, — oletteko ajatellut sitä mahdollisuutta, että teitä voitaisiin syyttää murhaajaksi?

— Totta kai minä sitä olen ajatellut, sanoi nimismies aivan rauhallisesti. — Minä selitän, mihin tällainen ajatus voi perustua. Minä olen seurustellut Matti Peltolan kanssa ja minä siis olen voinut tietää, että hänellä oli rahoja tuona iltana. Olen käynyt Heikkilässä ja koettanut päästä talonväen suosioon, sillä olen ollut pihkaantunut Anna-neitiin. Olen Anna-neidistä puhunut ihailevasti monelle. Minulla on heikonpuoleiset raha-asiat, eivät huonot, mutta eivät hyvätkään. Vaikka Heikkilä ei ole Annan vanhempien nimissä, niin voi aina olettaa, että hän saa periä teiltä verraten suuria summia. Kun minä virkani vuoksi olen verotusten kanssa tekemisissä, niin tiedänhän minä, mikä teidän varallisuutenne on. Minähän siis voisin koettaa saada kilpailijat tieltäni pois. Kun olen rikostutkija, niin varsin hyvin voisin peittää jälkeni. Minä ymmärsin tämän vaaran aivan heti tuona murhailtana. Kun pistoli löytyi, niin minä en kajonnut siihen laisinkaan, vaan annoin Salon hoitaa asian. Hän sai pitää aseensa huostassaan ja hän

sai viedä sen Helsinkiin tutkittavaksi. Minulla on siis hänen todistuksensa aina siitä, että minä en ole kajonnut tuohon aseeseen, ja tiedän siis varmasti, että siinä ei ole minun sormenpäänjälkijäni. Jos ne olisivat olleet siinä, niin Helsingissä ne olisivat löytyneet, koska kurseilla otettiin meidän kaikkien sormenpäänjäljet ja ne ovat siis siellä. Varjo voi langeta minuun aivan yhtä helposti kuin se on langennut Erkkiinkin.

— Sanokaa minulle eräs seikka, lausui vanha emäntä. — Kun te kuulustelitte, niin minähän olin silloin läsnä. Te toimititte kovin pian kuulustelun Antin kanssa ja annoitte pidättää hänet. Miksi sen teitte?

— Tuo mies halusi uhrautua, sanoi nimismies. — Senhän minä näin aivan heti. Katso kaahan, asia on sellainen, että murhaaja voi salata kaiken äänellään, katseellaan ja kasvojensa ilmeilläkin, kun hän on hyvin taitava, mutta hän ei voi salata käsillään. Kun tulee kysymys rikoksesta, niin hänen sormensa tulevat aina levottomiksi. Minä pidin kuulustellessani silmällä hänen sormiaan. Ne pysyivät aivan rauhallisina. Mies on ehdottomasti aivan syytön. Mutta kun läsnä oli Heikkilän isäntä ja emäntä, niin en tahtonut ajaa heitä pois ja toiselta puolen en tahtonut, että Antti puhuisi liikoja ja siis sotkisi itseään tähän asiaan niin, ettei häntä voi millään pelastaa. Kun annoin pidättää hänet, niin sain hänet sieltä pois ja voin toimittaa kuu-

lustelun siten, että pöytäkirjaan ei tule mitään sellaista, joka voisi hänelle olla liian vaarallista. Olen koettanut puhua hänelle järkeä, mutta hän on asian suhteen vaiti ja kaikesta päättäen uskoo, että Erkki on syyllinen, ja tahtoo pelastaa hänet. Minä luonnollisesti virkani vuoksi en ole voinut hänelle laisinkaan ilmoittaa, että Erkki on vangittu myöskin.

— Mutta miksi te vangitsitte Erkin? kysyi emäntä, — jos kerran uskotte, että hänkin on syytön?

— Jos hän olisi ollut vapaalla jalalla, niin hän olisi tietysti puheissaan sekaantunut, sanoi nimismies. — Asian laita on siten, että ei kukaan voi puhua itsestään niin epäedullisesti kuin juuri syytön. Hänellä ei ole pienintäkään aavistusta siitä, että hän voi puhua itsensä ansaan. Syyttömät ihmiset ovat suurissa rikosasioissa aina aivan haitallisia.

— Mutta jos te joudutte edesvastuuseen aiheettomasta vangitsemisesta?

— Antti puhui ensimmäisessä kuulustelussa sillä tavalla, että minulla oli täysi syy vangita hänet, sanoi nimismies. — Ja mitä Erkkiin tulee, niin hänellä oli samana iltana ollut tuo pistoli, eikä voida tietää, millä tavalla se olisi häneltä joutunut pois. Häneen lankee siis ehdottomasti varjo. Kun hän on kiinni, niin ei hänkään pääse puhumaan läpiä päähänsä. Erkki on vilkas ja hauska poika, sillä minä tunnen hänet hyvin.

Jos hän olisi ollut vapaana, niin olisi hän lopulta uskonut sellaista, mitä muut ovat kuvitelleet.

— Te esititte asian hiukan toisin minun luonani käydessänne, sanoi emäntä.

— Tietysti minä sen tein. Enhän minä voinut Heikkilän isännälle eikä emännälle sanoa kaikkea, sillä he eivät olisi pitäneet suutaan kiinni. Minä ehdotin tuomari Hallaa asianajajaksi sen vuoksi, että olisin hänelle voinut antaa ne tiedot, joita en vieraalle asianajajalle voi antaa menettämättä virkaani. Minä olisin hänelle voinut näyttää kaikki heikot kohdat.

— Minä sanon suoraan, että luulin teidän olevan hänen kanssaan yhdessä juonessa saadakseen minulta rahoja.

— Minä ymmärsin sen varsin hyvin, lausui nimismies. — Maalaisten mielestä on tuollainen summa hirvittävän suuri. Mutta Halla on ensiluokkainen asianajaja ja sellaisten täytyy pitää hintoja korkealla, muuten hukkuisivat asioihin, hutiloisivat ja pilaisivat maineensa. Samalla tavalla hyvä puuseppä pitää hinnat korkeina, jotta hän voisi suorittaa ainoastaan ensiluokkaista työtä.

— Me olemme nyt siis oikeastaan taas asian alussa, sanoi emäntä. — Me emme tiedä siis mitään varmaa.

— Emme. Kaikki on aivan yhtä epämääräistä kuin alussakin. Meillä on yksityiskohtia, mutta ei mitään varsinaista johtolankaa.

— Me saamme siis aloittaa kaiken nyt yhdessä?

— Niin. Ja minä olen iloinen, jos tahdotte pohtia asioita yhdessä minun kanssani.

— Kyllä minä sen teen ja uskon, että Herra valaisee minua siinä, missä minun järkeni ei riitä, sanoi vanha emäntä.

— Meillä on siis tuo kysymys ensiksi esillä, miten Matti Peltola tuli Heikkilään, niinkuin emäntä huomautti.

— Tämän Kallen kanssa olemme huomanneet, että tallin takana on hiekkakasassa auton pyörän jäljet, sanoi emäntä. — Tämä Kalle on ottanut siitä kipsiin kuvan. Hänen selityksensä mukaan on auto käännetty ja on seisonut siinä. Oikeanpuolisessa takapyörässä on ollut vika, ja se näkyy selvästi.

— Ja onko teillä jo tiedossa, kenen autoon sellainen rengas kuuluu?

— Kalle kävi eilen täällä kylällä ja löysi sellaisen pyörän teidän vajastanne. Vieressä asuva mäkitupalainen oli auttanut teitä muuttamaan rengasta, ja entinen rengas oli vajassa.

— Se on totta, sanoi nimismies. — Sain kotia tultuani sanan, että murha oli tapahtunut, ja minä tahdoin kiiruhtaa sinne, mutta tuo yksi rengas oli viallinen. Minä en uskaltanut lähteä sillä enää matkalle ja vaihdoin sen varmuuden vuoksi aivan uuteen.

— Olisiko murhaaja käyttänyt autoanne tuona iltana?

— Se ei ole mahdollista. Minä menin autolani valtuuston puheenjohtajan kanssa neuvottelemaan eräistä verorästeistä. Autoni oli hänen pihallaan. Sen näki siellä koko talon väki.

— Mutta mitenkä tuossa hiekkakasassa oli autonne pyörän jälki?

— Se voidaan selittää aivan yksinkertaisesti. Olin päivää aikaisemmin käynyt Heikkilässä. Siinä oli sopiva pysähdyspaikka, kun talon piha, niinkuin ennestään tiesin, oli liian pehmeä. Tuona rikosiltana ajoin pihaan, sillä oli jo myöhäistä, enkä silloin tahtonut siis jättää autoani maantielle. Kun ei kahteen päivään ollut satanut, niin on auton jälki maantienvieressä pysynyt aivan selvänä, sehän on luonnollista.

Kalle huokaisi raskaasti.

— Mitä te aioitte sanoa? kysyi nimismies.

— Minulta romahti vain kasaan yhtä ja toista, sanoi Kalle.

— Minä ymmärrän varsin hyvin, sanoi nimismies, — että ellen voisi todistaa, missä autoni oli tuona iltana ja juuri murhan sattuesssa, niin se olisi vain eräänlaisena todistuksena siitä, että minun autoani käytettiin silloin.

— Kun Heikkilän emäntä soitti teille, niin siellä ei tiedetty, missä olitte, sanoi vanha emäntä.

— Minä tiesin, etten viivy pitkää aikaa, ja siksi en sitä ilmoittanutkaan tädilleni, jonka kanssa asun.

— Selitä sinä, Kalle, millä tavalla käsität murhaajan lähteneen, sanoi emäntä.

Kalle ryhtyi hiukan hämillään selittämään:

— Minä ajattelin niin, että murhaaja, jonka kanssa Matti tuli, käänsi heti auton valmiiksi tuon hiekkakasan kohdalla. Kun hän sitten pakeni, niin hän hiipi auton luo, ja kun siinä on hiukan viettävää, antoi auton ensin omalla painollaan mennä eteenpäin, jotta kone lämpenisi. Vasta meidän riihen kohdalla hän pani vauhdin päälle, ja sen kuuli suutari.

— Tämä selitys tuntuu hyvin uskottavalta, sanoi nimismies. — Se yhdistää ainakin tuon todistuksen asiaan kiinteästi. Mutta meidän olisi siis päästävä selville siitä, mitä autoa on käytetty. Mehän voisimme tiedustella, kenen auto oli kylässä silloin vuokrattu. Vuokraaja on ollut tietysti Matti Peltola.

— Tai murhaaja, sanoi Kalle.

— Aivan oikein, tai murhaaja, sanoi nimismies. — Jos me saamme tietää, kenen auton Peltola vuokrasi, niin asia on sitä myöten selvä, mutta se ei vielä sano laisinkaan, kenen kanssa hän läksi, ellei sitä ole joku nähnyt. Ja jos toinen on taas vuokrannut auton, niin emme tiedä, kenen kanssa Peltola ajoi. Jos murhaaja on heti tuonut auton takaisin, niin hän on tullut auton omistajan luo kello kymmenen ajoissa. Mutta murhaaja on myös voinut ajaa autolla ensin kauemmaksi ja palata paljoa myöhemmin. Muu-

ten tuossa autojutussa oli eräs kohta, joka ei ole oikea. Se todistaa vain, että te, herra Mattila, ette omista autoa. Jos Peltola on tullut sinne murhaajan kanssa autolla, niin olisi heidän täytynyt viipyä ainakin kaksi tuntia siellä, ennenkuin auto olisi niin paljon jäähtynyt, että vauhdin avulla olisi pitänyt lämmittää konetta. Jos murhaaja on antanut koneen mennä alamäkeä, niin hän on sen tehnyt vain sen vuoksi, että sen ääntä ei kuultaisi. Vasta sitten, kun hän ei voinut päästä tasaisella maalla eteenpäin, hän pani koneen käyntiin. Tietysti hän uskoi, että sen ääni ei enää kuulu. Mutta hän ei muistanut, että varsinkin syksyllä ja siis kostealla ilmalla auton ääni kuuluu pitemmälle.

— Minä huomaan, että me tällä asialla, jonka minä luulin kovin tärkeäksi, sanoi emäntä, — emme pääse vielä minnekään. Mutta minulla on toinen avain.

Ja vanha emäntä kertoi, millä tavalla hän oli merkinnyt setelit, jotka hän pankista otti ja antoi Matti Peltolalle.

— Viisi näistä seteleistä on palannut takaisin säästöpankkiin, lisäsi hän, — ja te, herra nimismies toitte ne eilen sinne.

— Minäkö toin viisi noista seteleistä sinne! huudahti nimismies. — Nyt minä en laisinkaan enää ihmettele, vaikka olisitte toimittanut minut vangituksi. Minä maksoin niillä vähennyksen

autoni hinnasta, sillä minä en ole voinut suorittaa koko hintaa yhdellä kertaa.

— Jos saamme tietää, mistä rahat tulivat, niin me voimme sen kautta päästä johonkin tulokseen, sanoi vanha emäntä. — Murhaaja on ne tietysti käyttänyt, vienyt siihen pankkiin tai sille henkilölle, jolta ne olette saanut. Hän oli ollut varovainen ja tahrinut niitä ensin, jotta peittäisi jälkensä.

— Mutta minähän sain ne Helsingistä Kansallispankista, sanoi nimismies.

— Milloin?

Nimismies hymähti.

— Tässä on taas sellainen kohta, joka voisi olla minulle vaarallinen, sanoi hän. — Ajatelkaahan, minä olen ne saanut maanantaina, heti varhain aamulla.

Vanha emäntä ja Kalle aivan säpsähtivät.

— Niin, asia näyttää hyvin merkilliseltä, jatkoi nimismies. — Minä lähetin komisarius Salon heti varhain aamulla Helsinkiin viemään tuota pistolia tutkittavaksi. Samalla matkalla hän poikkesi pankkiin nostamaan siellä olevia rahojani. Hän toi nämä setelit sitten minulle. Tämä kaikki näyttää suorastaan valheelta, ellei Salo voisi sitä todistaa. Mutta juuri se, että minä olen nämä setelit saanut, näyttää nyt erään seikan. Murhaaja ei ole missään tapauksessa tullutkaan tähän kylään, jos hän yleensä on tästä kylästä kotoisin,

vaan on jatkanut matkaa Helsinkiin ja pannut nuo rahat pankkiin.

— Tai on murhaaja linja-autolla mennyt varhain aamulla kaupunkiin, sanoi Kalle.

— Niin, sekin on mahdollista, lausui nimismies. — Mutta silloin hän on ollut samassa autossa kuin Salokin, sillä tämä meni juuri sillä autolla.

— Ja autoon mahtuu kaksikymmentä henkeä, sanoi Kalle.

— Niin, ja yksi heistä voi olla murhaaja, sanoi nimismies. — Tai teemme väärän päätelmän, ja murhaaja onkin mennyt yksityisautolla sinne. Tästä näemme, miten heikolla pohjalla kaikki on.

— Me emme siis voi mitään tästä kaikesta varmuudella päättää, sanoi vanha emäntä.

— Voimme kyllä erään asian, sanoi nimismies. — Murhaaja on tehnyt kaiken aivan yksinkertaisesti. Meidän vikamme on, että haemme todistuksia monimutkaisista seikoista. Murhaaja varastaa pistolin, menee joko ennen vaanimaan tai menee Peltolan kanssa Heikkilään, tekee tekonsa, menee autolla Helsinkiin suoraan tai jättää auton muualle ja menee sitten aamulla varhain Helsinkiin ja varovaisuuden vuoksi vie rahat pankkiin.

— Mutta miten juuri nuo setelit ovat tulleet teille? sanoi emäntä.

— Asialla voi olla hyvin yksinkertainen seli-

tys, sanoi nimismies. — Salo tulee pankkiin juuri vähän sen jälkeen kuin setelien tuoja on ollut siellä, ja sattumalta menee samaan kassaan. Sattumalta ei rahoja ole sitä ennen tarvittu tai on jäänyt jäljelle juuri tämä määrä seteleitä, sillä kassassa oleva neiti asettaa saamansa setelit määrättyihin lokeroihin ja antaa siitä myös seteleitä. Hän siis vähän ajan päästä antaa samat setelit, jotka hän on kassaan saanut. Minä tunnustan aivan suoraan, että kaikki tämä on vain arvelua. Tähän asti olemme siis siinä, että murhaaja mahdollisesti on ollut Matin mukana, mahdollisesti vuokrannut auton, mahdollisesti mennyt Helsinkiin. Ja jos me rakennamme näistä seikoista jotakin, niin varmasti olemme väärillä jäljillä jälleen.

— Kuinka pieni onkaan ihmisen viisaus, sanoi emäntä. — Me uskomme niin kovin paljon itsestämme ja me kaadumme omiin typeriin päätelmiimme. Minä olen Herralta pyytännyt apua tässä asiassa. Ja aina kun epäilyks on kohdistunut johonkuhun henkilöön, hän on minua varoittanut uskomasta sitä. Hän on avannut silmäni näkemään rehellisyyden, vaikka ei olekaan minulle syyllistä osoittanut. Ja kun minä hänen kätensä suojassa olen tätä asiaa mietiskellyt, niin hän on minulle selvittänyt ainoastaan yhden kohdan, sen nimittäin, että rikollinen ei voi koskaan pitkää aikaa vaieta omasta teostaan, vaan hänen täytyy siitä puhua. Ei hän tahdo siitä kerskailla,

mutta hän tahtoo peittää jälkijään. Kun metsän pedot itselleen piilopaikan etsivät, niin ne aina myös tarkkaavalle metsämiehelle paljastavat sen. Ja syyllinen tekee liian paljon suojatakseen itseään. Meidän on nähtävä, missä paikassa on tätä harjoitettu.

— Tuo on aivan totta, sanoi nimismies, — mutta meidän täytyy kuitenkin tietää, mistäpäin lähdemme etsimään. Lauantaina ovat käräjät, ja siksi meidän täytyisi jotakin tietää.

— Joka rahaa himoitsee, sanoi emäntä, — hän myös nauttii rahan käyttämisestä. Joka rahan tähden toisen murhaa, ei hän rahaa hanki, jotta hän sen säästöön panisi, vaan hän tahtoo rahoillaan hankkia itselleen sitä, mitä ei ole saanut ja mitä hän on ikävöinyt. Kaikessa muussa hän voi viisas olla ja jälkensä peittää, mutta kuinka hän voisi voittaa omia halujaan.

— Meidän on nyt koetettava löytää jostakinpäin sellaista, mikä antaa merkin rikollisesta, sanoi nimismies. — Me voimme kukin omalla tavallamme hakea. Teitä, emäntä, pyydän menemään Uotilaan ja siellä kuulustelemaan, onko kukaan epäilyttävä henkilö siellä liikkunut, tarkoitan sellainen, joka olisi voinut tuon pistolin anastaa. Te, herra Mattila, olette sopiva menemään Peltolaan ja siellä kyselemään, tiedetäänkö, kenen kanssa Matti Peltola oli tuona iltana. Olen siellä jo sitä varten käynyt, mutta hyvin huonolla tuloksella. Vanhemmat olivat kaikesta vielä niin

järkytettyjä, ettei heiltä saanut selvää vastausta. Minä koetan ottaa tuosta autosta selkoa, sillä virka-asemani avulla voin tiedustella kenenkään mitään epäilemättä. Minunhan täytyy aina pitää autoja silmällä ja minähän joudun tekemisiin kaikkien ammatillisesti liikettä harjoittavien autonajajien kanssa. Me voimme sitten kokoon-tua jälleen tänne ja sovitella huomiomme yhteen.

— Mutta jos tarvitsemme toistemme apua sillä välin, sanoi Kalle, — niin miten silloin teemme?

— Emäntä voi jäädä pysyväisesti Uotilaan, niin me tapaamme siellä teidät aina, sillä teidän-hän älyynne meidän itsetietoisten miesten sitten-kin täytyy nojata vaikeimpana hetkenä. Peltolan ja Uotilan talot ovat aivan vieretysten, jotenka herra Mattila sieltä voi välillä käydä. Tehän voitte aina pistäytyä tiedustamaan, milloin emäntä aikoo lähteä kotia, tai jollakin muulla sellaisella aivan arkipäiväisellä tekosyyllä. Mis-sään tapauksessa ei Peltolan väki saa tietää, että tutkitte tätä asiaa. Rahvas säikähtyy aina poliisi-tutkintoa. Ja älkää kyselkö, älkää millään muo-toa kyselkö. Antakaa heidän vapaasti puhua ja etsikää lauseitten takaa se, mikä voi rikoksen tutkimisessa auttaa.

SEITSEMÄS LUKU.

Emäntä läksi Uutilaan, eroten molemmista miehistä ja astellen yksinään maantietä pitkin, sillä he olivat pitäneet edullisimpana sitä, ettei heitä nähtäisi yhdessä. Ilta alkoi jo peittää seudun, ja siellä täällä näkyi talojen ikkunoista sähkövaloja.

Nöyrästi emäntä ajatuksissaan kääntyi Jumalan puoleen pyytäen hänen ohjaustaan. Oman ymmärryksensä hän oli huomannut heikoksi ja puutteelliseksi. Vain usko, varma usko Jumalan johtavaan käteen, sen hän tiesi, voisi häntä nyt auttaa. Saadakseen selvyuden rikoksesta täytyi hänen jaksaa ajatella aivan tyynesti, jotta ei menisi harhaan. Kaikki entiset päätelmät ja otaksumisethan olivat osoittautuneet puutteelliseksi, ja oli siis lähdettävä aivan alusta ja entistä suuremmalla varovaisuudella. Ihmisten keskelle oli ilmestynyt peto, olento, joka riisti heidät pois armon ajasta, ja tämän pedon hän tahtoi vangita ja tuomittavaksi saattaa.

Kun hän ajatuksissaan pääsi vertaamaan tätä

murhamiestä petoon, niin silloin hän myös ymmärsi, miten välttämätöntä oli saada rikos selville. Ellei estettä valmistettu, niin tuo sama peto voisi milloin tahansa uudelleen tuottaa tuhoa.

Uotilassa otettiin vanha emäntä hyvin sydämellisesti vastaan. Talon isäntä ja emäntä olivat vielä nuoria ihmisiä, ja Aino oli heidän vanhin tyttärensä. Koskaan sitä ennen ei vanhalle emännälle oltu puhuttu siitä, että vanhan emännän tyttären poika menisi naimisiin Ainon kanssa, sillä nuorten rakkaus oli siihen asti ollut vielä vain kuin oraalla. Mutta nyt Erkin vangitseminen oli saanut aikaan yhteisen siteen heidän välillään. Vanhan emännän nähdessään Aino vai-pui heti hänen syliinsä, ja vanhus taputteli häntä ja koetti viihdyttää aivan kuin pientä lasta:

— Kas niin, kas niin, lapsukainen, kyllä kaikki vielä hyvin päättyy.

— Mutta kun he ovat vanginneet Erkin ja syyttävät häntä murhaajaksi! nyyhkytti Aino.

— Syyttää voidaan aina ketä tahansa, tuomitseminen on toinen asia. Minä tiedän aivan varmasti, että Erkki pääsee vapaaksi.

— Te tiedätte siis, kuka on todellinen syyllinen? kysyi Uotilan isäntä.

— Kuinka minä vanha vaimo sen tietäisin? vastasi vanha emäntä. — Mutta Jumala ei salli niin suuren vääryyden tapahtua.

— Nimismies ei olisi saanut vangita häntä,

sillä sellainen on hirvittävä häpeä, sanoi Uotilan emäntä kiihkeästi.

— Kun minä, joka olen pojan äidinäiti, en siitä nimismiestä syytä, sanoi vanha emäntä, — niin jättäkäämme se asia toistaiseksi.

Uotilan isäntä ja emäntä katsoivat vaiti vanhaan emäntään. Hänen suuri rauhallisuutensa ja arvokkuutensa vaikutti heihin tynnyttävästi.

— Me emme voi koskaan välttää syytöksiä, niin kauan kuin olemme maailmassa, sanoi vanha emäntä. — Se on kerta kaikkiaan elämän kulku, koska pahojen lauma on aina suurempi. Mutta jos nimismies on antanut vangita Erkin, niin on siinä ehkä toinenkin syy. Minä olen nähnyt itse, ja samaa on nimismieskin nähnyt, että syytön voi puhua aina mahdollisimman paljon omaan niskaansa. Minä kuulin Kallelta, miten tuon pistolin laita oli ollut ja miten sitä täällä oli pidelty. Eihän Aino muista eikä Erkki muista, pistikö hän sen taskuunsa lähtiessään. Muualta täytyy selvitys hankkia, koska Erkki ei itse muista tätä asiaa.

He olivat vielä eteisessä.

— Tälle pöydälle siis Erkki laski tuon aseensa? kysyi vanha emäntä.

— Niin, selitti Aino. — Minä muistan aivan selvästi, miten hän laski sen tähän aivan keskelle pöytää sen jälkeen, kun oli sen puhdistanut minun esiliinaani. Mutta kun hänellä oli kiire lähtiessään, niin minä en laisinkaan muista,

ottiko hän sen vai ei. Hänen sotilaslakkinsa oli siinä vieressä, ja tietysti hän sen otti.

— Me olemme ajatelleet sitä, että maantieltä päin olisi joku tullut sen ottamaan, sanoi Uotilan isäntä.

— Mutta eihän tämä ikkuna ole laisinkaan maantielle päin, sanoi vanha emäntä. — Kukaan ei siis olisi tullut sitä ottamaan ainakaan siinä tarkoituksessa. Jos tavallinen varas olisi tullut, niin hän olisi kai vienyt jotakin muuta samalla kertaa. Onko mitään kaivattu?

— Ei ole kaivattu, sanoi Uotilan emäntä.

— Olikohan täällä silloin valoa? kysyi vanha emäntä.

— Kun me maksamme sähkövirrasta lampujen mukaan, niin me tietysti poltamme kaikkia lampuja, sanoi Uotilan isäntä. — Minä muistan panneeni virran päälle jo kahden aikaan, kun sattui olemaan hämärä päivä ja minä tarvitsin kirjoituspöydälleni tulta. Eiköhän täällä eteisen katossa oleva lamppu syttynyt silloin.

— Aina se lamppu on täällä palanut, sanoi Uotilan emäntä.

Emäntä katsoi ikkunasta.

— Tämä ikkuna on Peltolan pihalle päin, eikö olekin? sanoi hän.

— On, vastasi Uotilan isäntä. — Ei pihalta tänne juuri näe, kun siinä on pensaita edessä. Ei ainakaan näe pöydälle, kun kuisti on siksi korkealla.

— Mutta jos Peltolan ikkunoista katselee, niin näkee tietysti, sanoi vanha emäntä.

— Niillä ei ole rakennuksen tällä puolella muuta kuin nuo ison salin ikkunat, vastasi Uotilan emäntä. — Siellä on hyvin harvoin ketään, kun niitä on ollut ainoastaan vanhukset ja Matti ja talossa on paljon muita huoneita, joissa oleskellaan.

— Kuka tuolla vinnikamarissa asuu? kysyi vanha emäntä osoittaen Peltolan yläkertaan päin.

— Siellä on asunut se isännän veljenpoika, se ylioppilas, joka on ollut täällä lukemassa, vastasi Uotilan isäntä.

— Siitä ikkunasta näkee tänne tietysti, sanoi vanha emäntä.

— Näkeehän sieltä, jos sattuu katsomaan. Mutta eiköhän se herra ole kirjojensa ääressä, sanoi Uotilan emäntä. — Melkein aina siellä on verhot alhaallakin näin valojen syttymisen aikaan.

— Jos joku olisi seisonut tuolla kuistin ikkunan alla, niin olisiko hän nähnyt, mitä on pöydällä? kysyi vanha emäntä.

— Minä olen sitäkin koetellut jo, vastasi Uotilan isäntä. — Kuisti on niin korkealla, että miehen pitäisi olla ainakin kaksi metriä pitkä, ennenkuin näkisi. Jos hän tarttuisi ikkunalistaan ja sitten nousisi kivijalan varaan, niin voisi lyhyempikin mies ulottua näkemään. Mutta kun siinä alla on kukkamaa, niin olisi pitänyt

tallata sitä. Poliisit tutkivat jo maankin ja sanoivat, että siellä ei ole kukaan seisonut. Kyllä se pistoli on kadonnut sillä tavalla, että joku sivulinen on tullut ovesta ja vienyt sen mukanaan.

— Ei sitä millään muulla tavalla ole voitu selittää, sanoi Uotilan emäntä. — Mutta outoa sekin on, sillä eihän meidän pitäjässä ole varkauksia harjoitettu. En muista koskaan kuulleen sellaista, että olisi eteisistä mitään viety, vaikka jokaisella talolla ne ovat aivan auki.

— Siinä on vielä se, että olisi myöhemmin varastettu, sanoi Uotilan isäntä. — Tarkoitin sitä, että Erkki olisi lähdettyään puhutellut jotakuta tai ottanut matkaansa jonkun, joka olisi sen vienyt. Kovin on tämä kohta hämärä.

— Niin on, sanoi vanha emäntä. — Ja se on kuitenkin sellainen, joka Erkille on tärkeä, sillä pistolinhan tähden hän on ahdinkoon joutunut.

— Mutta mitä me tässä seisomme, sanoi Uotilan emäntä. — Voimme sisällä paremmin puhella.

He menivät eteisestä sisään. Vanha emäntä, joka talossa ei ollut käynyt moniin vuosiin, katsele ympärilleen.

— Täällä on hyvin paljon kauniita kutomaita, sanoi hän.

— Tämä meidän Annahan niitä on tehnyt, sanoi Uotilan emäntä.

— Minäkin nuorena kudoin paljon, sanoi vanha emäntä, — mutta nyt se sellainen on saanut jäädä. Ei ole enää kelle kutoisikaan, ja

— Verinen lyhty.

minä vanha ihminen en enää tarvitse kaikenlaista koreutta. Mutta hauskaa niitä on katsella. Kun työssä istuu, niin varakkaaksi tulee. Suurin siunaus ihmiselle on aina se, että hän mielellään tekee työtä. No, millä tavalla Peltolan väki on tämän suuren koettelemuksen ottanut?

— Itkenythän se emäntä on, vastasi Uotilan emäntä. — Täälläkin se on käynyt muutaman kerran, kun on tullut liian vaikeaksi. Isäntä on kovin masentunut. Mattihan oli talon ainoa poika ja olisi saanut kaiken periä. Isäntä on pitänyt kovasti kiinni siitä, että talo pysyisi suvussa, koska se on satoja vuosia ollut. Nyt ei ole mitään muuta neuvoa, jotta ei vieraille menisi, kuin antaa se tuolle veljenpojalle. Mutta ei sitä tiedä, pysyykö talo sellaisen käsissä.

— Onko hän sitten heittiö? kysyi vanha emäntä.

— Minä en tiedä, mikä hän on, selitti Uotilan emäntä. — Kuuluu hävittäneen kaiken, mitä hänellä oli. Paljoa sitä ei ollut, kun hän jo varhain joutui orvoksi. Tämä Peltolan isäntä joutui hänen holhoojaksi. Hyvin Peltolan isäntä ne rahat hoiti siihen asti, kunnes Ilmari-herra tuli täysi-ikäiseksi. Mutta sitten kaikki meni hyvin pian. Ja jotta poika voisi lukea lukunsa loppuun, ottivat hänet tänne asumaan.

— Millainen tuo nuori herra on? kysyi vanha emäntä ja koetti hallita ääntään, jonka huomasi väräjävän.

— Emme me hänestä juuri mitään tiedä, sanoi Uotilan isäntä. — Onhan tuo täällä emännän seurassa joskus käynyt, mutta ei hän ole juuri suutaan avannut koskaan. Hiljaiselta kovin hän on näyttänyt. On kai vähän häpeissäänkin, kun saa elää sukulaistensa armoilla ja tietää, että meillä on selvillä, miten hän on omaisuutensa antanut mennä.

— Ja miten hän otti serkkunsa kuoleman? kysyi vanha emäntä.

— Eiväthän he oikeastaan olleet mitään hyviä ystäviä keskenään, selitti Uotilan isäntä. — Taisivat toisinaan riidelläkin. Ainakin sellaista puhuttiin. Mutta kyllä tämä kuolema häneen koski. Hän ei ollut kotona silloin, kun sana siitä tuli. Missä lienee ollut kävelyllä tai naapurissa käymässä. Kun vanhukset sitten yöllä tulivat ja toivat ruumiin, niin herättivät hänet, joka jo oli mennyt levolle. Me jouduimme sinne samaan aikaan ja näimme, miten katkerasti hän itki. Maanantaiaamuna hän sitten meni Helsinkiin ruumisarkkua ostamaan. Ei hänestä sitten ole juuri mitään tiedetty sen enempää. Kuuluuhan tuo olleen niinkuin ennenkin ja kerrotaan hänen kovasti koettavan ottaa selkoa siitä, kuka murhan on tehnyt. Kävi hän meilläkin kysymässä, tiedetäänkö, kuka pistolin oli varastanut. Hän oli saanut nimittäin tietää, että Erkin pistoli oli ollut hänellä täällä käydessään. Sanovat hänen ryyp-päävän taas.

— Ja syyttääkö hän ketään? kysyi vanha emäntä.

— En minä ainakaan ole kuullut hänen ketään syyttävän, sanoi Uotilan emäntä. — Onhan tämä asia niin kovin hämärä, ettei tiedä, minnepäin sitä ajattelisi. Ei tuo kuulu nimismieskään asiasta olevan varma, vaikka hän on sekä sen Antin että Erkin vanginnut. Johan sekin sitä osoittaa, kun hän kaksi vangitsee samasta teosta, jonka tietysti yksi on tehnyt.

— Väärin on sanoa kenestäkään mitään epäilystä, lausui Uotilan isäntä, — mutta eihän tuota voi olla ajattelematta, että se Ilmari Peltola on ainoa, joka todella tästä kuolemasta hyötyy. Mutta jos hän sitä olisi ajatellut, niin tokko tuo olisi sitä tehnyt juuri siellä Heikkilän nurkissa, kun hänellä olisi ollut tilaisuus tehdä sellainen teko missä muualla tahansa. Olivathan nuo toisinaan yhdessä autolla ajelemassa. Se Peltolan Matti ei osannut ajaa, mutta Ilmari-herra osasi.

— Minä jo ajattelin, että olisiko se tappanut serkkunsa, sanoi Uotilan emäntä, — mutta eihän siinä voi olla mitään perää, kun meidän karjapiika muisti ihan varmasti nähneensä koko illan valoa siellä Ilmari-herran huoneessa ja hänen varjonsa ikkunaverhoa vastaan, kun tämä istui pöytänsä ääressä. Ensin minä aioin puhua nimismiehelle tästä epäilyksestäni, mutta en sitten, kun se karjakko kertoi, että hän oli pihalla pimeässä tapaamassa sulhastaan juuri silloin ja

olivat juuri rakennuksen sillä puolella illalla myöhään. Nehän hiukan arkailivat sitä, että joku näkisi heidät yhdessä, ja siksi pitivät huolta siitä, missä ikkunassa oli valoa.

— Ihmisen pitää olla kovasti varuillaan, ettei tee päätöksiä toisista liian pian, sanoi vanha emäntä. — Jos kerran valoa siellä vinnikamarissa oli ja varjo näkyi verhossa, niin eihän kukaan järkevä ihminen voi väittää, että hän olisi ollut poissa. Minun täytyy tunnustaa, että tässä asiassa olen minäkin tehnyt kaikenlaisia päätöksiä ja epäillyt yhtä ja toista, ja aina kun on asiaa lähemmin tarkastanut, niin on huomannut, että kaikki, mitä on epäillyt, onkin ollut aivan luonnollista.

— No, siellä teilläpäin tietysti puhutaan tästä asiasta paljon, sanoi Uotilan emäntä.

— Tietysti siitä puhutaan, vastasi vanha emäntä. — Jokainen ajattelee omalla tavallaan ja etsii syyllistä. Ja kun ne sitten ovat toistensa kanssa jutelleet, niin mitä uskonevatkaan lopulta. Jos he kaikki tulevat käräjille, ja sinnehän nuo ovat haastetut, niin kyllä he sekoittavat asiat, siitä olen varma.

Miltä puolelta tahansa asiaa selitettiin ja miten tarkkaan emäntä koettelikin kuunnella, ei hän löytänyt mitään sellaista kohtaa, joka olisi valaissut sitä, millä tavalla pistoli oli kadonnut, eikä hän saanut mitään uutta johtolankaa, jonka perustuksella olisi voinut löytää syyllisen jäljet.

Kalle oli sillävälin mennyt Peltolaan. Ruumis makasi salissa arkussaan, sillä hautajaiset piti vietettämän vasta kärkeä seuraavana sunnuntaina. Vanhukset olivat aivan murtuneita. Kalle koetti varovaisesti tiedustella asioita, mutta kumpikaan heistä ei osannut sanoa mitään.

— Meiltä meni hänessä kaikki! sanoi Peltolan isäntä. — Ainoa poika meni! Mitä me vanhukset nyt teemme? Minä olin aikonut Matille jättää talon. Hänen piti mennä naimisiin ja perustaa oma koti. Ja sitten tulee murhamies ja riistää hänen henkensä. Kyllä on kohtalo ollut kova meille!

— Siihen Ilmariin on tämä kovasti koskenut, sanoi Peltolan emäntä. — Siellä hän istuu vinnikamarissaan ja suree serkkuaan. Ensin hän koetti päästä selville siitä, kuka olisi murhaaja. Mutta millä hän, joka ei koskaan sellaisia asioita ole tutkinut, sen olisi voinut löytää, jota nimismies ja poliisitkaan eivät ole löytäneet, enkä minä usko, että se Heikkilän renki tai Erkki olisi Mattia tappaneet, koska heillä ei ollut mitään vihaa häntä kohtaan. Eihän sitä mennä sentään toisen henkeä vain sillä tavalla ottamaan, ellei vihaa ole. Se Ilmari on taas ruvennut juomaan niin kovasti. Minä koetin hänelle siitä puhua, mutta ei hän ole siitä välittänyt. Ei hän syö juuri mitään, istuu vain siellä ja juo. Jos sinä, Kalle, menisit hänen kanssaan puhumaan.

— Enhän minä häntä tunnekaan juuri ollen-

kaan enää, sanoi Kalle. — Hänhän on ollut jo monta vuotta poissa tältä paikkakunnalta, ja minä olin silloin kovin nuori, kun hän oli täällä.

— Menisit nyt kumminkin, sanoi Peltolan emäntä. — Kyllä hän sinut muistaa, kun näkee sinut. Ja sinähän olet niin iloinen ihminen, että osaat ehkä tehdä kaiken hänelle helpommaksi. Emme me kaksi, joilla tämä surumme on, osaa toista enää lohduttaa.

Ei Kalle mitään niin kovasti toivonut kuin juuri sitä, että hän pääsisi puheisiin tuon nuoren miehen kanssa. Mutta hän tahtoi, että hänet siihen pakotettaisiin, jotta Ilmari ei mitään epäilisi. Kalle oli aivan varma siitä nimittäin, että Ilmari tiesi tärkeitä asioita, mutta jostakin syystä oli niiden suhteen vaihi.

— Miten hän otti vastaan tiedon serkkunsa kuolemasta? kysyi hän.

— Kun me silloin illalla tulimme ruumiin kanssa kotia, sanoi Peltolan isäntä, — niin hän oli makuulla jo. Me huusimme hänelle, ja hän tuli vähän ajan päästä ja auttoi nostamaan ruumista sisään. Kun ruumis oli laskettu vuoteelle, niin hän oli niin tavattoman kalpea, että ensimmäisen kerran minä hänestä pidin. Ja sitten hän sanoi, että hän oli valmis tekemään kaiken voitavansa auttaakseen meitä. Ja hänhän sitten meni Helsinkiin ostamaan arkkua.

— Kyllä tämä tapaus on häneen hyvää vaikuttanut, sen minä huomasin, sanoi Peltolan

emäntä. — Hänelle annettiin rahaa runsaasti mukaan ja kun hän palasi, niin tilitti hän jokaisen markan. Ennen olisi hän kyllä siitä itselleen ottanut jotakin. Mutta täytyyhän kuoleman, kun se näin lähelle osuu, häneenkin vaikuttaa. Mutta nyt on hän pari päivää juonut. En minä tiedä, mistä se puuska häneen tuli. Mene nyt, Kalle, puhumaan hänen kanssaan. Ellet usko hänen ottavan sinua ystävällisesti vastaan, niin minä kyllä tulen sinun kanssasi ensin sinne.

— Kyllä minä siinä tapauksessa sitten menen, sanoi Kalle.

Emännän seurassa he menivät eteiseen, josta portaat johtivat yläkertaan. Kun he olivat päässeet portaitten yläpäähän, raotettiin ovea ja ääni kysyi:

— Kuka siellä?

— Minä täällä olen, sanoi emäntä, — ja minä tuon sinulle vieraankin.

— Kuka se on? kysyi ääni.

— Se on Mattilan Kalle.

Raollaan olevasta ovesta näkyi valo, mutta huoneessa-olija ei puhunut enää mitään. Emäntä asteli ovea kohden ja avasi sen astuen Kallen kanssa sisään.

— Käykää sisään vain, sanoi Ilmari Peltola. — Onko teillä minulle asiaa?

— Ei minulla mitään asiaa ole, sanoi Kalle ystävällisesti, — mutta emäntä niin kovasti tahtoi, että tulisin tänne vähäksi aikaa seuraksenne.

— Niin, kun sinä istut täällä aivan yksinäsi, niin toin Kallen tänne, sanoi emäntä. — Ole nyt hänen kanssaan edes vähän aikaa, ehkä se auttaa.

— Ei minulla ole mitään sitä vastaan, vastasi Ilmari.

— Jääkää nyt sitten puhelemaan, sanoi Peltolan emäntä. — Minun täytyy mennä sinne alas, kun se isä on niin raskaalla mielellä.

Emäntä poistui ja sulki oven

— Sopii painaa puuta, sanoi Ilmari.

— Kiitos, sanoi Kalle ja istui pöydän ääreen.

Hän katsoi Ilmariin. Tämä oli solakka ylioppilasnuorukainen, jonka kasvot valvomisesta ja alkoholista olivat sinä hetkenä aivan veretömät.

— Ryyppäättekö? kysyi Ilmari.

— Enhän minä tavallisesti ryyppää, mutta voihan tuota ottaa, sanoi Kalle. — Ei kai tuo miestä kaada.

— Ei tämä ole spriitä vaan oikeaa konjakkia, sanoi Ilmari ottaen pöydän alta pullon esiin. — Minä kävin Helsingissä ja ostin sitä. Tämä serkkuni kuolema on ollut hirvittävä isku minulle. Minulla ei ole ollut koskaan oikein hyvät hermot, ja tämä on pannut taas kaikki aivan epäkuuntoon. Minä olen lapsesta asti pelännyt ruumiita, ja kun sellainen on talossa, niin en tahdo voida nukkua laisinkaan. Pelkäätekö te ruumiita?

— En ole joutunut olemaan saman katon

alla sellaisen kanssa, sanoi Kalle, — enkä siis voi sanoa sitä enkä tätä.

Ilmari kaatoi juomaa lasiin ja nyökkäsi Kallelle. Molemmat maistoivat lasista.

— Minä olen kuullut teistä näinä päivinä, sanoi Ilmari. — Kertovat, että te koettatte saada selville, kuka murhasi serkkuni.

— En minä ole sitä koettanut selville saada, sanoi Kalle.

— Mutta minä kuulin, että te olette tutkinut ennenkin rikosjuttuja näillä paikkakunnilla.

— Kuka nuori mies ei sitä tekisi aikansa kuluksi, mutta en minä osaa erikoisesti sitä ammattia. Minä olen auttanut nimismiestä näissä asioissa.

— Se Heikkilän renki ja poika kuuluvat olevan kiinni ja heitä epäillään tästä murhasta.

— Kysymys on siitä pistolista, joka oli Antin huostassa sinä murhailtana ja joka aikaisemmin samana iltana oli ollut Erkillä. Siitä se johtuu.

— Nimismies luulee kai olevansa hyvin ovela, sanoi Ilmari nauraen.

— Jokainen nimismies luulee olevansa erittäin taitava tällaisissa asioissa.

— Pidättekö te hänestä?

— Nimismiehestäkö?

— Niin. Pidättekö te hänestä?

— En minä voi sanoa siitä mitään, vastasi Kalle. — Olen tullut niin vähän hänen kanssaan tekemisiin, kun en asu edes samassa kylässä.

— Minä en pidä hänestä, sanoi Ilmari.

Ilmari viittasi Kallea jälleen ryyppäämään. Sitten Ilmari kumartui pöydän yli ja sanoi äkkiä terävästi:

— Hän on lähettänyt teidät tänne. Sanokaa se suoraan.

— Minä tulin isäntää ja emäntää tervehtimään, ja silloin emäntä pyysi minua tulemaan tänne luoksenne. Kuulittehan sen itsekin.

— Suokaa anteeksi, lausui Ilmari. — Hermoni ovat niin pingoitettuina.

— Jos vielä epäilette sanojani, lausui Kalle, — niin voitte mennä alakertaan kysymään. Emäntä voi silloin vakuuttaa, että minä vastustelin kauan, ennenkuin suostuin tulemaan tänne.

— Uskonhan minä, uskonhan minä, vakuutti Ilmari. — Kun serkkuni kuoli niin salaperäisellä tavalla, niin tulee ehdottomasti ajatelleeksi, että minua epäillään hänen murhaajakseen.

— Miksi teitä epäiltäisiin?

— Minähän hänen kuolemastaan hyödyn, ymmärrättehän sen. Minähän saan talon ja rikkauudet, kun vanhukset kuolevat. Ja kun minä en ole ollut aina sovussa Matti-vainajan kanssa, niin kukapa tietää, mitä johtopäätöksiä siitä tehdään. Minulle on aina ennenkin tehty vääryyttä.

— Missä?

— Kaikkialla.

— Täälläkinkö?

— Täällä niinkuin muuallakin. Minä en

tiedä, miksi isälläni oli kuollessaan niin pieni omaisuus. Minä en usko, että aikoinaan vanha isäntä teki isälleni täyttä oikeutta omaisuuden jaossa heidän isänsä jälkeen. Mutta se on jo vanha asia. Ja minullahan ei ole syytä sekaantua siihen. Se oli isäni asia. Sitten koulussa aina opettajat vainosivat minua. Minä olen varma siitä, että silloin jo hermoni menivät pilalle. Ja sitten yliopistossa eivät lukuni luonnistuneet laisinkaan. Sielläkin minua vainottiin. Minä olisin nyt kohta saanut tentityksi lukuni. Mutta sitten tuli tämä serkkuni kuolema, ja olen varma siitä, että luvut jäävät taas kesken. Ja minä pelkään, että ne iskevät uudelleen minuun ja väittävät, että minä surmasin Matin.

— Minä en ole kuullut sellaista vihjaustakaan, sanoi Kalle.

— Ettekö todellakaan?

— En kenenkään suusta, vakuutti Kalle. — Ja minä olen sentään kuullut aivan kaikki juurut, mitä on liikkeellä. Ihmiset ovat arvailleet melkein jokaista paitsi kirkkoherraa ja apteekaria.

Ilmari purskahti nauruun.

— Se oli hauskasti sanottu. Se ansaitsee ryypyn.

— En minä jaksa niin paljoa.

— Juokaa nyt, ette te näin hyvää tavaraa saakaan usein. Minulla on Helsingissä tuttava lääkäri, joka kirjoittaa minulle reseptit. Te

näette, että tämä on oikeaa tavaraa eikä mitään sekoitusta. Oli oikein hauskaa, kun tulitte tänne. Ette voi ajatellakaan, miten kamalaa on istua täällä, kun ruumis on tuolla alhaalla. No, koh-tahan se viedään hautaan, ja silloin minäkin pääsen taas rauhaan.

Ilmari nojasi tuolinsa selkänojaan ja sulki silmänsä sekä vihelteli hiljaa. Kalle vilkaisi häneen ja huomasi hänen pitävän silmiään hiukan raol-laan. Kalle otti verkalleen savukelaatikon tas-kustaan ja sytytti savukkeen. Kun hän oli vetä-nyt ensimmäisiä haikuja, katsoi hän jälleen Ilma-riin. Tämä katsoi terävästi häneen.

— Miksi teidän kätenne vapisee? kysyi Ilmari.

— Minä olen niin heikko konjakille, että se kai vaikuttaa, vastasi Kalle.

— Minuun eivät juomat enää vaikuta mitään, kerskaili Ilmari. — Minä voin liikkua niin, ettei kukaan huomaa mitään, vaikka olisin kokonai-sen vuorokauden hummannut. Minä olenkin vasta silloin oikein terävä, kun olen saanut sisääni hiukan väkevää. Se tasoittaa hermoja. Ikävä kyllä, kun sitä on jatkunut jonkin aikaa, niin väsyn lopulta aivan kokonaan. Mutta nyt minä voin vielä kolme vuorokautta hummata. Ja sitten on hautajaiset ja sitten mennään nukku-maan.

— Teidän pitäisi oikeastaan ryhtyä tätä murhajuttua selvittämään, sanoi Kalle. — Te

olette sivistynyt mies ja voitte varmasti ratkaista kaiken, mikä muille on mahdotonta.

— Minä olen sen jo ratkaissut.

— Murhanko?

— Niin.

— Milloin?

— Lopullisesti nyt. Juuri tänä hetkenä. Sen jälkeen kuin te tulitte tänne.

— Ette kai luule, että minä olen sen tehnyt? sanoi Kalle.

— Teissä ei olisi miestä sellaiseen tekoon. Siihen vaaditaan rohkeutta ja teon peittämiseen älyä.

— Minä jo aivan säikähdyin tässä, kun luulin teidän tarkoittavan minua vaivaista.

Ilmari nauroi.

— Ihmisen itserakkaudella ei ole rajaa, sen minä huomasin taas. Sanonko teille, kuka on syyllinen?

— Kyllä minä sen mielelläni kuulisin.

— Kyllä sen voikin nyt jo sanoa, sillä lauuantaina se kumminkin tulee ilmi, kun minä sen käräjillä todistan.

— Te olette suurenmoinen ihminen, jos olette voinut ratkaista sen, mihin me muut emme ole pystyneet. Minä tunnustan suoraan, että koko tutkimus on nyt kuollessa pisteessään.

— Mutta lauuantaina se ei enää ole, kun minä olen puhunut.

— Minä olen varma siitä, että käräjistä tulee

sellainen tapaus, että siitä puhutaan kaikissa sanomalehdissä.

— Tietysti siitä puhutaan, ja kerrankin ihmiset tunnustavat, että minä pystyn johonkin.

Hän kumartui pöydän yli aivan lähelle Kallen kasvoja ja sanoi:

— Nimismies murhasi serkkuni!

— Kuinka se voi olla mahdollista! huudahti Kalle.

— Odottakaahan, kun minä todistan sen pala palalta.

Hän kaasi konjakkia lasiin, joi sen pohjaan ja sitten jatkoi:

— Ensiksi asian psykologinen puoli. Serkkuni oli kihloissa Anna Heikkilän kanssa. Nimismies oli tyttöön myös ihastunut. Siihen on todistajia vaikka miten monta, sillä hän on kehunut tyttöä ja hän on talossa käynyt usein.

— Minä olen kuullut hänen käynneistään, sillä minähän olen lähin naapuri, sanoi Kalle.

— Ettekä tietysti ole laisinkaan epäillyt häntä syylliseksi tähän rikokseen, vai mitä?

— En minä sentään niin tyhmä ole ollut, vakuutti Kalle, — tietysti minä olen epäillyt. Mutta en minä ole uskaltanut enkä ole osannutkaan tehdä kaikkia johtopäätöksiä.

— Siinä näette, siinä näette, siihen tarvitaan älyä! Neroutta siihen tarvitaan!

— Mutta eihän tämä yksin riitä.

— Tämä on vasta alku, tavallaan kivijalka

koko rakennukselle. Matilla oli mukanaan rahaa kolmekymmentätuhatta markkaa. Minä tiedän sen, sillä minä näin ne rahat. Nimismiehellä oli huonot raha-asiat, ja hän päätti lyödä kaksi kärpystä yht'aikaa, syrjäyttää kilpailijan ja hankkia suuren summan rahaa itselleen.

— Mutta mistä nimismies tiesi noista rahoista? kysyi Kalle.

— Hän ei tiennyt niistä ennenkuin vasta silloin, kun oli murhan tehnyt. Luultavasti lompakko putosi Matin taskusta ja hän otti rahat. Ja hän heitti pistolin pois, jotta se ei pettäisi häntä, mutta ei heittänyt kyllin kauaksi, koska se löydettiin. Hän oli niin kömpelö. Kun kerran menee tekemään rikoksia, niin pitää hoitaa asia kunnollisesti loppuun asti. Mutta kun ihmisellä on huonot hermot, niin ei pysty edes rikoksiin-kaan.

— Mutta mistä nimismies oli saanut pistolin, joka Erkillä oli Uutilassa käydessään?

— Se oli eteisen pöydällä, ja siitä nimismies sen sieppasi.

— Mutta kuinka hän ymmärsi mennä sitä hakemaan?

— Sitä minäkin olen miettinyt, mutta olen sitten ajatellut, että hän mahdollisesti jostakin syystä on kulkenut sitä polkua, joka menee meidän talon ja Uutilan välillä. Hän näki pistolin ja pujahti eteiseen. Ei mikään ole sen helpompaa. Nyt on jo niin varhain hämärä, ja Erkki

tuli taloon neljän aikaan. Kyllä sen voi tehdä, eikä kukaan sitä huomaa.

— Ja mitä sitten tapahtui?

— Matti ja minä menimme autolla Heikkilään.

— Te siis menitte hänen kanssaan?

— Niin. Minä vuokrasin Kankaanpään vuokra-auton. Minä olen sillä ennenkin ajanut. Nimismies tuli jäljestämme. Minä näin hänen autonsa maantiellä. Sitten hän sammutti lamput, kun tultiin lähelle Heikkilää. Matti nousi autosta ja minä astuin hänen jäljestään. Matin piti tavata se Kirsti. Juuri silloin ammuttiin takaapäin. Minä horjahdin aitan seinää vastaan. Kun menin jälleen auton luo, niin silloin oli nimismies jo kadonnut ja riensi autollaan poispäin. Olettehan kuullut, että se suutari väitti kuulleensa auton äänen. Niitä ei ollut yksi, vaan kaksi autoa. Toinen oli nimismiehen ja toinen oli minun.

— Miksi ette jäänyt heti paikalle todistamaan? kysyi Kalle.

— Minun hermoni ovat niin huonot, niin kuin jo sanoin. Ne tekevät minulle toisinaan tällaisia kepposia. Tietysti minun olisi pitänyt jäädä sinne ja todistaa heti paikalla kaikki.

— Mutta missä rahat ovat?

— Tietysti ne ovat joko hänellä tai hän on käynyt viemässä ne muualle. Hän on varmasti niin viisas, että vie ne pääkaupungin pankkiin. Siellä ei kukaan kysy. Ja sitäpaitsi voihan ne vaihtaa pieneksi.

Äkkiä Ilmari sanoi kiivaasti:

— Te ette usko minua! Minä näen, että te ette usko!

— Tietysti minä uskon, vastasi Kalle. — Minä olen vain niin hämmästynyt teidän terävästä älystänne. Kukaan ei ole tullut ajatelleeksi sitä, millä tavalla Matti tuli Heikkilään.

— Enhän minäkään olisi sellaista keksinyt, ellen olisi itse ollut mukana.

— Tämä on kovin merkillistä, sanoi Kalle.

— Minä ilmaisen käräjillä tämän kaiken, sanoi Ilmari. — Tietysti tulee siitä suuri kysymys, kuka on ampunut, ja tietysti tutkitaan pistoli ja siinä olevat sormenjäljet. Jos siinä olisi minun sormieni jäljet, niin olisin tietysti heti epäilyksen alainen. Mutta kun siinä ei ole niitä, niin uskotaan minun todistustani.

— Mutta ellei siinä ole nimismiehenkään?

— Silloin hänen olisi pitänyt käyttää hansikkaita, sanoi Ilmari. — Ja luuletteko, että tuollaisella maalaisnimismiehellä on hienoja hansikkaita, joiden sormi taipuu pistolin liipaisimeen.

Kalle sulki silmänsä. Hän ei ollut varma siitä, oliko hän suuren rikollisen vai hullun edessä.

— Mikä teitä vaivaa? kysyi Ilmari.

— Antakaa minulle ryyppy, minua pyörrettää, sanoi Kalle.

Ilmari kaasi hänen lasiinsa ja tarjosi hänelle.

— Juokaa, nuori mies, juokaa! Minä ymmär-

rän kyllä, että tämä vaikuttaa teihin. Kun minä ensin ymmärsin, mistä tässä oli kysymys, niin oikein huimasi minuakin.

— Miksi ette ole tätä ilmaissut kenellekään?

— Sanokaa, kenelle olisin sanonut? Nimismiehellekö?

— Te olette oikeassa. Ettehän te voinut siitä puhua.

— Mutta käräjillä, siellä minä avaan suuni. Minua ei ole haastettu todistajaksi, mutta minä menen sinne. Ensin annan nimismiehen selittää kaiken omalla tavallaan ja sitten minä näytän, miten asiat oikeastaan ovat. Senkin roisto, menee vangitsemaan aivan syyttömiä ihmisiä! Muuten se ei ole ensimmäistä kertaa. Kerran hän tahtoi panna minutkin putkaansa.

— Minkä tähden?

— Väitti minun olleen humalassa. Matti tuli väliin. Mutta minä päätin odottaa aikaani. Ja nyt se on tullut. Lauantaina on minun hetkeni, minun suuri hetkeni. Kerrankin olen minä se, jota kuullaan eikä aina sorreta. Minä en sano mitään pahaa serkustani Matista, sillä hän oli hyvä mies omalla tavallaan, mutta hänkin tahtoi aina holhota minua. Te ette holhoa. Te istutte minun kanssani. Matti istui muiden kanssa, mutta ei minun. Mutta nyt hän saa kohta maata kirkkomaassa kaikkien muiden rinnalla, ja sellainen tekee hänelle niin hyvää.

Ilmari katsoi kysyvästi Kalleen.

— Te ihmettelette tietysti, miksi minä puhun tällaisista asioista? kysyi hän.

— Kyllähän minä Matin tunsin, vastasi Kalle, — ja tiedän varsin hyvin, että hän ei ollut niitä kaikkein sopuisimpia. Hyvin moni tässä pitäjässä oli riidoin hänen kanssaan.

— Sitä minäkin huomasin, sanoi Ilmari. — Ja kun hän nyt on kuollut, niin tulee tänne aivan toisenlainen elämä. Se, joka hänet otti hengiltä, teki suuren palveluksen. Kaikkien pitäisi häntä oikeastaan kiittää ja kunnioittaa. Mutta ihmiset eivät koskaan tahdo antaa tunnustusta.

— Niin, nimismies teki siinä suuren teon, sanoi Kalle.

— Mistä te päätätte, että nimismies sen teki? sanoi Ilmari. — Se mies on huono mies.

— Itsehän te kerroitte ja todistitte minulle, että nimismies ampui Matin.

Ilmari katsoi pitkään Kalleen ja sanoi viimein:

— Ja te ette usko sitä. Sanokaa suoraan, että te ette usko!

— Tehän olette ihan hullu, sanoi Kalle. — Te olette todistanut sen niin päivänselvästi, että siinä ei kukaan enää voi epäillä vähääkään.

Kalle oli nyt aivan selvillä siitä, että hän oli tekemisissä mielipuolen kanssa. Oliko hänessä herännyt ajatus nimismiehen syyllisyydestä vaistomaisesti? Oliko nimismies todella syylli-

nen vai eikö ollut? Miksi ei tuo mies voisi tehdä aivan yhtä järjetöntä päätelmää kuin hän itse oli tehnyt uskoessaan nimismiehen murhaajaksi. Mutta olihan sekin mahdollisuus olemassa, että Ilmari itse oli murhaaja ja koetti nyt keksiä keinoja tekonsa peittämiseksi. Jos hän tahtoi päästä tästä kaikesta todella selville, niin hänen oli ehdottomasti saavutettava tämän miehen täysi luottamus. Yksi keino oli siihen. Ilmari näytti kärsineen aina siitä, että hän ei saavuttanut toisten tunnustusta. Hän oli mielestään aina sorrettu ja vainottu. Kiihoittamalla hänen itserakkauttaan voi aina päästä suosioon.

— Minä en voi muuta sanoa kuin että te olette ollut ihmeellisen terävä, lausui Kalle. — Te ette tutki mitään, ette kuulustele todistajia. Te istutte huoneessanne ja teette päätelmiä, jotka sitten osoittautuvat oikeiksi. Tämä meidän keskustelumme muistuttaa aivan selvästi eräitä kuuluisia salapoliisikertomuksia.

— Olen minäkin niitä lukenut, sanoi Ilmari, — mutta en minä niistä suurtakaan välitä. Ensin keksitään juoni ja sekoitetaan se sitten. Ei ole mikään ihme ja kumma selvittää asia, jonka jo edeltäpäin tuntee. Mutta aivan toisenlaista on todellisuus. Katsokaahan nyt tätäkin tapausta. Meillä on teko, murha nimittäin. Henkilö on kuollut. Muuta emme tunne. Sitten saamme tietää aseesta, joka on kuulunut aivan rehelliselle miehelle, joka sen sattumalta on

kadottanut. Kun Matti ammutaan minun läsnäollessani pimeässä, niin en minä tiedä, kuka ampuu, enkä tiedä mitään aseesta. Ja kuitenkin minä osaan laskea kaiken yhteen, osaan liittää yksityiskohdat toisiinsa. Muististani poimin pieniä seikkoja ja näen niiden merkityksen.

— Tämä on aivan jännittävää, sanoi Kalle.

— Jännittävää tietysti, sanoi Ilmari, — niin kuin aina on se, missä ihmishengen lahjat täydellisinä toimivat. Tiedättekö, mistä minä tein tärkeimmän johtopäätöksen?

— Kertokaa se minulle.

— Minä näin tästä ikkunastani, että nimismies liikkui Uotilan eteisessä. Hän ei mennyt sisään huoneisiin. Minä näin hänet pöydän ääressä. Hän laski lakkinsa sille, aikoi mennä kai sisään, mutta muutti mielipidettään, otti lakin päähänsä ja poistui kiireesti. Mitä hän silloin teki? Hän laski lakkinsa pistolin päälle ja otti sen samalla kuin lakkinsakin.

— Tämä on hyvin selvä oletamus.

— Olettamusko? Se on tosiasia.

— Äsken te ette siitä maininnut, vaan sanoitte nimismiehen otaksuttavasti kulkeneen kuistin ohitse.

— Minä en tahtonut teille sanoa yhdellä kertaa kaikkea, lausui Ilmari. — Nyt minä näytän, että täältä todella voi nähdä kaiken.

Hän sammutti valon ja nosti ikkunassa ole-

van verhon. Kalle näki nyt Uotilan valaistun eteisen ja ikkunan ääressä olevan pöydän.

— Täältä näkee todella kaiken aivan selvästi, sanoi Kalle. — Minä näen pöydällä Heikkilän vanhan emännän käsilaukun.

— Mistä te tiedätte, että se on hänen? kysyi Ilmari.

— Siihen ei tarvita mitään terävyyttä, vastasi Kalle. — Minä tulin hänen seurassaan kirkolle. Hän meni Uotilaan, ja minä tulin tänne.

— Mitä hän Uotilassa tekee? Tutkiiko hänkin asiaa?

— Mitä hän vaimoihminen sellaista tutkisi, sanoi Kalle nauraen. — Tiedätte kai, että hänen tyttärensä poika Erkki oli Uotilan tyttären sulhanen. Erkki on nyt vangittuna, ja vanha emäntä on tullut tervehtimään Ainoa.

— Minä jo pelkäsin, että hänkin sekaantuisi tähän asiaan, sanoi Ilmari.

— Mitä pelättävää siinä olisi?

— Jos joku muu kuin minä arvaa nimismiehen syyllisyyden, niin käräjillä en voikaan näyttää etevämmyyttäni. Minulla ei ole koskaan tätä ennen ollut näin loistavaa tilaisuutta, ja minä en anna kenenkään varastaa sitä minulta, en kenenkään. Kuuletteko, en kenenkään!

— En minä aiokaan sitä tehdä.

— Mutta jos sen teette, niin minä ammun teidät. Te ette tiedä, miten taitava minä olen. Minä olen näyttänyt Helsingissä usein taitoani.

Jos minä nyt ottaisin revolverin, niin voisin varsin hyvin ampua tästä keskelle tuota emännän laukkuja.

— Olisi hauskaa nähdä sellaista taituruutta, sanoi Kalle. — Ikävä kyllä, ei tässä ole revolveria.

— Kyllä minulla aina revolveri on, sanoi Ilmari. — Minä ostin Helsingissä käydessäni sellaisen. Täällä maalla tarvitsee asetta. Ei voi koskaan olla aivan varma siitä, ettei hyökätä pimeässä.

— Miksi kukaan teidän kimppuunne hyökkäisi?

— Kun minä nyt saan periä kaiken Matin jälkeen, niin aina voi olla sellaisia, jotka tahtovat minua estää siitä.

Ilmari veti verhon jälleen ikkunan eteen, sytytti sähkövalon ja viittasi Kallea istumaan, kaataen uudelleen konjakkia laseihin.

— Kun me nyt olemme alkaneet jutella, niin en minä päästä teitä pois, ennenkuin tämä tavara on loppunut, sanoi Ilmari.

— Mutta minun pitäisi oikeastaan jo lähteä, sillä emäntä tahtoo kai jo mennä kotia.

— Voihan emäntä antaa tänne siitä tiedon.

— Siitä ei sovittu. Minä lupasin vain pistäytyä täällä ja mennä häntä noutamaan.

— Odottakoon emäntä. Mitä me hänestä välitämme. Ja jos hän tahtoo mennä kotiaan, niin menköön. Kai hän osaa ajaa itsekin hevosta.

— Tietysti hän osaa.

— Ja minä voin sitten ottaa auton ja viedä teidät kotianne. Ja minä näytän teille, mitä vauhtia ajetaan. Nyt minun ei tarvitse laisinkaan pelätä nimismiestä. Antaa emännän siellä puhua juttujaan, sillä kyllä naisilla niitä aina riittää.

— Mutta pitäisi minun sentään ilmoittaa hänelle, etten mahdollisesti tulekaan hänen kanssaan kotia.

— Odottakoon.

— Mutta hän on vanha nainen.

— Mitä me vanhoista.

— Ja kun minä olen köyhä ja hän on rikas, niin pitää minun olla hänelle huomaavainen.

— Minä olen nyt yhtä rikas kuin hänkin, ja te voitte olla minulle myös huomaavainen. Onko teillä rahapula?

— Ei varsinaista pulaa, mutta ei rahaakaan ylenpalttisesti.

— Minä tahdon olla teille ystävällinen, kun te olette ollut minulle. Minä annan teille rahaa.

— Mutta eihän teilläkään ole rahaa.

— Minullako ei olisi rahaa? Kyllä sitä minulla aina on.

Kallessa alkoi herätä varmuus siitä, että Ilmari oli sittenkin murhaaja. Mahdollisesti oli hänellä vielä ryöstettyjä rahoja jäljellä ja hän siis voisi niitä näyttää.

— Kertovat, että te olette kuluttanut kaiken perintönne, sanoi Kalle.

— Ihmiset kertovat aina sellaista, mikä ei ole totta. Ja jos raha menee, niin se myös tulee jälleen. Raha on liikkuvaa tavaraa. Minä olen nyt ystävällisellä tuulella. Käyttäkää sitä nyt hyväksenne. Jos minä saisin äkkiä takaisin kaiken sen, mitä tovereilleni olen antanut, niin olisin rikas. Ja minä olen antanut sellaisillekin, jotka eivät ole minua lohduttaneet raskaina hetkinä. Te olette tullut silloin, kun kukaan muu ei ole tullut. Minä en ole kiittämätön. Odottakaahan!

Ilmari otti taskustaan lompakon, valikoi hetkisen ja antoi sitten Kallelle setelin.

— Tässä on tuhat markkaa!

Kalle tarttui vapisten seteliin. Hän piti sitä levällään edessään. Numero oli yksi siitä sarjasta, minkä vanha emäntä oli ilmoittanut. Hänen kätensä vapisivat, kun hän käänsi setelin ja näki leijonan kupeessa emännän tekemän merkin. Nyt hän oli aivan varma siitä, että Ilmari oli murhaaja.

— Ette ole kai pitkään aikaan pidellyt käsissänsä tuhatmarkkasta, sanoi Ilmari, — koska tuijotatte siihen tuolla tavalla?

— Minä en muista nähneeni tällaista seteliä, sanoi Kalle, joka tunsu kauhusta suunsa aivan kuivuvan.

— Täällä on toinen sen sisar, sanoi Ilmari ottaen uuden setelin. — Saatte ottaa senkin. Maksaa saatte sitten, kun teillä on varaa. Minä en pyydä edes korkoja.

Kalle katseli uutta seteliä ja huomasi senkin kuuluvan samaan sarjaan. Nyt täytyi hänen tavalla tai toisella päästä täältä neuvottelemaan nimismiehen kanssa. Hän pisti setelit taskuunsa ja otti kulauksen lasista, sillä hänen kielensä oli aivan kuiva.

— No, miltä tuntuu, kun on rahaa taskussa? kysyi Ilmari.

— Minä olen aivan kuin puulla päähän lyöty, sanoi Kalle, — en ole koskaan tuntenut tällaista tunnetta.

— Minä ymmärrän sen hyvin, sanoi Ilmari. — Ei ole mitään niin kamalaa kuin rahat-tomana olo eikä mitään niin ihanaa kuin olla rikas. Ihminen saa tehdä mitä tahtoo, kun on rikas, mutta köyhää vainoavat kaikki. Minä olen sen saanut tuntea. Minä en tahdo enää olla koskaan köyhä. Olla ihmisten armoilla on lah-jakkaalle kidutus. Rikasta jokainen kunnioittaa, köyhää kaikki sortavat.

— Nyt minä jään tänne mielelläni, sanoi Kalle, — sillä näin hyvä ei ole vielä kukaan minulle ollut. Minä en tiedä, millä tavalla minä tämän kaiken teille korvaisinkaan.

— Älkää sitä ajatelko, lausui Ilmari. — Minä tässä olen kiitollisuuden velassa. Jos te vain pysytte uskollisena minun seurassani vastaisuudessaakin, niin minä vannon, että teillä ei koskaan ole puutetta rahasta. Minä en ole koskaan ollut kitsas ystäväni suhteen.

— Jos minä teidän seuraanne jään, niin en minä sitä tee rahan tähden, vaan ainoastaan siinä tapauksessa, että te tarvitsette minua, sanoi Kalle.

— Niin, minä tarvitsen todellakin ihmistä seuraani, sanoi Ilmari, — tarvitsen sellaista, joka auttaa ja tukee minua synkkinä hetkinä. Ja minä tarvitsen juuri nyt, sillä minun on vaikeaa olla täällä, kun se ruumis on tuolla alhaalla.

Ilmari painoi päänsä käsiinsä ja vaipui pöytää vastaan. Kalle koetti olla mahdollisimman rauhallinen, sillä hän tiesi aivan varmasti, että toinen oli tällä tavalla kumarassa vain voidakseen samalla pitää häntä silmällä. Jokainen varomaton sana, jokainen ajattelematon liike voisi herättää toisessa epäilyksen. Kalle oli aseeton ja hän tiesi toisella olevan revolverin. Jos vain puoletkaan oli totta hänen kerskailustaan ampumataidostaan, niin hän ei elävänä pääsisi täältä pois, kun murhamiehessä epäilykset olivat heränneet. Hän voitti vastenmielisyytensä ja kurotti kätensä sivelläkseen toisen kumarassa olevaa päätä.

Ilmari kohotti päänsä hitaasti, katsoi pitkään Kalleen ja sanoi:

— Te tulitte tänne vakoilemaan minua, sanoi hän verkkaan.

Kalle sävähti.

— Niin, te pelästyitte, sanoi Ilmari. — Luuletteko, etten minä aivan heti tiennyt, miksi te tulitte.

— Minähän kerroin jo, etten aikonut tulla tänne, vaan että emäntä tuolla alhaalla kehoitti minua tulemaan.

— Eikö hän lähettänyt teitä ottamaan selkoa siitä, olenko minä murhannut Matin?

— Hän ei totisesti sitä tehnyt, sanoi Kalle. — Jos vähääkään ymmärrätte ihmisiä, niin totta kai kuulitte hänen ystävällisestä äänestään, jolla hän teitä puhutteli, ettei hän sellaista epäilekään. Ja kun te olette minulle kaiken kertonut, niin ettehan te voi olla syypää.

— Mitä minä olen kertonut teille?

— Sen, mikä on totta, että saatoitte Matin Heikkilään ja kun Matti oli kuollut, niin hermonne pettivät ja te lähditte heti sieltä.

— Niin, minun hermoni pettivät minut, sanoi Ilmari. — Minun ei olisi pitänyt lähteä pakoon, vaan jäädä sinne ja kertoa heti kaikki, mitä tiesin. Minä huomasin sen vasta sitten, kun olin tullut kotia. Minä ajoin koko matkan sellaista vauhtia, että mittari näytti seitsemääkymmentä kilometriä tunnissa. Olen minä ajanut yhdeksänkymmentäkin, mutta sillä tiellä ei voi ajaa enempää kuin seitsemänkymmentä. Minä muistan olleeni siellä Heikkilässä niin hermostunut, että ensin päästin auton jarrun irti enkä muistanut laisinkaan panna konetta liikkeelle. Mutta siinä on kai alamäkeä, koska kone lähti liikkeelle. Vasta kun se pysähtyi, minä panin koneen toimimaan. Kummallista, miten paljon ihminen sitenkin muistaa.

— Niin, minä olen huomannut, että vaarallisia hetkinä me muistamme usein aivan pienet seikat, mutta emme suuria, sanoi Kalle.

Kalle tuumi, millä keinolla hän voisi sen veran päästä pois tästä huoneesta, että voisi emännelle antaa tiedon ja hänen avullaan nimismiehelle. Hän ei tohtinut enää sitä ehdottaa, koska se olisi voinut herättää epäilyksiä Ilmarissa. Vaara oli suurempi kuin hän oli ensin arvannutkaan. Äkkiä hän ymmärsi, miksi tuo toinen oli hänelle antanut nuo setelit. Jos epäilyksiä tulisi rahojen suhteen, jos joku tietäisi niiden numerot, niin löytyisihän hänen taskustaan kaksi seteliä, jotka kuuluivat tuohon saraan. Jos hän selittäisi saaneensa ne Ilmarilta, niin tämä tietysti väittäisi sen valheeksi. Nämä setelit voisivat todistaa hänen syyllisyytensä murhaan, jos väitteet nimismiehen suhteen eivät pitäisi paikkaansa. Tämä pirullinen juoni todisti, miten vaarallisen rikollisen kanssa hän oli tekemisissä.

Juuri kun hän turhaan pohti keinoa päästäkseen tästä kamalasta ahdingosta, tuli pelastus aivan odottamatta.

— Jos minä päästän teidät ilmoittamaan vanhalle emännälle, että ette tule hänen kanssaan, niin lupaatteko jäädä tänne yöksi? kysyi Ilmari.

Kalle tarttui tähän ainoaan keinoon.

— Minä lupaan sen.

— Te vannotte sen?

— Minä vannon.

— Saatte siis mennä, mutta ette saa viipyä hänen luonaan. Te sanotte asianne ja sillä hyvä. Ja minä asetan yhden ehdon.

— Mikä se on?

— Että puhutte emännän kanssa eteisen ikkunan luona, jotta minä voin nähdä teidät.

— Sen lupaan.

— Pyhästi.

— Aivan pyhästi. Vanha emäntä on minun kummiäitini, ja minä en tahtoisi rikkoa hänelle antamaani lupausta.

— Onko kummiäiti siis teille jotakin?

— On, sillä vanha emäntä on viisaampi ja hellempi kuin oma äitini.

— Minun äitini kuoli niin varhain, että minä en häntä muista. Minä olen kaivannut usein äitiä. Menkää, mutta muistakaa, että teidän täytyy tulla takaisin.

— Minä tulen aivan varmasti.

Kalle riensi nopeasti Peltolasta Uotilaan.

Hän vilkaisi eteisessä Ilmarin ikkunaan päin ja viittasi. Hän näki miehen seisovan ikkunassa ja sitten sammuttavan tulen. Kalle avasi oven sisähuoneeseen ja kutsui vanhan emännän eteiseen.

— Nyt olkaa mahdollisimman rauhallinen, sanoi Kalle. — Teidän täytyy nauraa, jos sen voitte tehdä. Meitä pidetään silmällä. Murhaaja

on Ilmari Peltola. Hän on huoneensa ikkunassa ja pitää meitä silmällä. Puhukaa sillä tavalla kuin jos vastaisitte siihen, että minä ilmoitan jääväni tänne ja te saatte ajaa yksin kotia.

Vanha emäntä taputti Kallea käsivarrelle ja sanoi:

— Nimismies oli täällä. Matti oli mennyt Kankaanpään autolla tuona iltana.

— Minä tiedän sen, vastasi Kalle taputtaen vuorostaan emännän kättä. — Ilmari Peltola on revolverilla varustettu. Me emme voi häntä saada huoneessaan kiinni. Hän pyytää minua jäämään sinne yöksi. Ehkä voin hänet vangita hänen nukkuessaan.

— Koeta keksiä keino, jolla saat hänet huoneestaan ulos, sanoi vanha emäntä.

— Toimittakaa sana nimismiehelle, että hän menee miesten kanssa piiloon Kankaanpään autovajaan, sanoi Kalle. — Minä koetan keksiä keinon, jonka avulla saan murhaajan menemään sinne.

— Nimismies on nyt kotonaan. Minä soitan hänelle ja käsken häntä menemään autovajaan. Sinä olet nyt vaarassa, minä tiedän sen. Rukoile Jumalaa, niin hän on lähettävä sinulle turvan ja suojan. Joka häneen turvaa, ei koskaan ole vaarassakaan vailla apua, sillä hänen kätensä on voimallinen eikä kukaan häntä taida vastustaa.

— Antakaa minulle nyt kättä. Hän uskoo

meidän sanovan hyvästi toisillemme, — mutta minä tahdon teitä kiittää.

— Vielä sana, lausui vanha emäntä. — Hänen ikkunassaan oli tuli sinä aikana, jona murha tapahtui ja hänen varjonsa näkyi. Ota selkoa siitäkin.

Kalle nyökkäsi. Hän viittoi ikkunasta Ilmarin ikkunaa kohden koettaen selvittää, että asia oli järjestetty.

Kun hän palasi Ilmarin huoneeseen, kysyi tämä:

— Mitä emäntä sanoi?

— Mitä sanomista siinä oli. Hän nauroi ja sanoi osaavansa vielä itsekkin ajaa.

— Te puhelitte muustakin, huomasin minä.

— Minä pyysin häntä poikkeamaan kotiani ja ilmoittamaan, että jään tänne mahdollisesti yöksi. Tällaisena aikana voi äitini tulla helposti levottomaksi, ellei minua kuulu kotia.

Muistaen emännän viimeisen huomautuksen alkoi Kalle tarkastella huonetta.

— Mitä te katselette? kysyi Ilmari.

— Teillä on hauska huone, sanoi Kalle. — Olemme tähän asti puhelleet niin paljon, että en ole edes katsellut ympärilleni.

Huoneen nurkassa oli miehen rintakuva. Hän meni sen eteen ja katseli sitä. Hän näki silloin, että jalustassa oli runsaasti naarmuja, joka osoitti, että sitä oli siirrelty. Kun hän palasi paikalleen pöydän ääreen, näki hän pöydässä jäl-

leen naarmuja ja myös valkoisia viiruja, jotka olivat syntyneet epäilemättä juuri kipsikuvasta. Siis sen oli Ilmari niin asettanut, että varjo lankeksi verhoon ja sivulliset voivat luulla ihmisen istuvan pöydän ääressä. Mikä erehdys, kun Ilmari oli asettanut sen siihen juuri siksi ajaksi, jonka hän oli ajelulla Matin kanssa. Epäilemättä hän ei silloin vielä ollut keksinyt sitä selitystä, jonka hän oli Kallelle antanut. Kotia tultuaan ei hän muistanut, että oli tarpeettomasti asettanut kuvan siihen. Ehkä hän oli useasti käyttänyt tätä keinoa ja oli siis koneellisesti sen suorittanut sinäkin iltana.

Huoneessa oli tullut kuuma, ja Ilmari kehoitti Kallea riisumaan takin yltään. Kalle vastusteli ensin tätä, koska hän tiesi, että takin ollessa muualla ei hänen pakonsa enää olisi yhtä helpoa. Mutta hän arveli hädän tullen voivansa takittakin lähteä ja sen vuoksi hän antoi takin Ilmarille, joka vei sen vuoteen luona olevaan naulaan riippumaan, riisuen oman takkinsa ja asettaen sen siihen viereen.

Voittaakseen aikaa alkoi Kalle tiedustella Ilmarin yliopisto-oloista. Näistä toinen puhui mielellään, koska hän samalla saattoi tarkalleen selittää, miten paljon hänelle oli tehty vääryyttä. Äkkiä Ilmari palasi uudelleen tuohon murhajuuttuun sanoen:

— Minä olen suorastaan pelännyt sitä, että minua syytetään Matin murhaajaksi, ja sen-

vuoksi on minun täytynyt keksiä kaikenlaiset ajatukset puolustaakseni itseäni. Minä en tahdo menettää vapauttani juuri nyt, kun rikkaus ja sen mukana hyvinvointi tulee osakseni. Jos he olisivat syyttäneet minua, niin olisin aivan varmasti tappanut itseni.

— Te kuvittelette liikoja, sanoi Kalle, — kukaan ei teitä syytä.

— Kiitos noista sanoista, lausui Ilmari. — Kun te olette seurassani, niin minä en enää pelkää mitään. Jospa minulla olisi yhtä hyvät hermot kuin teillä, niin olisin hyvin onnellinen.

Kallen ajatukset toimivat kuumeisesti. Ilmari saattoi olla syytön, mutta hän voi olla myös rikollinen. Päästäkseen tästä selville tahtoi Kalle asettaa hänelle ansan.

— Minä olen tätä rikosta tarkkaan seurannut, sanoi hän Ilmarille, — ja minä olen aivan varma siitä, että syyllinen joutuu viimein kiinni.

— Millä tavalla? kysyi Ilmari.

— Rikollinen tekee aina virheitä, sanoi Kalle. — Nuo rahat voidaan löytää, sillä niiden numerot ovat tiedossa.

— Oletteko siitä aivan varma?

— Olen aivan varma. Minä kuulin numerotkin, vaikka en niitä muista ulkoa. Numerot ovat minulla kotona lapulle kirjoitettuna. Ja sitten on vielä toinenkin asia, josta nimismies ei tiedä vielä mitään.

— Ja mikä se on?

— Matin hattu on kateissa, oikeammin sanoen, oli kateissa.

— Ja mitä se todistaa? kysyi Ilmari.

— Se voi olla murhaajan huostassa.

— Aivan oikein.

— Jos siis jollakulla tavataan nuo rahat ja sitten tavataan myös hattu, niin varmasti hän joutuu kiinni.

— Tämä on hyvin terävästi ajateltu, sanoi Ilmari. — Tämä on asia joka varmasti ilahduttaa vanhuksia tuolla alhaalla. Minun täytyy mennä siitä heille kertomaan. Jääkää te tänne odottamaan, minä palaan aivan kohta.

Kalle nyökkäsi.

— Te voitte ryypätä täällä aivan rauhassa, sanoi Ilmari.

Hän nousi paikaltaan ja meni huoneen nurkkaan, missä hänen ja Kallen takit olivat. Kalle ei kääntynytäkään. Hän saattoi seurata Ilmarin menettelyä muutenkin. Vastapäätä oli seinällä peili, ja siinä kuvastui Ilmarin liikehtiminen. Hän näki Ilmarin puuhailevan jotakin, mutta ei päässyt täydellisesti selville siitä, mitä se oli.

— Näkemiin asti siis, sanoi Ilmari ovella. — Minä voin viipyä jonkin aikaa, mutta odottakaa vain rauhassa.

Hän avasi oven ja meni. Kalle kuunteli. Askelet kuuluivat jonkin aikaa. Kalle ei hievahtanutkaan paikaltaan. Vähän ajan päästä Ilmari avasi oven aivan äkkiä.

— Unohtuiko jotakin? kysyi Kalle.

Ilmari astui pöydän ääreen ja sanoi hymyillen:

— Unohdin ottaa mukaani savukkeita.

Hän otti laatikon pöydältä ja poistui. Kalle ymmärsi varsin hyvin, että nuori mies ei tämän vuoksi ollut palannut, vaan pitääkseen häntä silmällä, sillä olihan Kalle nähnyt toisen koko ajan ottavan savukkeita taskussaan olevasta laatikosta. Pitkän aikaa Kalle istui paikallaan odottaen, palaisiko Ilmari vai ei. Hän katsoi kelloaan. Kun viisi minuuttia oli kulunut, meni hän ovelle ja avasi sen. Hän ei nähnyt ketään.

Nopeasti Kalle meni takkinsa luo ja alkoi sitä tarkastaa, sillä hän oli huomannut Ilmarin käsittelevän sitä. Kun hän pisti kätensä povi-taskuun, huomasi hän siellä toisen lompakon. Hän otti sen ja avasi. Siellä oli seteleitä, jotka hän tunsi emännän merkitsemiksi. Hän katsoi seinälle naulaa kohden, jossa hänen hattunsa oli ollut. Ilmarin hattu oli jäljellä, mutta hänen hattunsa oli viety.

Kalle ymmärsi varsin hyvin, mitä Ilmari oli suunnitellut. Hän aikoi viedä hänen hattunsa autovajaan ja vaihtaa sen siellä Matin hattuun, jos tämä sattumalta oli jäänyt autoon. Ja kun setelit olivat Kallen taskussa, niin saattoi näiden kahden seikan perustuksella siirtää kaikki epäilykset häneen.

Kalle istui ikkunan ääreen ja piti silmällä

Uotilan eteistä. Kului pitkä aika. Tavan takaa Kalle katsoi kelloonsa ja huomasi ajan kuluvan perin hitaasti.

Viimein hän näki nimismiehen tulevan Uotilan eteiseen ja menevän sisään. Vähän ajan päästä tuli vanha emäntä eteiseen ja ikkunan luota alkoi viittoilla hänelle. Nopeasti Kalle otti takkinsa ylleen ja meni portaita alas.

Kun hän tuli Uotilaan, sanoi nimismies:

— Ilmari Peltola on vangittu. Hän on tunnustanut tehneensä murhan.

— Onko hän tunnustanut? kysyi Kalle ihmeissään.

— On, vastasi nimismies. — Minä sain sananne ja menin kahden poliisin kanssa autovajaan, jossa piilouduimme. Jonkin ajan päästä kuulimme hiljaista rapinaa. Auton ikkuna avattiin ja mies tuli siitä sisään. Hän raapaisi tilitikkuun valkeata, ja silloin tunsimme hänet Ilmari Peltolaksi. Hän näki vajan seinällä hatun ja aikoi juuri vaihtaa sen siihen, joka oli hänen päässään, kun me hyökkäsimme esiin.

— Ja mitä hän silloin teki? kysyi Kalle.

— Hän lysähti kokoon ja purskahti itkuun. Miehen hermot eivät enää kaikesta päättäen kestäneet jännitystä. »Se on siis selvä, mitä sitä enää kannattaa salata», sanoi hän. Ja sitten hän tunnusti kaiken.

— Miksi sinä tahdoit hänet houkutella tuonne vajaan? kysyi vanha emäntä.

— Minä muistin tuon teidän lauseenne Matin hatusta, vastasi Kalle. — En minä tiennyt, johdattaisiko viittaus hattuun minnekään. Mutta päätin sitä koettaa kuitenkin. Ajattelin sillä tavalla, että jos hattu oli jonnekin jäänyt, niin se oli pudonnut autoon. Ilmari-herra koetti johdattaa epäilykset minun niskoilleni sillä tavalla, että hän salavihkaa pisti takkini taskuun Matin lompakon, joka on tässä ja siinä vielä osa rahoista. Sitten hän otti hattuni ja meni autovajaan. Hän tahtoi vaihtaa minun hattuni Matin hattuun. Sillä tavalla olisivat kaikki epäilykset kohdistuneet minuun.

— Te laskitte viisaasti kaiken, sanoi nimismies.

— Ei se ollut laisinkaan mitään viisautta, sanoi Kalle. — Kun minä rupesin puhumaan hatusta, niin arvasin, että hän menee sitä etsimään. Minä uskoin, että hän veisi minut mukanaan autovajaan. Minä suoraan sanoen pelkäsin häntä ja tahdoin päästä hänen seurastaan pois. Kun te olitte siellä, niin olisin voinut vapautua. Siinä se oli minun viisauteni. Kaikki muuttuikin toiseksi, vaikka en sitä tarkoittanut laisinkaan.

— Pääasia on, että asia nyt on selvä ja minä päästän Antin vielä tänään vapaaksi, sanoi nimismies.

— Ja me kaksi voimme lähteä kotiin, sanoi vanha emäntä. — Minä tunnen itseni niin kovin

väsyneeksi. Toimittakaa, nimismies, Antille hevonen, jotta hän pääsee kotia. Niin, ja ilmoittakaa ensin puhelimella tyttärelleni, millä kannalla asiat ovat, jotta siellä osataan ottaa Antti oikealla tavalla vastaan. Ja kai te voitte estää myös, että Erkkiä ei suotta tänne laahata?

— Minä ilmoitan tänään vielä siitäkin Helsinkiin, sanoi nimismies. — Tällainen asioiden purkaminen on hyvin helppoa.

Vanha emäntä sanoi Uutilan välle hyvästit, kiitteli nimismiestä ja läksi Kallen kanssa kotiaan kohden.

Kun he olivat ajaneet kylästä ja tulleet metsätaipaleelle, sanoi vanha emäntä:

— Anna hevosen kävellä, ei meillä ole mitään kiirettä.

Hiljalleen hevonen asteli syysillan pimeässä. Toisinaan se vähän matkaa juoksi, alkoi taas kävellä, kun sitä ei laisinkaan hoputettu, kääntyi joskus ihmetellen katsomaan, mikä ajajia vaivasi, kun eivät pitäneet kiirettä.

— Vähän me ihmiset osaamme ja vähän me tiedämme, sanoi vanha emäntä. — Me kaksi olemme tässä asiassa tehneet päätöksiämme, ja sitten Jumala johdattaa kaiken oikeaan suuntaan ja tuo rikoksen ilmi.

— Ettekö te koskaan epäillyt tuota Matin serkkua? kysyi Kalle.

— Minä olen jo pitkän aikaa häntä epäillyt, sanoi vanha emäntä, — mutta en tahtonut siitä

sinullekaan mitään puhua. Katsohan, olenhan nähnyt, miten toinen epäily toisensa jälkeen on osoittautunut vääräksi, enkä tahtonut mennä uudelle tielle, ennenkuin kaikki oli selvää.

— Miksi te häntä epäilitte? kysyi Kalle.

— Samalla tavalla kuin ajattelen aina ihmistä, sanoi vanha emäntä. — Se mies oli saanut rahoja ja ne tuhlannut. Hänelle merkitsi helposti saatu raha tavattoman paljon. Jos Matti kuolisi, niin hän saisi periä talon ja tavarat. Hänellä oli etua Matin kuolemasta. Hän oli kyliksi viisas järjestääkseen rikoksen itselleen edullisella tavalla. Hän osasi peittää kaikki jäljet, peitti ne erittäin hyvin. Mutta kun kuulin, että hän oli ruvennut juomaan, niin tiesin, että siihen oli syynsä. Jos hän oli ennen elänyt huonosti, niin totta kai serkkunsa kuolema olisi vaikuttanut häneen aivan toisella tavalla, jos hän olisi ollut syytön.

He ajoivat pitkän aikaa molemmat ajatuksiinsa vaipuneina.

— Ihmeellisellä tavalla on tämä rikos meille kaikille tuottanut myös siunausta, sanoi viimein vanha emäntä. — Tuo verinen lyhty on valaisut meitä kaikkia. Minä olen nähnyt millainen Antti on. Aina olen tietänyt, että hän on kunnollinen, mutta tänä aikana hän on näyttänyt itsensä meille kirkkaassa valossa. Niin paljon on hän rakastanut taloa, missä hän on lapsuudesta asti elänyt, että hän oli valmis ottamaan

syyn niskoilleen pelastaakseen talon kunnian. Kun ajattelee hänen tavallaan, niin huomaa, miksi hän kaiken teki. Hän näki, miten Erkki sai pistolin. Hän tuli murhapaikalle, huomasi aseensa ja tunsin sen. Hän vei sen piiloon, pelastaakseen sillä tavalla Erkin. Ja verta hän sai käsiinsä kajottuaan ruumiiseen. Siinä on selvitys kaikkeen.

— Nyt kai Anna ja Antti pääsevät yhteen? sanoi Kalle.

— Jos tahtovat, niin ei minulla ole mitään sitä vastaan, sanoi vanha emäntä. — Minä tiedän silloin ainakin, että Anna on hyvässä turvassa. Milloin sinun syntymäpäiväsi on?

Kalle punastui, sillä hän arvasi, miksi emäntä tätä kysyi.

— Onhan siihen vielä aikaa toista kuukautta, vastasi hän. — Sehän oli iljanteen aikaan.

Vanha emäntä nipisti poikaa käsivarresta.

— Minä tulen silloin toivottamaan sinulle onnea ja tuon eräitä merkittyjä lampaitani sinulle.

— Minä pussaisin nyt, sanoi Kalle, — ellei hevonen siitä säikähtäisi.

Vanha emäntä taputti poikaa olalle.

Vaiti he jälleen ajelivat pitkän aikaa.

— Ihmeellinen on Herran tahto, sanoi vanha emäntä. — Hän antaa valkeuden pimeässä loistaa, ja meidän on pakko nähdä elämä puhtaammin ja paremmin. Me näemme suuret viivat,

jotka elämän määräävät, ja me näemme ihmisten luonteiden kaikki piirrot. Verinen lyhty, verinen lyhty! Meidän täytyy olla valmiita antamaan kaikki toistemme puolesta, jotta täyttäisimme tehtävämme tässä elämässä. Meidän täytyy valaista itseämme, jotta toiset oppisivat arvomme näkemään. Niinkuin maamies iloitsee vainiosta, kun se tähkätäissään lainehtii, niin pitää meidänkin iloita toisista ihmisistä silloin, kun heissä kaikki on kypsymässä. Huono on se maamies, joka ei pelloistaan iloitse, huono on se ihminen, joka ei toisista ihmisistä iloitse.

Kalle nykäisi ohjaksista ja hevonen alkoi hiljaa juosta.

— Aja hiljaa, sanoi vanha emäntä, — meillä ei ole enää mitään kiirettä!

Hinta nid. 30 mk, sid. 40 mk.

Sarom. kaunok. 1.

Finne

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 101 9961

